

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

SMRT I NJENI HIROVI

SARAMAGO

SMRT I NJENI HIROVI

Prevela s portugalskog
Tanja Štrbac

■ Laguna ■

Sledećeg dana niko nije umro. Ova okolnost, potpuno suprotna zakonima života, veoma je uznemirila duhove, što je bila posledica u svim svojim vidovima opravdana, dovoljno je prisetiti se da u četrdeset tomova opšte istorije nije bilo članka, ni jednog jedinog slučaja koji bi pokazao da je ikada došlo do slične pojave, naime, da je prošao čitav jedan dan, sa svih svojih dvadeset i četiri sata, dnevnih i noćnih, jutarnjih i večernjih, a da se nije dogodilo da neko premine zbog bolesti, zbog nekog kobnog pada, nekog uspešno izvršenog samoubistva, baš ništa nije se dogodilo, doslovno ništa. Čak ni jedna od onih automobilskih nesreća, tako čestih u vreme slavljeničkih prigoda, kada razigrana neodgovornost i preterivanje u alkoholu izazivaju jedno drugo na putevima kako bi odlučili o tome ko će prvi uspeti da stigne do smrti. Doček nove godine nije za sobom ostavio uobičajenu i zlosrećnu reku smrti, kao da je stara atropa otvorenih čeljusti odlučila da na jedan dan odloži svoje makaze. S druge strane, krvi je bilo, i to ne malo. Bunovni, zbunjeni, potreseni, savlađujući s teškom mukom mučninu, vatrogasci su izvlačili iz legura uništenih automobila trošna ljudska tela koja bi trebalo da su, prema matematičkoj logici sudara, mrtva, i to propisno mrtva, ali koja su se, uprkos ozbiljnosti povreda i pretrpljenim traumama, održavala u životu i takva bivala prevožena u bolnice, uz prodorne zvuke sirena ambulantnih kola. Nijedno od tih lica nije umrlo na putu i sva su ona opovrgla i najcrnja predviđanja lekara, Ovom mučeniku nema leka, nije čak vredno truda gubiti vreme i operisati ga, govorio je hirurg medicinskoj sestri dok je pacijentu nameštala na lice masku s kiseonikom. Zaista, možda jadniku i ne bi bilo spasa dan ranije, ali je bilo sasvim jasno da je tog dana žrtva odbijala da umre. I ono što se događalo ovde događalo se u čitavoj zemlji. Čak je tačno u ponoć poslednjeg dana u godini bilo ljudi koji su pristali da umru uz najrevnosnije poštovanje pravila, bilo onih koja su se odnosila na samu suštinu stvari, to jest na spremnost da završe svoj život, bilo onih koja se tiču mnogobrojnih načina kojima se pomenuta suština stvari, sa manjom ili većom pompom i svečanošću, obično zaodeva kada nekome kucne smrtni čas. Nadasve

zanimljiv, pošto se nesumnjivo radilo o onome o kome se radilo, bio je slučaj prestarele i obožavane kraljice-majke. U dvadeset tri sata i pedeset i devet minuta tog trideset prvog dana decembra niko ne bi bio tako naivan da se kladi ni u jedno sagorelo palidrvce šibice na život kraljevske dame. Nakon što je izgubljena svaka nada i lekari se predali neumoljivoj izvesnosti, kraljevska familija, raspoređena oko postelje po protokolu, utučeno je iščekivala od rodonačelnice porodice poslednji uzdah, možda par kratkih reči, jednu poslednju mudru pouku koja bi se odnosila na moralni razvoj svojih voljenih unuka prinčeva, ili tek jednu lepo sročenu rečenicu upućenu uvek nezahvalnom pamćenju podanika koji će tek doći. I onda, kao da vreme beše stalo, ništa se nije dogodilo. Stanje kraljice majke nije se ni popravljalo ni pogoršavalo, ostala je tamo kao da lebdi u vazduhu njišući svoje slabašno telo na granici života i smrti, prepuštena mogućnosti da u svakom trenutku padne na onu stranu, ali istovremeno vezana za ovu jednom tankom niti kojom ju je sama smrt, jer jedino je ona to mogla biti, iz ko zna kog čudnovatog hira i dalje pridržavala. Već smo bili ušli u naredni dan u kome, kako je objavljeno na samom početku ove povesti, niko neće umreti. Popodne je već bilo odavno odmaklo kada je počela da se širi glasina o tome kako, od ulaska u novu godinu, tačnije od nultog sata ovog prvog januarskog dana, nije bilo zabeleženo da se u čitavoj zemlji dogodilo da makar neko umre. Moglo bi se pomisliti, na primer, da je glasina imala poreklo u iznenađujućem opiranju kraljice majke da odustane od ono malo života što joj beše preostao, ali istina je da je dvorsko odeljenje za štampu objavljivanjem uobičajenog medicinskog saopštenja u sredstvima javnog informisanja ne samo uveravalo kako je opšte stanje kraljevske bolesnice tokom noći poprimalo vidne znake poboljšanja, nego je i nagoveštavalo, štaviše obrazlagalo, pažljivo birajući reči, mogućnost potpunog ozdravljenja njenog veličanstva. Kada se prvi put pojavila, glasina je sasvim prirodno mogla poteći i iz kakvog pogrebnog preduzeća koje obavlja i transport posmrtnih ostataka, Po svemu sudeći niko nije bio spreman da umre prvog dana u godini, ili iz neke bolnice, Onaj tip u krevetu broj dvadeset sedam nit je tamo nit ovamo, ili od samog portparola saobraćajne policije, Prava je misterija što, s obzirom na toliko nesreća na putevima, nema bar jednog poginulog koji bi poslužio kao primer. Toj glasini, čiji prvobitni izvor nikada nije otkriven, što, s druge strane, u svetlu onoga što će se kasnije dogoditi, i nije toliko važno, nije trebalo mnogo vremena da dospe u novine, na radio i na televiziju i odmah zaintrigira urednike, pomoćnike i šefove redakcija, ljude koji su ne samo pripravnici da izdaleka nanjuše velika zbivanja od značaja za svetsku istoriju, nego i uvežbani da ih prikažu većima no što jesu kad god im se za to ukaže prilika. Za svega nekoliko minuta na ulici se našlo nekoliko desetina reportera istraživača koji su postavljali pitanja svakom prolazniku koji je bio spreman da se krevelji, dok su se istovremeno u užurbanim redakcijama telefonski aparati tresli i vibrirali sa istovetnim istraživačkim žarom. Pozivane su bolnice, crveni krst, mrtvačnice, pogrebna preduzeća, policijske stanice, svi, uz razumljivo izuzeće poziva onim tajanstvenima, ali odgovori bi uvek bile iste lakonske reči, Nema mrtvih. Izgleda da je više sreće imala ona mlada reporterka sa televizije kojoj je jedan prolaznik, dok je naizmenično gledao u nju i u kameru, ispričao jedan slučaj lično doživljen, a koji je bio prava kopija već navedenog slučaja o kraljici-majci. Upravo je trebalo da otkuca ponoć, reče on, kad je moj deda, koji je izgledao kao

da će svaki čas preminuti, iznenada otvorio oči pre nego što se oglasilo poslednje zvono sata sa kule, kao da se pokajao koraka koji je trebalo da preduzme, i nije umro. Reporterka je bila do te mere uzbuđena zbog onoga što je upravo bila čula pa je, ne obazirući se na negodovanja i molbe, Ali, gospođo, molim vas, ne mogu, moram u apoteku, deda je tamo i očekuje lek, povukla čoveka u reporterska kola, Pođite, pođite sa mnom, vašem dedi više nisu potrebni lekovi, povikala je i naredila da krenu prema televizijskom studiju gde je upravo u tom trenutku sve bilo pripravno za jednu debatu između tri stručnjaka za paranormalne fenomene, i to dva ugledna vrača i jedne poznate vidovite žene, pozvanih na brzinu kako bi analizirali i dali svoje mišljenje o onome što su neke šaljivčine, koji ne znaju za poštovanje, počeli da nazivaju štrajkom smrti. Naivna reporterka radila je na najvećoj prevari jer je shvatila da reči njenog izvora informacija znače da se umirući doslovno pokajao zbog koraka koji je upravo nameravao da preduzme, to jest da umre, premine, otegne papke, i stoga se povukao. Osim toga, reči koje je sretni unuk zapravo izgovorio, Kao da se pokajao, bile su značajno drugačije od onog nespornog Pokajao se. Korišćenjem nekoliko osnovnih pravila gramatike i većom upućenošću u prilagodljive suptilnosti glagolskih vremena bila bi izbegnuta zabuna, a novinarka bi izbegla i ukor svog neposrednog nadređenog koji je usledio, a koji je jedna devojka, crvena od srama i poniženja, morala da otrpi. Jedva da su mogli i zamisliti, on i ona, da će takvu rečenicu, koju je intervjuisani uživo ponovio i koja se iznova mogla čuti na snimku za večernji dnevnik, shvatiti na potpuno jednak i pogrešan način milioni ljudi, što će imati za zbunjujuću posledicu, u veoma skoroj budućnosti, stvaranje jednog pokreta građana čvrsto uverenih u to da će jednostavno snagom volje biti moguće pobediti smrt, te da se, prema tome, nezasluženo nestajanje tolikih ljudi u prošlosti duguje samo jednoj osude vrednoj slabosti volje prethodnih generacija. Ali stvari neće ostati na tome. Pošto će ljudi nastaviti da ne umiru, a da pritom ne moraju da načine bilo kakav vidljiv napor, jedan drugi masovni pokret, zakićen jednom naprednom i ambicioznijom vizijom, proklamovaće kako je najveći san čovečanstva od postanka do danas, a to je srećno uživanje u večnom životu na zemlji, postao zajedničko dobro, poput sunca koje se rađa svakoga dana i vazduha koji udišemo. Uprkos tome što je u raspravu ušlo, da tako kažem, i samo biračko telo, došlo je do jednog trenutka u kome su se oba pokreta uspela dogovoriti da nominuju za počasnog predsednika, zbog svog istaknutog svojstva rodonačelnika, jednog srčanog veterana koji je, u odsudnom trenutku, bio izazvao i porazio smrt. Onoliko koliko se zasad zna, neće ponovo biti pridata naročita važnost činjenici da se dotični dedica nalazio u stanju duboke i, prema svim indicijama, nepovratne kome.

Premda reč kriza zasigurno nije najadekvatnija reč kojom bi bili okarakterisani nesvakidašnji događaji o kojima pripovedamo, budući da bi bilo apsurdno, neprilično i u suprotnosti sa najprostijom logikom govoriti o krizi u jednoj egzistencijalnoj situaciji privilegovanoj upravo odsustvom smrti, razumljivo je da neki građani, braneći ljubomorno svoje pravo da budu istinito informisani, pitaju sami sebe, kao i jedni druge, šta se to do đavola događa sa vladom, koja do sada nije dala ni najmanji znak života. Istina je da je ministar zdravlja, od koga je zatraženo obaveštenje u kratkoj pauzi između

dva sastanka, objasnio novinarima da bi, imajući u vidu nedostatak informacija neophodnih da bi se prosuđivalo, svaka zvanična izjava neminovno bila preuranjena, Upoređujemo informacije koje nam stižu iz čitave zemlje, dodao je, i zaista ni u jednoj od njih nema pomena o umiranjima, ali je lako pretpostaviti da, s obzirom da smo iznenađeni kao i svi ostali, još uvek nismo spremni da objavimo naša preliminarna saznanja o izvorima ovog fenomena i o pojavama sa kojima je on u vezi, kako sadašnjim tako i budućim. Moglo je sve ostati na ovome, što bi, imajući u vidu težinu situacije, bio dovoljan razlog da budemo zahvalni, ali poznati poriv da se ljudi pozovu na smirenost u vezi sa svačim i ničim, da budu mirni u svom oboru ma šta bilo, ono uzmicanje koje se među političarima, pogotovo ako su iz vlade, pretvorilo u njihovu drugu prirodu, da ne kažem u automatizam, mehanički pokret, dovelo je ministra zdravlja do toga da okonča izjavu na najgori način.

Kao odgovorni za ministarstvo zdravlja, uveravam sve vas koji me slušate da ne postoji nikakav razlog za paniku, Ako sam dobro razumeo ovo što sam upravo čuo, primetio je jedan novinar tonom koji nije trebalo da se čini previše ironičnim, po vašem mišljenju, gospodine ministre, činjenica da niko ne umire nije alarmantna, Tačno, to je ono što sam, iako drugim rečima, izjavio, Gospodine ministre, dozvolite mi da vas podsetim da je još juče bilo ljudi koji su umirali i da nikome nije prolazilo kroz glavu da bi to moglo biti alarmantno, To je prirodno, običaj je da se umire a smrt postaje alarmantna samo onda kada se broj umrlih poveća, u ratu, zbog epidemije, na primer, Odnosno onda kada je broj smrtnih slučajeva iznad uobičajenog, Moglo bi se tako reći, Ali, sada kada je nemoguće naći nekoga ko bi bio spreman da umre, i kada, gospodine ministre, tražite od nas da ne paničimo, složit ćete se sa mnom da je to, u najmanju ruku, prilično paradoksalno, Bila je to stvar navike, priznajem da taj slučaj nije trebalo da bude nazvan terminom alarmantno, Koju biste onda drugu reč upotreбили, gospodine ministre, pitam vas ovo kao novinar ponosan na to što, svestan svojih dužnosti, brinem o tome da upotrebim tačnu reč kad god je to moguće. Blago ljutit zbog ove upornosti, ministar je suvo odgovorio, Ne jednu već četiri, Koje četiri, gospodine ministre, Ne gajimo varljive nade. Bio bi to, bez sumnje, jedan dobar i pošten naslov u novinama za sledeći dan, ali direktor, nakon što se konsultovao sa svojim šefom redakcije, smatrao je nepreporučljivim, takođe iz perspektive jednog preduzetnika, političar tom kantom ledene vode narodni entuzijazam, Stavite isti onaj kao i uvek, nova godina, novi život, rekao je.

U zvaničnom obaveštenju, najzad objavljenom kasno uveče, šef vlade je potvrdio da u čitavoj zemlji od početka nove godine nije zabeležena nijedna smrt, pozvao na umerenost i osećaj odgovornosti prilikom eventualnih ocenjivanja i tumačenja ove neobične okolnosti, podsetio na to kako ne bi trebalo isključiti ni pretpostavku da se radi o jednoj srećnoj okolnosti, o jednoj kosmičkoj zgodi tek slučajnoj i bez kontinuiteta, o jednom vanrednom spletu neočekivanih slučajnosti u jednačini prostor-vreme, ali da su, za svaki slučaj, u cilju istrage već bili započeti kontakti sa inostranim organizacijama kompetentnim za to da se vlada osposobi za jednu utoliko efikasniju ukoliko bolje usklađenu akciju. Pošto je objavio ova pseudonaučna razmišljanja, kao i ona sa ciljem da stišaju, zbog toga što su nejasna, nemir koji je vladao u državi, premijer je završio govor

tvrdeći kako je vlada pripremljena za sve mogućnosti koje čovek može da zamisli, odlučna da se hrabro i s neophodnom podrškom naroda suoči sa složenim društvenim problemima, socijalnim, ekonomskim, političkim i moralnim, koje bi konačno iščezavanje smrti neizbežno otvorilo u slučaju da se to dokaže, a sve izgleda ukazuje na slutnju. Prihvatićemo izazov besmrtnosti tela, uzviknuo je u zanosu, ako to bude volja božja, kome ćemo zauvek zahvaljivati svojim molitvama što je izabrao dobri narod ove zemlje kao svoje oruđe. Znači, pomislio je šef vlade završavajući govor, da smo do grla u nevolji. Nije mogao ni zamisliti do koje mere će ga okovratnik stegnuti. Ni pola sata nije bilo prošlo kada je, već u službenom automobilu koji ga je vozio do kuće, primio poziv od kardinala, Dobro večer, gospodine premijeru, Dobro večer, vaša eminencijo, Zovem vas da vam kažem kako sam duboko potresen, Ja takođe, vaša eminencijo, situacija je veoma ozbiljna, ozbiljnija od svih koje je ova zemlja morala da proživi do danas, Ne radi se o tome, O čemu se onda radi, vaša eminencijo, Uz dužno poštovanje, žalosno je da se, dok ste pisali izjavu koju sam upravo čuo, gospodine premijeru, niste setili onoga što čini temelje, noseće stubove, kamen temeljac, potporni kamen naše svete vere, Vaša eminencijo, oprostite mi, bojim se da nisam shvatio šta želite time reći, Bez smrti, dobro me slušajte, gospodine premijeru, bez smrti nema ni vaskrsnuća, a bez vaskrsnuća nema ni crkve, Do đavola, Nisam shvatio ovo što ste sad rekli, ponovite, molim vas, Čutao sam, vaša eminencijo, verovatno da zbog neke interferencije uzrokovane atmosferskim električitetom, zbog statike, ili samog problema pokrivenosti, satelit ponekad zakaže, rekli ste, vaša eminencijo, Rekao sam ono što je svaki katolik, a vi gospodine niste izuzetak, u obavezi da zna, da bez vaskrsnuća nema crkve, osim toga, kako vam je samo palo na pamet da bi bog mogao želeći sopstveni kraj, tvrditi tako nešto je potpuno svetogrđe, možda i gore od svih bogohuljenja, Eminencijo, nisam ja rekao da bog želi svoj sopstveni kraj, Zapravo, tačno tim rečima niste, ali dopustili ste mogućnost da besmrtnost tela potiče od božje volje, nije potrebno da čovek bude doktor iz oblasti transcendentalne logike da shvati da onaj ko kaže jedno, govori i drugo, Eminencijo, molim vas, verujte mi, bila je to jedna obična fraza izgovorena sa ciljem da ostavi utisak, jedna figura u govoru, ništa više, dobro znate da politika ima potrebe za tim, Crkva ih takođe ima, gospodine premijeru, ali mi dobro promislimo pre nego što otvorimo usta, ne govorimo samo da bismo govorili, razmišljamo o dugoročnim posledicama, naša specijalnost je, ako želite da vam dam sliku kako biste bolje razumeli, balistika, Žao mi je, eminencijo, Na vašem mestu i meni bi bilo. Kao da je procenjivao vreme za koje će granata pasti, kardinal je napravio pauzu, pa je, mekšim tonom, ljubaznijim, nastavio, Voleo bih da znam, gospodine premijeru, da li ste upoznali njegovo veličanstvo sa izjavom pre nego što ste je pročitali pred sredstvima javnog informisanja, Naravno, eminencijo, budući da se radilo o jednoj tako osetljivoj stvari, I šta je na to rekao kralj, ako nije državna tajna, Činilo mu se da je to u redu, Da li je na kraju dao kakav komentar, Izvanredno, Izvanredno šta, To je ono što mi je njegovo veličanstvo reklo, izvanredno, Hoćete da kažete da je i on hulio na boga, Nisam kompetentan da iznosim sud takve prirode, eminencijo, život u sopstvenim grehovima zadaje mi dovoljno muka, Moraću da porazgovaram sakraljem, da ga podsetim da će u situacijama poput ove, tako zbunjujuće, tako delikatne, samo verno i nepokolebljivo pridržavanje dokazanih doktrina

naše svete majke crkve moći spasti državu od užasnog haosa koji će se na nas obrušiti, Vaša eminencija će odlučiti, na vama je to da uradite, Pitaću njegovo veličanstvo da li mu je draže da gleda kraljicu-majku u večitoj agoniji, kako bespomoćno leži u postelji iz koje nikada više neće ustati, nečistog tela koje nedostojno prikiva joj dušu, ili da je vidi, kroz umiranje, kako trijumfuje nad smrću, u večnoj i blistavoj slavi nebeskoj, Niko ne bi oklevao u odgovoru na to, Da, ali suprotno onome što se misli, nisu toliko odgovori ti koji me brinu, gospodine premijeru, već pitanja, mislim na naša, očigledno, pogledajte kako ona obično imaju, istovremeno, jedan jasan cilj i jednu nameru koja se iza krije, postavljamo ih ne samo kako bismo dobili odgovore na ono što je u tom trenutku potrebno da ispitanici čuju iz vlastitih usta, već i da se polako utre put za buduće odgovore, Manje-više kao i u politici, eminencijo, Tako je, ali prednost crkve je u tome što, iako se ponekad tako ne čini, baveći se onim što je na površini, ona upravlja onim što je ispod. Došlo je do nove pauze koju je premijer prekinuo, Samo što nisam stigao kući, eminencijo, ali, ako mi dozvolite, još bih želeo da vam postavim jedno kratko pitanje, Recite, Šta će učiniti crkva ukoliko nikada više niko ne umre, Nikada više je previše vremena, čak i kada se radi o smrti, gospodine premijeru, Mislim da mi niste odgovorili, eminencijo, Uzvraćam vam pitanjem, šta će država učiniti ukoliko nikada više niko ne umre, Država će pokušati da preživi, premda sumnjam da će u tome uspeti, ali crkva, Crkva je, gospodine premijeru, već toliko naviknuta da daje večite odgovore da ne mogu zamisliti da daje drukčije, Čak i onda kada im stvarnost protivreči, Od početka mi ne radimo ništa drugo nego protivrečimo stvarnosti, i evo nas ovde, Šta li će reći papa, Da sam ja on, neka mi bog oprost na taštini što se takvim zamišljam, naredio bih odmah da se stavi u optičaj nova teza, teza o odloženoj smrti, Bez dodatnih objašnjenja, Niko nikada od crkve nije tražio da objasni bilo šta, druga naša specijalnost, pored balistike, oduvek je bila da neutralizujemo, putem vere, znatiželjni duh, Laku noć, eminencijo, do sutra, Ako bog da, gospodine premijeru, samo ako bog da, Kako stvari stoje u ovom trenutku, ne čini se da bi on to mogao da izmeni, Ne zaboravite, gospodine premijeru, da se izvan granica naše zemlje i dalje umire sasvim normalno, a to je dobar znak, Pitanje je to tačke gledanja, eminencijo, možda tamo vani na nas gledaju kao na oazu, na vrt, jedan novi raj, Ili pakao, ako su pametni, Laku noć, eminencijo, želim vam miran i okrepljujući san, Laku noć, premijeru, ako smrt reši da se vrati ove noći, nadam se da se neće setiti vas, Ako pravda na ovom svetu nije tek puka reč, kraljica-majka bi trebalo da ode pre mene, Obećavam da vas sutra neću odati kralju, Veoma sam vam zahvalan na tome, eminencijo, Laku noć, Laku noć.

Bila su tri sata izjutra kada je kardinal morao da bude hitno prevezen u bolnicu zbog napada akutne upale slepog creva, koja je zahtevala neodložnu hiruršku intervenciju. Pre nego što ga je tunel anestezije usisao, u onom munjevitom trenutku koji prethodi potpunom gubitku svesti, pomislio je na ono na šta su toliki drugi bili pomišljali, da bi mogao umreti tokom operacije, onda se setio da to više nije bilo moguće, i na koncu, u poslednjem blesku lucidnosti, još mu je prošla kroz glavu ideja da bi, kada bi uprkos svemu zaista umro, to značilo, paradoksalno, da je pobedio smrt. Ponesen neodoljivom žrtvenom željom, nameravao je da počne da preklinje boga da ga umori ali više nije bilo

vremena da poslaže reči u red. Anestezija ga je poštedela najvećeg svetogrđa, želje da moći smrti prenese na jednog boga nadasve poznatog kao davaoca života.

Iako su ga izvrgle ruglu konkurenske novine koje su, zahvaljujući nadahnuću svojih glavnih urednika, uspevale da ispovrte najrazličitije i sadržajnije naslove, neki put dramatične, drugi put lirske, a neretko i filozofske ili misteriozne, ako ne i pune dirljive naivnosti kao što je bio slučaj sa popularnim dnevnim listom koji se zadovoljio pitanjem I šta će sada biti od nas, dodajući rečenici grafičku kićanku jednog velikog znaka pitanja poput repa, a pomenuti naslov Nova godina, Novi život, bez obzira na svoju zabrinjavajuću banalnost, pao je poput kašike u med nekima koji su, zbog prirode svog temperamenta ili stečenog obrazovanja, preferirali iznad svega udobnost jednog manje-više pragmatičnog optimizma, čak i kada bi imali razloga da posumnjaju da se može raditi o pukom i možda prolaznom prividu. Provodeći život, do ovih dana pometnije, u onome što su zamišljali kao najbolji od svih mogućih i verovatnih svetova, otkrivali su sa užitkom da je ono najbolje, ono uistinu najbolje bilo to što se sada događalo, da su već tamo imali, nadohvat ruke, jedan jedinstven život, predivan, bez svakodnevnog straha od škrgutanja parkinih makaza, besmrtnost u otadžbini koja nam je dala život, osiguran od metafizičkih neprijatnosti i gratis za sve, bez ijednog zatvorenog pisma koje treba da se otvori u smrtnom času, ti u raj, ti u čistilište, ti u pakao, na tom raspuću su se u nekim drugim vremenima, dragi saputnici u ovoj dolini suza zvanoj zemlja, razdvajale naše sudbine na onome svetu. Kako su stvari stajale, niskotiražne ili problematične novine nisu imale drugog rešenja, a sa njima i slične televizije i radiostanice, nego da se prepuste plimi kolektivne radosti koja se pronosila od severa ka jugu, od istoka prema zapadu, unoseći svežinu u bojažljive umove i odvlačeći daleko od pogleda dugačku senku tanatosa. Kako su dani prolazili, i videći da zaista niko nije umirao, i pesimisti i skeptici su se malo-pomalo i, spočetka u malom broju, kasnije u masama, priklanjali mare magnumu građana koji su koristili svaku priliku da izađu na ulicu i proklamuju, i uzviču kako je, sad već jeste, život lep.

Jednoga dana, izvesna nedavno obudovela gospođa, ne nalazeći drugi način da iskaže

iznenadnu sreću koja joj je preplavila biće, premda sa blagim bolom, znajući da, pošto nema umiranja, nikada više neće videti oplakanog pokojnika, dosetila se da okači na ocvetalom balkonu prema ulici ispred svoje trpezarije nacionalnu zastavu. Bilo je to, što se kaže, rečeno - učinjeno. Za manje od četrdeset i osam sati pozastavljivanje se proširilo po čitavoj zemlji, boje i simboli zastave postali su deo pejzaža, sa većom uočljivošću u gradovima iz prostog razloga što uživaju veći broj terasa i prozora nego sela. Bilo je nemoguće odoleti jednom takvom patriotskom žaru pogotovo što su, potekle ko zna otkud, počele da kruže izvesne uznemirujuće, da ne kažem otvoreno preteće izjave, kao, na primer, Onaj ko ne stavi besmrtnu zastavu domovine na prozor svoje kuće, ne zaslužuje da živi, Oni koji ne budu hodali sa zastavom naočigled sviju, to je zato što su se prodali smrti, Pridružite nam se, budite patriote, kupite zastavu, Kupite drugu, Kupite još jednu, Dole neprijatelji života, sreća njihova što više nema smrti. Ulice su bile pravi-pravcati tabor razvijenih zastava koje vijore na vetru i kad duva i kad ne duva, propisno postavljen električni ventilator služio bi ponekad u tu svrhu, a ako snaga uređaja i nije bila dovoljna da bi se barjak junački vijorio, proizvođači zvuke poput praskova od biča kakvi pobuđuju borilački duh, bar je postizao da se boje domovine dostojanstveno talaskaju. Bilo je malobrojnih koji su se tajno sašaptavali da je ovo preterivanje, jedna neprimerenost, da pre ili kasnije neće biti drugog rešenja nego da se povuče čitavo to more zastava, što pre to bolje, jer kao što previše šećera u pudingu uništava nepce i škodi procesu varenja, tako će se i normalno i više nego opravdano poštovanje nacionalnih amblema na kraju pretvoriti u ruglo ukoliko dozvolimo da eskalira u svojevrsnu uvredu časti, kakvu su predstavljali egzibicionisti u mantilu koje je sećanje već prezrelo. Pored toga, govorili su, ako su zastave izvešane u slavu činjenice da je smrt prestala da kosi, od dve stvari jedna je sigurna, ili ćemo ih skinuti pre nego što zasićeni počnemo da zbijamo šale na račun simbola otadžbine ili ćemo provesti ostatak života, odnosno večnost, da, baš to, večnost, menjajući ih svaki put kada izblede od kiše, kada ih pocepa vetar ili im sunce oduzme boju. Samo je veoma mali broj ljudi imao hrabrosti da tako, javno dirne u živac, jedan siroti čovek je za svoj antipatriotski odušak morao da plati batinama, premda ne do smrti koja ne beše prekratila njegov bedni život samo zato što je od početka godine u ovoj zemlji prestala da obavlja svoju dužnost.

No, nije sve zabava u životu, pored nekoliko njih koji se smeju uvek će biti i onih koji plaču, i to ponekad, kao što je ovde bio slučaj, iz istih razloga. Važne privredne grane, ozbiljno zabrinute zbog situacije, već su počele da iznose izraze svog nezadovoljstva nadležnima. Kako se i moglo očekivati, prve i formalne žalbe došle su iz pogrebnih preduzeća. Brutalno lišeni materiae primae, vlasnici su počeli da pribegavaju klasičnom gestu, hvatali su se rukama za glavu, jecajući turobno u horu, I šta će sad biti s nama, ali odmah zatim, pred slikom jedne katastrofalne propasti koja nikoga iz pogrebnog ceha neće poštediti, sazvali su generalnu gransku skupštinu i na kraju, nakon žučnih rasprava, utoliko neproduktivnih što su sve bez izuzetka udarile glavom o neuništivi zid odsustva saradnje smrti, iste one na koju su bili naviknuti, od očeva do sinova, kao na nešto što im je po prirodi pripadalo, na kraju su usvojili dokument namenjen da se uputi vladi nacije na razmatranje, dokument kojim se usvajao jedini konstruktivan predlog, dakako

konstruktivan, ali jednako toliko i komičan, koji je bio predstavljen tokom debate, Smejaće nam se, upozorio je predsedavajući okruglog stola, ali priznajem da nemamo drugog izlaza, ili to ili propast delatnosti. Dokument je izveštavao o tome kako su, sazvani na vanrednu generalnu skupštinu svoje grane da bi ispitali izuzetno tešku krizu sa kojom su se suočili usled izostanka umiranja u čitavoj zemlji, predstavnici pogrebnih preduzeća, nakon detaljne i sveobuhvatne analize, u kojoj je iznad svega preovladavalo razumevanje za najviše interese nacije, došli do zaključka da je još uvek bilo moguće izbeći dramatične posledice onoga što će bez sumnje ući u anale kao najgora kolektivna nesreća koja se na nas obrušila od konstituisanja nacije, to će reći, da vlada odluči da proglasi obaveznim sahrane ili spaljivanje svih domaćih životinja koje umru prirodnom smrću ili usled nezgode i da takve sahrane ili takva spaljivanja, uređena pravilima i odobrena, obavezno obavlja pogrebna industrija, imajući u vidu zasluge koje je pružala u prošlosti, kao svojevrsan javni servis koji se prenosio, u najdubljem smislu te reči, s kolena na koleno. U dokumentu je dalje stajalo, Očekujemo od vlade i da posveti više pažnje činjenici da neophodna ponovna prenamena industrije neće biti moguća bez ogromnih ulaganja, jer nije isto sahraniti jedno ljudsko biće i odvesti do konačnog počivališta jednu mačku ili jednog kanarinca, i zašto ne reći, jednog cirkuskog slona ili krokodila iz kade, budući da bi onda bilo potrebno preformulisati od vrha do dna naš tradicionalni know how, služeći se providenjem kao podrškom ovom preko potrebnom osavremenjivanju iskustva stečenog otkako su zakonom dozvoljena groblja za životinje, drugim rečima, ono što do sada nije izlazilo iz okvira sporedne delatnosti naše industrije, iako, ne poričemo, prilično unosne, pretvoriće se u jedinu aktivnost i na taj način, koliko god je moguće, preduprediti otpuštanje stotina, ako ne i hiljada predanih i vrednih radnika koji su se svakoga dana u svom životu hrabro suočavali sa stravičnom slikom smrti, a kojima ista ta smrt sada nezahvalno okreće leđa, Imajući u vidu sve navedene razloge zbog kojih Vam se, gospodine premijeru, obraćamo, u cilju zaslužene zaštite jedne profesije vrednovane hiljadama godina kao dobro od opšte koristi, izvolite razmotriti ne samo hitnost donošenja jedne povoljne odluke, već istovremeno i otvaranje linije povoljnih kredita ili, još bolje, a to bi došlo kao naručeno, kao pozlata na crno, jer to su naše boje, da ne kažem boje najelementarnije pravednosti, uvođenje zajmova iz nepovratnih fondova koji bi pomogli u omogućavanju brze revitalizacije naše grane čiji je opstanak po prvi put u istoriji ugrožen, a još davno pre nje, u svim preistorijskim epohama, nikada nijednom ljudskom telu nije nedostajao neko ko bi, pre ili kasnije, pritekao da ga sahrani, makar to činila i sama darežljiva zemlja otvarajući se sama. S poštovanjem, i uz molbu da uvažite naše zahteve.

Ni načelnicima ni upravnicima bolnica, kako državnih tako i privatnih, nije trebalo mnogo da odu i pokucaju na vrata resornog ministarstva, ministarstva zdravlja, kako bi zajedno sa merodavnim službama izrazili svoju uznemirenost i predložili muke koje su se, koliko god se to čudno činilo, gotovo uvek odnosile na logističke probleme pre nego neposredno na sanitarne. Tvrdili su da je sadašnji rotacioni proces primljenih, izlečenih i umrlih pacijenata pretrpeo, takoreći, kratak spoj ili, ako želimo da govorimo manje tehničkim izrazima, zastoj, kao što se to dešava sa automobilima, što je imalo za svoj uzrok

vremenski neodređen ostanak sve većeg broja hospitalizovanih koji bi, zbog ozbiljnosti bolesti ili nesreća čije su bili žrtve, u normalnoj situaciji već bili otišli na onaj svet. Situacija je teška, tvrdili su, već smo počeli da bolesnike smeštamo u hodnike, i to u većem broju nego što je dosad bio običaj, a sve upućuje na to da ćemo se za manje od nedelju dana naći u borbi ne samo sa nedostatkom kreveta već, kada hodnici i ambulate budu prepuni, nećemo znati, zbog nedostatka prostora i poteškoća u rukovanju, gde da smestimo one krevete koji su još slobodni. Istina je da postoji jedan način da se problem reši, zaključivali su odgovorni upravnici bolnica, ali se njime, iako samo uzgred, povređuje hipokratova zakletva, odluka, u slučaju da bude doneta, neće moći biti ni lekarska ni administrativna već politička. Kako pametnome nikad nije bilo potrebno dvaput reći, ministar zdravlja je, nakon što je obavio konsultacije sa premijerom, dostavio sledeću pismenu odluku, Imajući u vidu nezaustavljivo povećanje broja hospitalizovanih, što je počelo ozbiljno da narušava do sada izvrsno funkcionisanje našeg bolničkog sistema, a kao direktna posledica rastućeg broja primljenih u stanju obustavljenog života i koji će takvi ostati do daljnjeg bez bilo kakve mogućnosti da budu izlečeni ili da im se jednostavno stanje poboljša bar dok istraživanje na polju medicine ne postigne nove metode koje je sebi zadalo, vlada savetuje i preporučuje upravama i administracijama bolničkih ustanova da, nakon detaljne analize, od slučaja do slučaja, kliničke slike bolesnika koji se nalaze u ovakvoj situaciji i, nakon što se potvrdi nezaustavljivost dotičnih oboljenjskih procesa, oni budu poslani porodicama na kućnu negu, preuzimajući pritom odgovornost da će obezbediti bolesnicima, bez uzdržavanja, sva lekovita sredstva i analize koje njihovi stalni lekari budu smatrali neophodnim ili jednostavno preporučljivim. Ova odluka vlade se zasniva na pretpostavci lako prihvatljivoj za sve, naime, da jednom pacijentu u takvom stanju, neprestano na ivici umiranja koje će mu stalno biti uskraćivano, mora da je i manje nego svejedno, čak i u trenutku lucidnosti, na kom mestu se nalazi, bilo to toplo okrilje njegove porodice ili okruženje ambulate jedne prenatrpane bolnice, jer ni ovde ni tamo neće uspeti da umre kao što ni ovde ni tamo neće moći da ozdravi. Vlada želi da iskoristi ovu priliku i obavesti narod da se ubrzanim ritmom nastavljaju istraživački radovi koji bi trebalo da, tome se nada i u to se uzda, dovedu do zadovoljavajućeg saznanja o uzrocima, do ovog trenutka još uvek misterioznim, iznenadnog izostanka smrti. Isto tako vlada obaveštava da je jedna sveobuhvatna interdisciplinarna komisija, koja uključuje pripadnike različitih važećih religija i filozofa različitih aktivnih škola koji o ovim stvarima uvek imaju šta da kažu, zadužena za osetljiv zadatak da promisli o tome šta će doneti budućnost bez smrti, dok će istovremeno pokušati da elaborira jedno prihvatljivo predviđanje novih problema sa kojim će društvo morati da se suoči, a najvažniji od njih neki su saželi u sledeće pitanje, Šta ćemo sa starima, kad već nema smrti da im skрати višak hira dugovečnosti.

Domovima za treće i četvrto doba, tim dobrotvornim ustanovama stvorenim iz obzira prema spokoju porodica koje nemaju vremena niti strpljenja da brišu sline, da vode brigu o opuštenim sfinkterima i da ustaju noću da dohvate nokšir, takođe nije trebalo mnogo da, kao što su to već učinile bolnice i pogrebna preduzeća, udare glavom o zid žalopojki. Iskreno govoreći, moramo priznati da neizvesnost u kojoj su se nalazili rastrzani, to jest,

nastaviti ili ne primati štíćenike, bila je jedna od najmučnijih koje bi mogle da stave u iskušenje pravične napore i talenat u planiranju svakog upravnika ljudskim resursima. Pogotovo zato što bi krajnji rezultat, a to je ono što karakteriše prave dileme, bio uvek isti. Do sada već naviknuti, kao i njihovi nezadovoljni primaoci intravenozne injekcije i venca od cveća sa grimiznom trakom, na sigurnost koja je bila rezultat konstantnog i nezaustavljivog smenjivanja života i smrti, jednih koji su dolazili i drugih koji su odlazili, domovi za treće i četvrte doba nisu želeli ni da pomisle na budućnost posla u kome objekti njihovih briga nikada ne menjaju lice i telo osim što ih svakoga dana prikazuju još tužnijim, dekadentnijim, žalosno raspadnutijim, lica koja se skupljaju, boraju i sparušuju poput suvog grožđa, a udovi su im sve više drhtavi i nesigurni kao barka koja uzaludno traga za kompasom što joj je ispao u more. Novi štíćenik uvek je bio razlog za veselje za domove blaženog sumraka života, imao je on ime koje bi bilo neophodno zadržati u sećanju, sopstvene navike unete iz spoljašnjeg sveta, hirove koji su bili samo njegovi, poput jednog opsednutog štíćenika koji je svakoga dana morao detaljno da ispira četkicu za zube zato što nije podnosio da vidi u njoj ostatke paste za zube, ili one starice koja je iscrtavala porodična stabla svoje porodice a nikada nije uspevala tačno da pogodi imena koja je trebalo da okači na grane. Tokom nekoliko nedelja, dok navika ne oslabi pažnju prema hospitalizovanima, on bi bio novajlija, onaj blagosloveni u grupi, i bio je to poslednji njegov trenutak u životu čak i da potraje čitavu večnost, u životu koji je, kao što se kaže za sunce, počeo da sija za sve ljude ove sretne zemlje, za nas koji ćemo videti gašenje dnevne zvezde i koji ćemo nastaviti da živimo niko ne zna zašto ni krošto. Sada, međutim, taj novi gost, osim ako nije došao da popuni upražnjeno mesto i zaokruži budžet doma, jeste neko čija je sudbina unapred poznata, nećemo ga videti kako izlazi odavde da umre kod kuće ili u bolnici kao što se događalo u dobra stara vremena, dok bi drugi gosti zaključavali žurno vrata svojih soba da ih smrt ne bi posetila i njih takođe odnela, već znamo da je sve to stvar prošlosti koja se neće vratiti, ali neko iz vlade moraće da misli na našu sudbinu, na nas, na vlasnika, upravnika i zaposlene u domovima blaženog sumraka života, sudbina koja nas čeka je da neće imati ko da nas primi kada dođe čas da moramo spustiti drhtave ruke, izgleda da nismo čak ni gospodari onoga što je na neki način takođe naše bar zbog truda koji nam je zadavalo tokom tolikih godina, ovde bi trebalo primetiti da su zaposleni uzeli reč, zapravo hoćemo da kažemo da za nas neće biti mesta u staračkim domovima osim ako ne izbacimo ponekog štíćenika, vlada se onomad već dosetila iste ideje za vreme debate o pretrpanosti bolnica, neka porodica ponovo preuzme svoje obaveze, rekli su, ali za to bi bilo potrebno da je u njoj još moguće naći nekoga sa dovoljno razuma u glavi i mnogo energije u ostatku tela, darovi su to čiji rok, kao što znamo iz vlastitog iskustva i pogleda koji nam svet pruža, ima vek trajanja jednog uzdaha ako ga uporedimo sa ovom nedavno inaugurisanom večnošću, lek, osim stručnijeg mišljenja, bio bi umnogostručiti broj domova blaženog sumraka života, ne kao do sada, koristeći zgrade i manje palate koje su znale i za bolja vremena, već tako što će se iz temelja podizati velike zgrade, u obliku pentagona, na primer, ili vavilonske kule, knoskog lavirinta, i to prvo naselja a zatim gradove, nakon toga metropole ili, grubo rečeno, groblja živih gde bi se nesrećna i neodložna starost negovala kako bog zapoveda, ko zna do kad jer njihovi dani ne bi bili odbrojani, ah težak problem, a zbog njega se

osećamo obavezni da skrenemo pažnju nadležnima, predstavlja to što vremenom neće samo biti sve više starih koji su primljeni u domove, već će biti potrebno i sve više ljudi koji bi se o njima brinuli, što bi prouzrokovalo da se romboid godišta brzo preokrene, ogromna masa starih našla bi se na vrhu, budući uvek u porastu, gutajući poput pitona nove generacije koje su, sa druge strane, većinom pretvorene u pomoćno osoblje i rukovodstvo domova pošto potroše najbolji deo svog života negujući starčice svih godišta, bilo normalnih, bilo metuzalema, sve to mnoštvo očeva, dedova, pradedova, čukundeda, navrdeda, kurđela, askurđela, kurlebala, surdepača, ožmikura i kurajbera, i nadalje ad infinitum¹, nakupiće se jedni za drugima kao listovi koji se odvajaju od drveća i padaju preko lišća prošlih jeseni, mais ou sont les neiges d'antan², od nepreglednih mravinjaka onih koji su malo-pomalo živuckali gubeći zube i kosu, od vojske slabovidih i naglavih, od onih koji krvare, od onih koji boluju od katarakte, od onih koji su polomili vrat, butne kosti, od paraplegičara, od onih koji su ispijeni bolešću sada besmrtni i koji nisu u stanju da zadrže ni slinu koja im curi niz bradu, vaše ekselencije, gospodo na vlasti, možda nam ne želite verovati, ali ono što nas čeka je najgora od svih noćnih mora koju je ikada jedno ljudsko biće moglo usniti, čak ni u mračnim pećinama kada je svuda vladao strah i trepet nije viđena slična stvar, kažemo to mi koji imamo iskustva iz prvog doma blagog sumraka života, istina je da je tada sve bilo u manjim razmerama, ali nečemu bi morala da nam služi mašta, ako želite da vam kažemo otvoreno, iskreno bismo pre smrt, gospodine premijeru, pre smrt nego takvu sudbinu.

Strašna pretnja dolazi da ugrozi opstanak naše industrije, izjavio je predstavnicima javnog informisanja predsednik udruženja osiguravajućih društava ukazujući na više hiljada pisama koja su, manje-više identičnim rečima, kao da su ih bili prepisali iz jednog jedinog koncepta, bila pristigla poslednjih dana u filijale s nalogom za hitno ukidanje polisa životnog osiguranja njihovih nosilaca. Tvrdili su da bi bilo apsurdno, s obzirom na javnu i opštepoznatu činjenicu da je smrt skratila sebi dane, da ne kažemo jednostavno glupo, nastavljati plaćati previsoke doprinose koji bi, bez bilo kakve vrste nadoknade, služili samo za to da se kompanije još više obogate. Ja ne mogu ovo da podnesem, vajkao se u post skriptumu jedan osiguranik posebno loše volje. Neki su išli još dalje, tražili su vraćanje već uplaćenih iznosa, ali odmah se videlo da je to bio samo pucanj u prazno radi rasterećenja savesti, da vide de li će da pogode. Na neizbežno pitanje novinara šta osiguravajuće kompanije nameravaju da učine kako bi se suprotstavile paljbi teške artiljerije koja se iznenada ustremila na njih, predsednik udruženja je odgovorio da, iako pravni savetnici, u ovom trenutku, brižljivo proučavaju detalje polisa osiguranja u potrazi za najmanjom mogućnošću interpretacije koja bi, uvek naravno u strogom zakonskom okviru, omogućila da se jeretičnim osiguranicima, čak i protiv njihove volje, nametne obaveza uplaćivanja dokle god su živi, tačnije dovek, najbolje bi, međutim, bilo da im bude predložen pakt o saglasnosti, džentlmenski sporazum koji bi se sastojao u uvođenju jedne kratke klauzule u polise osiguranja kako zbog toga da se rektifikuje sadašnje stanje, tako i zbog njene validnosti u budućnosti, u kojoj bi bilo utvrđeno doba od osamdeset godina kao doba za obaveznu smrt, u figurativnom smislu, očigledno, požurio je predsednik da doda, osmehujući se snishodljivo. Na taj način, kompanije bi

nastavile da potražuju premije savršeno normalno sve do datuma kada sretni osiguranik ne proslavi svoj osamdeseti rođendan, a to je trenutak kada bi, pošto se već pretvorio u nekoga ko je virtualno mrtav, izdao nalog za isplatu celokupnog iznosa od osiguranja što bi mu na vreme bilo ispunjeno. Trebalo je još dodati, a to ne bi bilo ništa manje zanimljivo, da će, u slučaju da tako budu želeli, klijenti moći obnoviti svoj ugovor na dodatnih osamdeset godina po čijem bi se isteku, u istu svrhu, registrovala druga smrt uz ponavljanje prethodnog postupka, i tako redom. Čula su se zadržana šaputanja i poneki pokušaj aplauza među novinarima upućenim statističkim računicama, na čemu je predsednik zahvalio blago klimajući glavom. Strateški i taktički, potez je bio savršen do te mere da je već sledećeg dana potekla reka pisma osiguravajućim kompanijama, a ove su proglašavale ništavim i stavljale van snage prethodne ugovore. Svi osiguranici su se smatrali spremnima da prihvate predloženi džentlmenski sporazum zahvaljujući kome će se moći reći, bez preterivanja, da je ovo bio jedan od onih retkih slučajeva kada niko nije gubio a svi su dobijali. A naročito osiguravajuća društva, za dlaku spasena od propasti. Već se očekuje da će na predstojećim izborima predsednik udruženja biti ponovo izabran na dužnost koju tako briljantno obavlja.

---

¹ Lat.: u beskraj. (Prim. prev.)

² Franc.: O, gde je, bože, gde li je lanjski sneg? - refren iz Balade o nekadašnjim gospama Fransoa Vijona, u prepevu Stanislava Vinavera.(Prim. prev.)

Za prvi sastanak interdisciplinarne komisije može se reći sve osim da je dobro protekao. Krivicu, ako ovome teškom izrazu ovde ima mesta, snosio je dramatični memorandum koji su vladi uputili domovi blaženog sumraka života, posebno ona preteća zaključna rečenica, Pre smrt, gospodine premijeru, pre smrt nego takva sudbina. Kada su se filozofi, podeljeni, kao i uvek, na pesimiste i optimiste, jedni zlovoljni, drugi vedri, spremali da ponovo po hiljaditi put započnu dobro poznatu debatu o tome da li je čaša dopola puna ili dopola prazna, raspravu koja bi se, kada bi se odnosila na pitanje koje ih je okupilo, na kraju sasvim verovatno svela na puko nabranje prednosti i mana kad je reč o dilemi biti mrtav ili večno živeti, predstavnici religija pojavili su se obrazujući jedan ujedinjeni front kojim su težili da uspostave debatu na jedinom dijalektičkom terenu koji ih je zanimao, a to je eksplicitno prihvatanje dogme da je smrt apsolutno fundamentalna za ostvarenje carstva nebeskog, te da bi, stoga, bilo kakva rasprava o budućnosti bez smrti bila ne samo bogohulna već i apsurdna jer bi neminovno morala da pretpostavi postojanje boga koji je odsutan, da ne kažem boga koji je jednostavno nestao. Nije se radilo o nekom novom stavu, sam kardinal je već bio upro prstom u glavnu poteškoću u rešenju problema koji predstavlja ova teološka verzija kvadrature kruga onda kada je, u telefonskom razgovoru sa premijerom, prihvatio, premda daleko manje jasnim rečima, da ne bi moglo biti ni vaskrsnuća kada bi nestalo smrti, a kada ne bi bilo vaskrsnuća, onda crkva ne bi imala smisla. Dakle, budući da je crkva, što je opštepoznato, jamačno jedini instrument delovanja kojim je bog raspolagao na zemlji kako bi utro puteve koji bi trebalo da vode do njegovog carstva, očigledan i nepobitan zaključak je da čitava božja istorija neizbežno završava u ćorsokaku. Ovaj kiseli argument izašao je iz usta najstarijeg među pesimističkim filozofima, koji se na ovome nije zadržao, već je odmah zatim dodao, Religije, sve zajedno, koliko god ih promišljali, nemaju drugog razloga za postojanje osim smrti, potrebna im je kao hleb naš nasušni. Predstavnici religija nisu se oteli neprijatnosti da polemišu. Naprotiv, jedan od njih, ugledni član katoličkog klera, rekao je, Imate pravo,

gospodine filozofe, upravo to je ono zbog čega postojimo, naime, da bi ljudi čitav život proveli u strahu koji im visi nad glavom i da bi, kada dođe njihovo vreme, prihvatili smrt kao oslobađanje, raj, raj ili pakao, ili ništa, ono što se dešava posle smrti zanima nas mnogo manje nego što se obično misli, religija se, gospodine filozofe, tiče zemlje, nema ništa sa nebom, To nije ono na šta ste nas navikli da slušamo, Nešto smo morali da kažemo kako bismo učinili robu privlačnom, To znači da vi u stvari ne verujete u večni život, Recimo da je tako. Čitave minute niko nije progovarao. Najstariji među pesimistima dopustio je da mu se jedva primetan i blagi osmeh razvuče na licu i izgledao je kao neko ko je upravo video neki zahtevan laboratorijski eksperiment ovenčan uspehom. Budući da je tako, umešao se jedan filozof optimističkog krila, zašto vas toliko plaši to što više nema smrti, Ne znamo da li je nema, znamo tek da je prestala da ubija, što nije isto, U redu, ali pošto ova sumnja nije rešena, zadržaću pitanje, Zato što bi, kada ljudska bića ne bi umirala, sve postalo dozvoljeno, A to bi bilo loše, upitao je stari filozof, Jednako kao ne dozvoliti ništa. Nastala je nova tišina. Od osmorice ljudi koji su sedeli oko stola bilo je zatraženo da promisle o izgledima budućnosti bez smrti te da, polazeći od trenutnog stanja, konstruišu jedno uverljivo predviđanje novih pitanja sa kojima društvo treba da se suoči, osim, suviše je i reći, neizbežnog pooštavanja starih pitanja. Bolje bi onda bilo ne činiti ništa, reče jedan od filozofa optimista, buduće probleme neka reši budućnost, Najgore je to što je budućnost već danas, reče jedan od pesimista, imamo ovde, između ostalog, memorandume takozvanih domova blagog sumraka života, pa bolnica, pogrebnih preduzeća, osiguravajućih društava, koji će stalno, izuzev ovih poslednjih, morati da traže način da izvuku korist iz bilo koje situacije, treba priznati da izgledi nisu samo tmurni, katastrofalni su, strašni, premašuju po opasnosti sve što bi i najbujnija mašta mogla zamisliti, Bez namere da budem ironičan, to bi u sadašnjim okolnostima bilo neumesno učiniti, primetio je ništa manje uvažen pripadnik protestantskog tabora, čini mi se da je ova komisija već rođena mrtva, Domovi blaženog sumraka života imaju pravo, pre smrti nego takva sudbina, rekao je portparol katolika, Šta onda mislite da preduzmete, upitao je najstariji pesimista, osim što predlažete neposredno ukidanje komisije, što je izgleda vaša želja, Što se tiče nas, rimokatoličke i apostolske crkve, organizovaćemo nacionalnu molitvenu kampanju kako bismo umilostivili boga da učini sve da se smrt vrati što je pre moguće, s ciljem da poštedi jadno čovečanstvo najvećih strahota, Zar bog ima autoritet nad smrću, pitao je jedan od optimista, Dve su to strane jednog novčića, s jedne strane je kralj, sa druge kruna, Budući da je tako, možda se upravo zbog božjeg naređenja smrt povukla, U svoje vreme saznaćemo razloge ove tvrdnje, u međuvremenu ćemo pustiti brojanicu da radi svoje, Mi ćemo činiti isto, mislim na molitve, naravno, ne na brojanice, nasmejao se protestant, Takođe ćemo se postarati da u čitavoj zemlji na ulice izađu procesije koje će tražiti smrt na isti način na koji smo već to činili ad petendam pluviam, zazivajući kišu, preveo je katolik, Mi do toga nećemo doći, te procesije nikada nisu bile deo fanatizma koji negujemo, ponovo se nasmejao protestant. A mi, pitao je jedan od optimističkih filozofa tonom koji je trebalo, čini se, da najavi njegovo skoro priključenje protivničkim redovima, šta ćemo mi sada da radimo kad izgleda da su se sva vrata zatvorila, Za početak, zaključićemo sednicu, odgovorio je najstariji, A nakon toga nastavićemo da filozofiramo jer smo za to rođeni, pa makar i o besmislu, Zbog čega, Zbog

čega, ne znam, Onda, zašto, Zato što je filozofiji potrebna smrt isto kao i religijama, ako filozofiramo, to je zato što znamo da ćemo umreti, još je monsieur de montaigne rekao da filozofirati znači naučiti umirati.

Premda nisu filozofi, bar ne u osnovnom značenju te reči, neki su uspeli da nauče kako se to radi. Paradoksalno, nisu uspeli utoliko da se sami nauče umiranju jer još im nije došlo vreme, već da prevare smrt drugih, tako što će joj pomoći. Korišćeno sredstvo bila je, kao što će se uskoro pokazati, jedna nova manifestacija čovekove nepresušne sposobnosti izmišljanja. U jednom selu, udaljenom nekoliko kilometara od granice sa jednom od okolnih zemalja, živela je porodica siromašnih seljaka koja je, na svoju nesreću, imala ne jednog već dva člana u stanju obustavljenog života ili, kako su oni voleli da kažu, u stanju zaustavljene smrti. Jedan od njih bio je deda, od onih staroga kova, žilavi rodonačelnik porodice koga je smrt svela na bednu staru krpu, iako se nije postarala da mu u potpunosti oduzme sposobnost govora. Drugi je bio dete od nekoliko meseci koga nisu imali vremena da nauče ni reči život ni reči smrt i kome je stvarna smrt odbijala da se objavi. Nisu umirali, nisu bili živi, seoski lekar koji ih je jednom nedeljno posećivao govorio je kako ništa više ne može da učini za njih niti protiv njih, čak ni da im da injekciju, jednom i drugom, dobrog smrtonosnog eliksira, od onih koji su ne tako davno bili radikalno rešenje za bilo koji problem. Najviše što je možda mogao, bilo je da ih pogura za jedan korak u pravcu u kome se pretpostavljalo da se smrt nalazila, ali bilo je to uzalud, beskorisno, jer baš u tom trenutku, nedostižna kao i ranije, ona bi ustuknula korak nazad i održala odstupnicu. Porodica je otišla da moli za pomoć sveštenika, koji ih je saslušao, podigao oči prema nebu i u odgovor nije našao druge reči osim da smo svi u božjim rukama te da božanska milost nema granica. Pa da, mora da nema granica, ali ne toliko da pomogne našem ocu i dedi da umre u miru niti da spase jedno jadno nevinašće koje nikakvog zla svetu nije nanelo. Na ovome se stalo, ni napred ni nazad, bez pomoći i nade u pomoć, kad je starac progovorio, Neka neko priđe ovamo, reče, Hoćete vode, upitala je jedna od kćeri, Neću vode, hoću da umrem, Dobro znate da je lekar rekao kako to nije moguće, oče, setite se da smrti više nema, Lekar ne razume ništa, od postanka sveta uvek je postojalo vreme i mesto za umiranje, Sada, ne, Sada da, Smirite se, oče, porašće vam temperatura, Nemam temperaturu, a čak i da je imam bilo bi isto, slušaj me pažljivo, Slušam, Priđi bliže, pre nego me izda glas, Recite. Starac je prošaptao nekoliko reči kćeri na uvo. Ona je odmahivala glavom ali on je insistirao i insistirao. To neće rešiti ništa, oče, zamuckivala je ona zaprepašćena, bleđa od jeze, Rešiće, A ako ne reši, Ništa nećemo izgubiti ako pokušamo, A ako ne reši, Jednostavno je, donesete me opet kući, A mali, I mali ide, ako ja tamo ostanem, ostaće sa mnom. Kćerka je pokušala da shvati, sa lica joj se čitalo da je zbunjena i najzad je upitala, A zašto vas ne bismo doneli i sahranili ovde, Zamisli šta bi bilo, dvoje mrtvih u zemlji u kojoj niko, šta god uradio, ne uspeva da umre, kako bi ti to objasnila, osim toga, sumnjam da bi nam smrt, tako kako stoje stvari, dozvolila da se vratimo, To je ludost, oče, Možda i jest, ali ne vidim drugog načina da izađem iz ove situacije, Želimo vas živog, a ne mrtvog, Ali ne u stanju u kome me vidiš ovde, živi mrtvac, mrtvac koji izgleda kao da je živ, Ako je to ono što hoćete, ispunićemo vašu volju, Poljubi me. Kćer ga je poljubila u glavu i izašla plačući. Odatle je, okupana

suzama, otišla da objavi ostatku porodice da je otac odlučio da ga prenesu te iste noći na drugu stranu granice, tamo gde, prema njemu, smrt, još uvek delotvorna u toj zemlji, ne bi imala drugog izbora nego da ga primi. Ta vest je bila primljena sa složenim osećanjem ponosa i mirenja sa sudbinom, ponosa jer nije svakodnevna pojava da se jedan ostareli čovek tako, svojom voljom, nudi smrti koja mu beži, a mirenja sa sudbinom jer je na ovaj ili onaj način bio izgubljen, šta da se radi, biće ono što mora biti. Kao što je napisano da se ne može sve u životu imati, srčani starac neće ostaviti iza sebe ništa drugo do jednu siromašnu i časnu porodicu koja zasigurno neće zaboraviti da čuva uspomenu na njega. Tu porodicu nije činila samo kćer koja je izašla plaćući niti dete koje nikakvog zla svetu nije nanelo, bila je i druga kćer i njen muž, roditelji troje dece, na sreću dobrog zdravlja, najzad jedna neudata tetka kojoj je vreme za udaju već odavno prošlo. Drugi zet, muž kćeri koja je izašla plaćući, živi u jednoj dalekoj zemlji, emigrirao je kako bi zaradio za život i sutra će saznati da je istovremeno izgubio jedinog sina koga je imao i svekra koga je cenio. Život je takav, jednom rukom daje dok ne dođe dan kad drugom uzme sve. Za ovu priповest malo su važni rodbinski odnosi nekih seljaka koji se, najverovatnije, u njoj više neće pojavljivati, bolje je da nikoga ne upoznajemo, ali učinilo nam se da to ne bi bilo dobro čak ni sa tačno utvrđene tehničkonoarativne tačke gledanja, na brzinu i u dve kratke crte opisati upravo one ljude koji će biti protagonisti jednog od najdramatičnijih preokreta koji su se desili u ovoj istinitoj i neverovatnoj priповesti o hirovima smrti. Ostaju, dakle, tu gde jesu. Ispustili smo samo reći da je neudata tetka izrazila sumnju, Šta će reći komšiluk, pitala je, kada primeti da više nema onih koji su bili na samrti, premda nisu umirali. Neudata tetka uglavnom ne govori tako uglađeno, tako neprirodno, ali ako je sada tako učinila, to je zato da ne bi briznula u plač da je izgovorila ime dečaka koji nikakvog zla nikome nije učinio, ili da je rekla moj brat. Odgovorio joj je otac troje druge dece, Reći ćemo jednostavno ono što se dogodilo i čekaćemo posledice, sigurno ćemo biti optuženi za ilegalno sahranjivanje, izvan groblja i bez znanja vlasti, i povrh svega, u drugoj državi, Daj bože da zbog ovoga ne započnu neki rat, rekla je tetka.

Bila je skoro ponoć kada su krenuli put granice. Kao da je posumnjalo da se nešto čudno kuje, selu je trebalo više vremena nego inače da ode na počinak. Najzad, tišina je zavládala ulicama i svetla po kućama jedno po jedno su se gasila. U taljige su upregli mazgu, i to uz mnogo muke uprkos tome što teret nije bio mnogo težak, zet i obe kćerke su pomogle dedi da se ukrca, smirili su ga kada je on, prigušenim glasom, pitao nose li lopatu i motiku, Nosimo, da, budite bez brige, a odmah zatim se i majka deteta popela, uzela ga u krilo i rekla, Zbogom, sine moj, neću te više videti, a to nije bila istina jer će i ona krenuti na taljigama sa sestrom i zetom budući da njih troje nisu bili suvišni za ovaj zadatak. Neudata tetka nije želela da se oprostí od putnika koji se neće vratiti i zatvorila se u sobu sa nećacima. Kako su metalni obruči točkova na taljigama izazivali buku po neravnom asfaltu puta, sa ozbiljnim rizikom da izazovu radoznale meštane da se pojave na prozorima kako bi saznali kuda će komšije u to doba, skrenuli su na zemljani put dok nisu najzad izvan naselja izbili na asfaltirani. Nisu bili predaleko od granice, ali najgore je bilo to što ih taj put ne bi odveo tamo, u određenom trenutku morali bi da skrenu s puta i da nastave prećicama kroz koje bi kola jedva prolazila, a da ne spominjemo to da bi

poslednji deo puta morali preći peške, takoreći, kao da su na trci, teglećidedu sam bog zna kako. Srećom, zet je dobro poznavao ove krajeve jer ih je prepešačio kao lovac, a ponekad je u njima delovao i kao krijumčar-amater. Trebalo im je skoro dva sata da stignu do mesta na kome su morali da ostave taljige i upravo je tamo zet došao na ideju da dedu nadalje vode na mazgi uzdajući se u potkolenice životinje. Odvezali su živinče, oslobodili ga nepotrebnih amova i s teškom mukom pokušavali da usprave starca. Obe žene su plakale, Kuku, voljeni moj oče, i sa suzama im je isticalo i ono malo snage što im je preostalo. Jadni čovek bio je polusvestan, kao da je već počeo da prelazi preko prvog dovratka smrti. Nećemo uspeti, uzviknuo je zet u očajanju, ali se odjednom setio da bi rešenje moglo biti da uzjaše prvo on i da ga zatim povuče prema slabinama mazge, ispred sebe, Nosiću ga tako što ću ga obuhvatiti, drugog načina nema, vi mi pomozite odozdo. Majka deteta je otišla do kola da namesti ćebe koje ga je pokrivalo, da jadnik ne bi nazebao, i vratila se da pomogne sestri, Jedan, dva, tri, rekoše, ali ništa nije vredelo, telo je sada bilo teško kao olovo, mogli su samo da ga odignu od zemlje. Onda se dogodila jedna stvar nikad viđena, neka vrsta čuda, nešto neobično, nešto čudesno. Kao da je za jedan tren zakon gravitacije bio obustavljen ili počeo da deluje u suprotnom smeru, odozdo prema gore, deda se istrgao iz ruku kćeri i potpuno sam, levitirajući, propeo se do ispruženih ruku zeta. Nebo, koje je od početka noći bilo prekriveno teškim oblacima koji su pretili kišom, otvorilo se i pokazalo mesec. Sad možemo da nastavimo, rekao je zet obraćajući se ženi, ti vodi mazgu. Detetova majka je malo odigla pokrivač da vidi kako je njen sin. Sklopljeni kapci bili su poput dve male blede mrlje, lice jedan neuredan crtež. Onda je ispustila krik koji je poremetio čitav prostor u okolini i zbog kojeg su divlje životinje zadrhtale u svojim skrovištima, Ne, neću ja biti ta koja će odneti svoje dete na drugu stranu, nisam ga donela na svet da bih ga sopstvenim rukama predala smrti, odnesite oca, ja ostajem ovde. Sestra joj je prišla i upitala, Zar bi radije prisustvovala, iz godine u godinu, njegovoj agoniji, Imaš troje zdrave dece, ne znaš o čemu govoriš, Tvoj sin kao da je i moj, Ako je tako, odnesi ga ti, ja ne mogu, A ja ne smem, značilo bi to ubiti ga, U čemu je razlika, Nije isto odvesti u smrt i ubiti, barem ne u ovom slučaju, ti si majka ovog deteta, ne ja, Da li bi bila u stanju da odneseš jedno od svoje dece ili sve njih, Mislim da bih, ali ne bih se mogla u to zakleti, Dakle, ja sam ta koja je u pravu, Ako je to ono što želiš, čekaj nas, mi ćemo odneti oca. Sestra se udaljila, zgrabila uzde i pitala, Idemo, muž je odgovorio, Idemo, ali polako, ne želim da mi padne. Mesec, pun, sijao je. Negde ispred nalazila se granica, ona linija koja se vidi samo na mapama. Kako ćemo znati da smo stigli, pitala je žena, Otac će to znati. Ona je razumela i nije više postavljala pitanja. Nastavili su da hodaju, još stotinu metara, još deset koraka, i odjednom čovek reče, Stigli smo, Gotovo je, Jeste. Iza njih jedan je glas ponovio, Gotovo je. Detetova majka je poslednji put držala mrtvog sina u okrilju leve ruke, desna ruka je na ramenu pridržavala motiku i lopatu na koje su ostali bili zaboravili. Hajdemo još malo, do onog jasena, rekao je zet. Izdaleka, na jednom obronku, nazirala su se svetla nekog naselja. Po hodu mazge videlo se da je zemlja mekša, trebalo bi da bude lakše za kopanje. Ovo mesto mi se čini dobrim, rekao je najzad muškarac, drvo će nam poslužiti kao znak onda kada budemo došli da položimo cveće. Detetova majka je ispustila motiku i lopatu i lagano položila sina na tlo. Zatim su obe sestre, pažljivo kako

se ne bi prevrnulo, prihvatile telo oca i, bez čekanja na pomoć muškarca koji je upravo silazio s mazge, otišle su da ga polože pokraj unuka. Detetova majka je jecala, jednolično je ponavljala, Sine moj, oče moj. I sestra je došla i privila se uz nju takođe plačući i govoreći, Ovako je bolje, ovako je bolje, život ovih nesrećnika više nije bio život. Spustile su se na kolena da ožale mrtve koji su došli da prevare smrt. Muškarac je već rukovao motikom, kopao je, sklanjao lopatom izvađenu zemlju i zatim nastavljao da kopa. Pri dnu, zemlja je bila tvrđa, nabijenija, nešto kamenitija, tek je pri kraju polučasovnog neprekidnog rada raka dostigla dovoljnu dubinu. Nije bilo ni kovčega ni pokrova, tela će počivati na goljoj zemlji, samo u odeći koju su imala na sebi. Udruženim snagama, muškarac i dve žene, on unutar rake, one izvan, po jedna sa svake strane, pomogle su da se telo starca spusti tako što su ga pridržavale za ruke raširene u obliku krsta, a on tako što ga je pridržavao dok telo nije dodirnulo dno. Žene nisu prestajale da plaču, muškarcu su oči bile suve ali je sav drhtao, kao da je imao napade groznice. Još je preostajalo da se učini ono najteže. Između suza i jecaja spušten je i dečak, položen pokraj dede, ali tamo mu nije bilo dobro, jedna mala pojava, jedan život bez značaja, ostavljen po strani kao da nije pripadao porodici. Onda se muškarac sagnuo, uzeo dete sa zemlje, položio ga licem prema grudima dede, zatim njegove ruke prekrstio preko minijaturnog telašca, sada je dobro, sad su smešteni kako treba, spremni za svoj počinak, možemo početi da bacamo zemlju preko njih, pažljivo, malo-pomalo, kako bi nas još malo mogli gledati, kako bi se od nas mogli oprostiti, čujmo šta govore, zbogom kćeri moje, zbogom zete moj, zbogom teto i tečo moj, zbogom mati moja. Kada je raka zatrpana, muškarac je ugazio i poravnao zemlju, da se ne primeti da je neko pokopan ako kogod ovuda bude prolazio. Navalio je jedan kamen na mesto uzglavlja i drugi manji kod nogu, zatim je preko jame razasuo travke koje je ranije bio posekao motikom, drugo, živo bilje će za nekoliko dana zauzeti mesto ovoga koje će, uvelo, mrtvo, usahlo, ući u prehrambeni lanac iste te zemlje iz koje je niklo. Muškarac je dugim koracima merio udaljenost između drveta i jame, dvanaest tačno, zatim je prebacio preko ramena lopatu i motiku, Idemo, reče. Mesec je nestao, nebo behu opet prekrili oblaci. Počela je kiša dok su uprezali mazgu u taljige.

Učesnici dramatičnog događaja koji je upravo opisan sa nesvakidašnjim pojedinostima u pripovedanju, koje je do sada izabralo da ponudi radoznavalom čitaocu jedan takoreći panoramski pogled na činjenice, bili su, prilikom njihovog neočekivanog ulaska na scenu, socijalno klasifikovani kao siromašni seljaci. Ta greška koja je proizašla iz jednog prenatrpanog utiska pripovedača, iz jednog pogleda koji nije bio ništa više nego površan, moraće biti, iz poštovanja prema istini, odmah ispravljena. Jedna zaista siromašna seljačka porodica, od onih uistinu siromašnih, nikada ne bi stekla taljige niti imala sredstava da izdržava jednu životinju tako zahtevnu u ishrani kakva je mazga. Da, radilo se o porodici sitnih zemljoradnika, o ljudima naviknutim na skromnost sredine u kojoj su živeli, osobama sa odgojem i školskim obrazovanjem dovoljnim da vode između sebe ne samo gramatički tačne razgovore, već i sa onim što neki, u nedostatku boljeg izraza, nazivaju sadržajnim, drugi suštinskim, treći, nešto prizemnije, jezgrovitim. Kada ne bi bilo tako, nikada neudata tetka ne bi mogla da sklopi onako lepu ranije pomenutu rečenicu, Šta će reći komšiluk, pitala je, kada primeti da više nema onih koji su bili na samrti, premda nisu umirali. Pošto je propust na vreme ispravljen, istina stavljena na svoje mesto, pogledajmo onda šta je rekao komšiluk. Uprkos preduzetim merama, neko je video kola i začudio se izlaskom ono troje u to doba. Upravo je ovo bilo pitanje koje je oprezni komšija u mislima postavio, Kuda li će ono troje u ovo doba noći, koje je ponovio sledećeg jutra, sa jednom malom izmenom, pred zetom starog zemljoradnika, Kuda ste vi to išli u ono doba noći. Upitani je odgovorio kako su išli da srede nešto, ali komšija se time nije zadovoljavao, Nešto usred noći, sa taljigama, tvojom ženom i tvojom svastikom, čudno, rekao je on, Može biti da je čudno, ali bilo je upravo tako, A odakle ste došli kad je nebo već počelo da se razvedrava, Ne tiče te se, Imaš pravo, izvini, uistinu me se ne tiče, u svakom slučaju, mogu li te pitati kako je tvoj svekar, Isto, A tvoj maleni nećak, Takođe, Ah, želim im oboma oporavak, Hvala, Do viđenja, Do viđenja. Komšija je načinio nekoliko koraka, zastao, vratio se nazad, Učinilo mi se da sam video da ste nosili nešto u kolima,

učinilo mi se da sam video da je tvoja sestra držala u krilu dete i, ako je tako bilo, onda je najverovatnije da je položena prilika koju mi se učinilo da vidim prekrivena nekim ćebetom bila tvoj svekar, štaviše, Štaviše šta, Štaviše što su u povratku kola bila prazna i što tvoja sestra u krilu nije nosila nikakvo dete, Po svemu sudeći ne spavaš noću, Imam lak san, probudim se lako, Probudio si se kada smo otišli, probudio si se kada smo se vratili, e to se zove slučajnost, Tako je, I želiš da ti kažem šta se dogodilo, Ako baš hoćeš, Pođi sa mnom. Ušli su u kuću, komšija je pozdravio tri žene, Ne bih da smetam, rekao je pretvorno i sačekao. Bićeš prva osoba koja će saznati, reče zet, i nećeš morati da čuvaš tajnu jer mi to od tebe nećemo tražiti, Reci samo ono što budeš želeo da kažeš, Moj svekar i moj nećak su noćas umrli, odveli smo ih s one strane granice, tamo gde smrt nastavlja svoju delatnost, Ubili ste ih, uzviknuo je komšija, Na neki način jesmo pošto oni nisu mogli sami da idu, na neki način nismo jer smo to učinili po nalogu mog svekra, a što se tiče dečaka, jadničak, taj nije imao ni volju ni život koji bi živeo, ostali su pokopani uz jedan jasen, moglo bi se reći jedan drugome u zagrljaju. Komšija se uhvatio rukama za glavu, I sad, Sada ti ideš da ispričaš to čitavom selu, bićemo uhapšeni i odvedeni u policiju, najverovatnije će nam suditi i bićemo kažnjeni za nešto što nismo počinili, Počinili ste, jeste, Metar ispred granice još uvek su bili živi, metar dalje već su bili mrtvi, reci ti meni kada smo ih to ubili i kako, Da ih niste bili odneli, Da, bili bi ovde, iščekujući smrt koja nije dolazila. Ćuteći, smirene, tri žene su posmatrale komšiju. Idem, reče on, zaista sam sumnjao da se nešto dogodilo ali nikada nisam pomislio da bi moglo biti ovo, Imam za tebe jednu molbu, reče zet, Kakvu, Želim da odeš sa mnom u policiju, tako nećeš morati ići od vrata do vrata, svuda, da pričaš svima kakve smo strašne zločine počinili, zamislite samo, oceubistvo, čedomorstvo, blagi bože, kakva li čudovišta žive u toj kući, Ne bih to ispričao tako, Znam ja, pođi sa mnom, Kada, Sad odmah, gvožđe se kuje dok je vruće, Hajdemo.

Nije im se sudilo niti su bili kažnjeni. Poput zapaljenog fitilja vest se brzo pronela čitavom zemljom, sredstva informisanja su ih osudila kao besramnike, sestre kao ubice, zeta kao oruđe ubistva, prolile su se suze za starcem i nevinaščetom kao da su oni bili deda i unuk koje bi svi želeli da su imali, po hiljaditi put novine, dobro promišljene, koje su se ponašale kao barometri javnog morala, uprle su prstom u nezaustavljivu degradaciju tradicionalnih vrednosti porodice, izvor, uzrok i poreklo svih zala po njihovom mišljenju, i evo, nepunih četrdeset i osam sati kasnije, počele su da pristižu informacije o identičnim preduzećima koja su se upravo dešavala u svim pograničnim regijama. Druge taljige i druge mazge nosile su druga bespomoćna tela, lažna ambulantna kola tumarala su i tumarala po napuštenim uzanim putevima kako bi stigla do mesta gde bi trebalo da ih istovare, svezana u putu, uglavnom sigurnosnim pojasom ili, u ponekom osude vrednom slučaju, skrivena u prtljažniku i ispod prekrivača, kola svih marki, modela i cena prevezla su ka ovoj novoj giljotini, čije je sečivo, s oproštenjem za odviše slobodno poređenje, bilo tanka linija granice, nevidljiva golim okom, za one nesretnike koje je smrt, s ove strane, i dalje držala u stanju trajne patnje. Ne bi ni sve druge porodice koje su tako postupile mogle navesti u svoju odbranu motive koliko-toliko vredne poštovanja, premda nedvosmisleno diskutabilne, koje su izneli naši znani i zabrinuti zemljoradnici,

rodonačelnici pokretanja ovog prometa, čije posledice teško da su mogli zamisliti. Neke nisu želele da u prenošenju oca ili dede na stranu teritoriju vide ništa drugo do jedan čist i delotvoran način, radikalan bi bio najtačniji termin, da se oslobode autentičnog mrtvog tereta kakav su bili njihovi samrtnici tamo u kući. Sredstva informisanja koja su ranije energično osuđivala kćeri i zeta starčevog, koji je pokopan zajedno sa unukom, uključivši kasnije u osudu i neudatu tetku optuženu za saučesništvo i saživot, žigosali su sada okrutnost i nedostatak patriotizma kod naizgled pristojnih ljudi kojima je u ovim okolnostima ozbiljne nacionalne krize s lica spala licemerna maska iza koje su krili svoj pravi karakter. Predsednik vlade, koga su pritisle vlade triju susednih zemalja i domaće političke opozicione stranke, osudio je nehumanu akciju, pozvao na poštovanje života i najavio da će oružane snage odmah zauzeti položaje duž granice kako bi sprečile prelazak bilo kog državljanina u poslednjem stadijumu fizičkog slabljenja, bilo da je pokušaj plod njegove inicijative, bilo da je posledica proizvoljne odluke rođaka. U dubini, u dubini, ali o ovome se, jasno, premijer nije usudio da govori, vlada nije gledala popreko na egzodus koji bi, prema poslednjoj analizi, poslužio interesu države u onoj meri u kojoj bi pomogao da se smanji demografski pritisak u stalnom porastu u poslednja tri meseca, iako je još bilo daleko od toga da dostigne zaista uznemirujući nivo. Predsednik vlade takođe nije rekao da se istog tog dana diskretno sastao s ministrom unutrašnjih poslova s ciljem da isplanira postavljanje posmatrača, ili špijuna, u svim delovima zemlje, u gradovima, varošima i selima, čija bi misija bila da prijave vlastima svaki sumnjivi pokret ljudi bliskih paćenicima u stanju privremeno obustavljene smrti. Odluka o tome da se interveniše ili ne interveniše bila bi razmotrena od slučaja do slučaja jer cilj vlade nije bio da u potpunosti zakoči ovaj migracijski zalet nove vrste, ali jeste bio da pruži delimično zadovoljenje zabrinutim vladama zemalja sa zajedničkim granicama, dovoljno da se oni na neko vreme uzdrže od prigovora. Nismo ovde da radimo ono što oni žele, rekao je autoritativno premijer, Još uvek će biti izuzeti iz plana mala naselja, gazdinstva, pojedinačne kuće, naglasio je ministar unutrašnjih poslova, Njih ćemo ostaviti na miru, neka postupaju kako misle da treba, dobro znate, dragi moj ministre, iz iskustva, da je nemoguće dodeliti policajca svakom čoveku.

Tokom dve nedelje plan je funkcionisao manje-više savršeno, ali od tada nekolicina posmatrača počela je da se žali kako dobija pretnje putem telefona, upozoravajući ih da ukoliko žele da žive mirnim životom, neka zažmure na jedno oko pred nezakonitim prenošenjem bolesnika u poslednjem stadijumu, čak i da u potpunosti zatvore oči ukoliko ne žele da svojim vlastitim telom povećaju broj onih čije im je posmatranje bilo povereno. Nisu to bile tek reči, što se odmah videlo kada su porodice četiri posmatrača bile obaveštene putem anonimnih telefonskih poziva o tome da treba da ih pakuju na određenim mestima. Onakve kakvi su bili, odnosno, ni žive ni mrtve. Pred ozbiljnošću ove situacije ministar unutrašnjih poslova odlučio je da pokaže svoju moć pred nepoznatim neprijateljem naredivši, s jedne strane, da špijuni intenziviraju istražne aktivnosti i, sa druge, ukinu sistem kapaljke, ovaj da, ovaj ne, koji je bio primenjivan u skladu sa taktikom premijera. Odgovor je bio neposredan, četvorica drugih posmatrača pretrpeli su tužnu sudbinu onih pre njih, ali u ovom slučaju usledio je samo jedan telefonski poziv,

upućen samom ministru unutrašnjih poslova, što bi moglo biti shvaćeno kao provokacija ali jednako tako kao akcija determinisana čistom logikom, kao kada kažete Mi postojimo. Poruka, pak, nije ostala na tome, imala je kao dodatak jedan konstruktivan predlog, Sklopimo džentlmenski sporazum, rekao je glas sa druge strane žice, neka ministar naredi povlačenje posmatrača a mi preuzimamo obavezu da na diskretan način transportujemo umiruće, Ko ste vi, upitao je načelnik službe koja je odgovorila na poziv, Samo jedna grupa onih koji vole red i disciplinu, ljudi visoko kompetentni u struci, koji preziru nered i uvek ispunjavaju ono što obećaju, najzad, poštteni ljudi, A ima li ta grupa ime, poželio je da sazna načelnik, Neki nas zovu maphija, sa ph, Zašto sa ph, Kako bismo se razlikovali od one druge, klasične, Država ne sklapa sporazume sa mafijom, Na papiru, sa potpisom notara, sigurno da ne, Ni sa jednim ni sa drugim, Koji je vaš položaj, Ja sam načelnik službe, Što će reći, neko ko ne zna ništa o stvarnom životu, Imam svoja zaduženja, Jedina koja nas zanimaju u ovom trenutku jesu da omogućite da predlog stigne do onih kojima je upućen, do ministra, ukoliko imate pristup njemu, Nemam pristup gospodinu ministru, ali će ovaj razgovor odmah biti prosleđen nadređenima, Vlada će imati četrdeset i osam sati da prouči predlog, ni minuta više, ali upozorite svoje pretpostavljene da će biti novih posmatrača u komi ako odgovor ne bude onaj koji očekujemo, Uradiću tako, Prekosutra, u isto ovo vreme, ponovo ću pozvati da saznam odluku, Zabeležio sam, Bilo je zadovoljstvo razgovarati sa vama, Ne bih mogao isto reći, Siguran sam da ćete promeniti mišljenje kada saznate da su se posmatrači vratili živi i zdravi svojim kućama, a ako još uvek niste zaboravili molitve iz detinjstva, idite i molite se da se to dogodi, Shvatam, Znao sam da ćete shvatiti, Tako je, Četrdeset i osam sati, ni minut više, Sigurno ja neću biti taj koji će vas primiti, Ali ja sam siguran da hoćete, Zašto, Zato što ministar neće hteti direktno da razgovara sa mnom, osim toga, ukoliko stvari pođu po zlu, vi ćete biti taj koji će snositi krivicu, setite se da je ono što predlažemo jedan džentlmenski sporazum, Naravno, Prijatno popodne, Prijatno popodne. Načelnik službe je skinuo traku sa magnetofona i otišao da razgovara sa pretpostavljenima.

Pola sata kasnije kaseta je bila u rukama ministra unutrašnjih poslova. Ovaj je preslušao, ponovo preslušao, preslušao po treći put, onda je pitao, Taj vaš načelnik službe je osoba od poverenja, Do sada nisam imao ni najmanjeg povoda za žalbu, odgovorio je nadređeni, Ni najvećeg, nadam se, Ni najvećeg ni najmanjeg, odgovorio je pretpostavljeni koji nije bio razumeo ironiju. Ministar je skinuo kolut s trakom sa magnetofona i počeo da odmotava vrpca. Kada je završio, prišao je jednoj velikoj pepeljari od kristala i primakao joj plamen upaljača. Vrpca je počela da se skuplja, da se uvrće, i za manje od jednog minuta bila je pretvorena u jednu pocrnalu petlju, krhku i bezobličnu. Mora da su i oni snimili razgovor sa načelnikom službe, rekao je nadređeni, Nema veze, svako je mogao simulirati jedan telefonski razgovor, za to su potrebna dva glasa i jedan magnetofon, a ovde je bilo važno uništiti našu traku, pa pošto je spaljen original, ostaće unapred spaljene i sve kopije koje su se od nje mogle napraviti, Nema potrebe da vam kažem da telefonski operater čuva transkripte, Pobrinućemo se da i oni nestanu, U redu, a sad, ako mi dozvolite, povući ću se, ostavljam vas da razmislite o ovome, Već je promišljeno, ne idite, Stvarno me ne iznenađuje, vi, gospodine ministre,

užívate u privilegiji da imate vanredno agilan način mišljenja, Ovo što ste upravo rekli bilo bi laskanje da nije realnost, istina je, brzo razmišljam, Prihvatćete predlog, Napraviću protiv-predlog, Plašim se da ga oni neće prihvatiti, uslovi o kojima je glasnogovornik govorio, pored toga što su konačni, bili su više nego preteći, biće novih posmatrača u komi ako odgovor ne bude onaj koji očekujemo, to su bile reči, Dragi moj, odgovor koji ćemo im dati je upravo onaj koji očekuju, Ne razumem, Dragi moj, vaš je problem, kažem ovo bez želje da vas uvredim, što niste sposobni da razmišljate poput jednog ministra, Moja krivica, žalim, Nemojte da žalite, ako vas nekad pozovu da služite zemlji u ministarskim funkcijama, shvatćete da će vam se pamet preokrenuti tačno onog trenutka kada sednete u fotelju poput ove, i ne slutite razliku, Takođe ne bih dobio ništa time što bih podgrevao maštu, ja sam jedan običan službenik, Znaite onu izreku, nikad ne reci nikad,

Upravo sad, ministre, njima morate da kažete nikad, reklo je nadležno lice pokazujući prstom spaljenu traku, Kada se sledi jedna jasno definisana strategija i kada se dovoljno poznaju podaci o onome o čemu se radi, nije teško odrediti siguran pravac delovanja, Pretvorio sam se u uši, gospodine ministre, Vaš načelnik službe, budući da će on biti taj koji će dati odgovor glasnogovorniku jer je on pregovarač na strani ministarstva i niko više, prekosutra će reći kako smo se složili u tome da proučimo predlog koji su nam uputili, ali odmah će najaviti da javnost i opozicija nikada ne bi dopustili da hiljade onih posmatrača budu povučene sa svojih mesta bez prihvatljivog objašnjenja, A jasno je da prihvatljivo objašnjenje neće biti da je maphija preuzela brigu o stvari, Tako je, premda je to moglo biti rečeno nešto probranijim rečima, Oprostite, gospodine ministre, izletelo mi je bez razmišljanja, Dakle, kada dođu do toga, načelnik službe će izložiti protivpredlog, koji takođe možemo nazvati alternativnom sugestijom, znači da posmatrači neće biti povučeni, da će i dalje ostati na mestima na kojima se sada nalaze, samo deaktivirani, Deaktivirani, Da, mislim da je reč prilično jasna, Bez sumnje, gospodine ministre, samo sam iskazao svoje iznenađenje, Ne vidim zbog čega, to je jedini način koji imamo kako ne bismo pokazali da smo pristali na ucenu te bande lopova, Iako smo zapravo pristali, Ono što je važno jeste da ne izgleda tako, da i dalje zadržimo fasadu, ono što se desi iza nje više neće biti naša odgovornost, Na primer, Zamislimo da presrećemo transporter i hvatamo tipove, nije neophodno reći da su ti rizici već bili uključeni u račun koji je rodbina morala platiti, Neće biti ni računa ni priznanice, maphija ne plaća poreze, To se tako samo kaže, ono što je važno u ovom slučaju jeste činjenica da ćemo na kraju svi biti na dobitku, mi jer ćemo skinuti ogroman teret s leđa, posmatrači jer njihov fizički integritet neće više biti ugrožen, porodice jer će biti mirne znajući da su se njihovi živi mrtvaci napokon pretvorili u nežive a maphija jer će zaraditi od posla, Jedan savršen aranžman, gospodine ministre, Koji povrh svega računa na izuzetno čvrstu garanciju da niko neće biti zainteresovan da otvori usta, Mislim da imate pravo, Moguće je, dragi moj, da vam se vaš ministar čini preterano ciničnim, Nipošto, gospodine ministre, samo se divim brzini sa kojom ste sve ovo uredili, tako odlučno, tako logično, tako koherentno, Iskustvo je to, dragi moj, iskustvo, Razgovaraću sa načelnikom službe, preneti mu vaše instrukcije, uveren sam da će dobro primiti poruku, onako kako sam rekao ranije, nikada mi nije dao

ni najmanji razlog za žalbu, Ni najveći, verujem, Nijedan od onih i nijedan od ovih, odgovorilo je nadležno lice, koje je na kraju shvatilo oštroumnost šaljivog prizvuka.

Sve ili gotovo sve, da budemo precizniji, dogodilo se kako je ministar predvideo. Tačno u zakazano vreme, nijedan minut pre i nijedan kasnije, glasnogovornik zločinačkog udruženja koje je sebe nazivalo maphijom telefonirao je da sasluša ono što je ministar imao da kaže. Načelnik službe, znatno lišen odgovornosti koja mu je sledovala, bio je čvrst i jasan, ubedljiv u osnovnom pitanju, a to je da bi posmatrači ostali na svojim mestima, premda deaktivirani, za šta je zauzvrat imao zadovoljstvo da dobije, i nadređenome odmah prenese, najbolji od mogućih odgovora u datim okolnostima, to će reći, da će alternativna sugestija vlade biti pažljivo razmotrena i da će im nakon dvadeset i četiri sata biti upućen drugi poziv. Tako se i dogodilo. Analiza je pokazala da bi predlog vlade mogao biti prihvaćen, ali pod jednim uslovom, naime, da bi trebalo staviti u neaktivno stanje samo one posmatrače koji su i dalje odani vladi, odnosno, drugim rečima, samo one koje maphija nije ubedila da rade za novog gazdu, to jest za nju samu. Učinimo napor kako bismo razumeli gledište kriminalaca. Bilo je nedvosmisleno jasno da bi njima, suočenim sa jednom složenom radnjom na duži rok na nacionalnom nivou, pošto su morali da uposle dobar deo svog najiskusnijeg ljudstva za posete porodicama koje su od početka bile sklone da se ratosiljaju svojih najdražih kako bi ih zahvalne na tome zaštitili od ne toliko nepotrebnih koliko većitih patnji, da bi im odgovaralo da, u skladu sa mogućnostima, i koristeći za to svoja omiljena sredstva, korupciju, mito, zastrašivanje, iskoriste usluge gigantske mreže vladinih posmatrača. Bio je to kamen brzopleto bačen nasred puta, o koji se strategija ministra unutrašnjih poslova spotakla nanevši ozbiljnu štetu dostojanstvu države i vlade. Pritisnut između čekića i nakovnja, između scile i haribde, između krsta i kotlića, ministar je otrčao da se konsultuje sa premijerom o ovoj neočekivano iskrsljaj mrtvouzici. Najgore od svega je bilo što su stvari otišle predaleko da bi vlada sada mogla da ustukne. Premijer, iako iskusniji od ministra unutrašnjih poslova, nije pronašao bolje rešenje za teškoće od predloga da se pristupi novim pregovorima, s tim da se ovoga puta uspostavi jedna vrsta numerus clausus*, bilo čega što ne prelazi maksimum od dvadeset i pet posto od ukupnog broja aktivnih posmatrača koji bi prešli da rade za drugu stranu. Još jednom će zapasti načelniku službe da prenese već nestrpljivom pregovaraču pomirujuću platformu kojom su, prisiljeni da sopstvenim nemirom podgrevaju nade, šef vlade i ministar unutrašnjih poslova pružali uveravanja da bi sporazum napokon mogao biti i službeno potvrđen. Bez potpisa, jer se radilo o džentlmenskom dogovoru, od onih gde reč pruža sasvim dovoljno jemstvo, koji je oskudevao, kako nam rečnik objašnjava, samo u pravničkim formalnostima. Bilo je to kao praviti se da niko nema pojma o izvitoperenosti i malignosti maphijaškog mentaliteta. Kao prvo, oni nisu odredili rok za odgovor, ostavljajući kao na žeravici nesrećnog ministra unutrašnjih poslova, već pomirenog sa tim da podnese pismenu ostavku. Kao drugo, kada su se posle nekoliko dana dosetili da bi mogli da telefoniraju samo da bi saopštili da još uvek nisu došli ni do kakvog zaključka o tome da li je platforma za njih u podnošljivoj meri prihvatljiva onako usput, kao da nemaju ništa s tim, iskoristili su priliku da izjave kako ne snose nikakvu odgovornost za žalosnu činjenicu što su prethodnog dana još

četvorica posmatrača nađena u izuzetno teškom zdravstvenom stanju. Kao treće, zahvaljujući tome što svako čekanje ima svoj kraj, bio on srećan ili nesrećan, odgovor koji je maphijaška nacionalna direkcija dostavila vladi preko načelnika službe i nadređenoga bio je podeljen u dve tačke, i to pod a, numerus clausus ne bi bio dvadeset i pet već trideset i pet posto, i pod b, kad god bi to smatrala primerenim svojim interesima, i bez obaveze da se prethodno konsultuje sa vlastima a još manje da traži njen pristanak, organizacija je zahtevala da joj se prizna pravo da premešta posmatrače u svojoj vlastitoj službi na mesta na kojima bi se nalazili deaktivirani posmatrača, tako da je bilo izlišno prigovarati da su zauzeli njihova mesta. Bilo je ili uzmi ili ostavi. Vidite li možda neki način da se izbegne ovo razmimoilaženje, pitao je šef vlade ministra unutrašnjih poslova, Ne verujem čak ni da postoji, gospodine, ako odbijemo, slutim da ćemo svakog dana imati po četvoricu posmatrača onesposobljenih za službu i za život, ako prihvatimo, pašćemo u šake tih ljudi bog zna na koliko dugo, Zauvek, ili barem dokle god bude porodica koje će želeti da se po svaku cenu oslobode nedaće koju imaju kod kuće, To mi je upravo dalo ideju, Ne znam da li bi trebalo da se radujem, Činim najbolje što mogu, gospodine ministre, a ako sam se pretvorio u nedaću druge vrste, sve što treba jeste da kažete samo jednu reč, Nastavite, nemojte se toliko vredati, kakva je to ideja, Verujem, gospodine premijeru, da se nalazimo pred vrlo jasnim primerom ponude i potražnje, Kojim povodom, ovde govorimo o ljudima koji imaju samo jedan način da umru, Kao u onoj klasičnoj nedoumici da se sazna šta je prvo, jaje ili kokoška, tako nije uvek moguće razlučiti da li potražnja prethodi ponudi ili, naprotiv, ponuda pokreće potražnju, Vidim da ne bi bila loša strategija izvući to iz resora unutrašnjih poslova i proslediti ga resoru ekonomije, Oni baš i nisu tako različiti od nas, gospodine premijeru, jednako kao što u unutrašnjim poslovima postoji ekonomija, tako i u ekonomiji postoje unutrašnji poslovi, spojeni su to sudovi, da tako kažem, Ne udaljavajte se od teme, recite mi kakva je to ideja, Da se ona prva porodica nije bila dosetila da ih rešenje problema čeka s one strane granice, možda bi situacija u kojoj se danas nalazimo bila drukčija, da mnoge porodice kasnije nisu sledile njihov primer, maphija se ne bi bila pojavila želeći da se okoristi jednim poslom koji jednostavno ne bi ni iskršao, Teoretski je tako, čak i da su, kao što znamo, oni više nego sposobni da iscede iz kamena vodu koje tamo nema i da je onda skuplje prodaju, ali kako bilo, i dalje ne vidim koja je ta vaša zamisao, Veoma je jednostavna, gospodine premijeru, Iz vaših usta u božje uši, Ukratko, zaustaviti bujicu ponude, A kako bi se to moliću postiglo, Uveravajući porodice u ime najsvetijih principa humanosti, ljubavi prema bližnjem i solidarnosti da zadrže svoje teško bolesne u kući,

A kako mislite da proizvedete to čudo, Razmišljam o jednoj velikoj reklamnoj kampanji, u svim sredstvima oglašavanja, štampi, televiziji i radiju, uključujući ulične procesije, agitacione skupove, deljenje pamfleta i letaka, i ulično i zatvoreno pozorište, film, posebno sentimentalne drame i crtane filmove, o jednoj kampanji sposobnoj da gane do suza, jednoj kampanji koja će dovesti do pokajanja rođake zalutale s puta svojih dužnosti i obaveza, koja će učiniti ljude solidarnim, požrtvovanim, samilosnim, uveren sam da će za vrlo kratko vreme grešne porodice postati svesne neoprostive okrutnosti svog sadašnjeg ponašanja i vratiti se uzvišenim vrednostima koje su još pre ne tako mnogo

vremena bili njihovi najčvršći temelji, Moje sumnje rastu svakog minuta, sad se pitam ne bi li trebalo da to predam resoru kulture ili vera, za koji takođe nalazim da ima izvesno pravo glasa, Ili, onda, gospodine ministre, okupiti sva tri resora u jedno ministarstvo, A pre svega i ekonomije, Da, zbog onoga o spojenim sudovima, Za šta ono ne bi bilo od koristi, dragi moj, možda za propagandu, ta ideja o reklamnoj kampanji koja bi vratila porodice okrilju osetljivih duša jedna je savršena glupost, Zašto, gospodine premijeru, Zato što, u stvari, kampanje ove vrste koriste samo onima koji od nje zarađuju, Napravili smo mnoge, Da, sa ishodima koji su poznati, osim toga, da se vratim ideji kojom treba da se bavimo, čak i kad bi vaša kampanja dala rezultate, to ne bi bilo ni danas niti sutra, a ja moram da donesem odluku odmah, Čekam na vaša naređenja, gospodine premijeru. Šef vlade se nasmejao obeshrabren, Sve ovo je smešno, apsurdno, rekao je, dobro znamo da nemamo mnogo izbora i da su predlozi koje smo izneli samo poslužili da se situacija pogorša, Budući da je tako, Budući da je tako, i ukoliko ne želimo da nosimo na savesti četiri posmatrača dnevno primaknuta batinama kapiji smrti, ne preostaje nam drugo nego da pristanemo na uslove koje su nam ponudili, Mogli bismo pokrenuti policijsku akciju blesak, jedno gromovito hvatanje, strpati u zatvor nekoliko desetina maphijaša, možda bismo postigli da se povuku, Jedini način da se ubije zmaj jeste da mu se odseče glava, izbrusiti mu kandže ne služi ničemu, Nečemu će valjda poslužiti, Četiri posmatrača na dan, zapamtite, gospodine ministre unutrašnjih poslova, četiri posmatrača na dan, bolje je priznati da su nam ruke i noge vezane, Opozicija će nas najoštrije napasti, optužiće nas da smo prodali zemlju maphiji, Neće reći zemlju, reći će otadžbinu, Tim gore, Sačekajmo da nam crkva pruži pomoć, pretpostavljam da bi bili prijemčivi na argument da smo, osim što ćemo im priskrbiti dobrodošlu količinu mrtvaca, doneli ovu odluku ne da bismo spasili živote, Ne može se više reći spasti živote, gospodine premijeru, to je bilo ranije, Imate pravo, biće neophodno izmisliti nov termin. Nastala je tišina. Zatim je šef vlade rekao, Završimo sa ovim, dajte potrebne instrukcije načelniku službe i počnite da radite na planu deaktivacije, takođe moramo znati kakve su maphijine ideje o teritorijalnom raspoređivanju dvadeset i pet posto posmatrača koji će činiti numerus clausus, Trideset i pet posto, gospodine premijeru, Neću vam zahvaliti što ste me podsetili na to da je naš poraz bio veći od onog koji se od samog početka već činio neizbežnim, Tužan je ovo dan, Porodice četvorice narednih posmatrača, kada bi znale šta se ovde događa, ne bi ga nazvale takvim, I pri pomisli da bi ta četvorica posmatrača mogla sutra raditi za maphiju, Takav je život, dragi moj ministre ministarstva spojenih sudova, Unutrašnjih poslova, gospodine premijeru, unutrašnjih poslova, Ono je centralno spremište.

Moglo bi se pomisliti, nakon tolikih i tako sramnih ustupaka i transakcija sa maphijom, kakvi su bili ovi vladini tokom niza njenih uspona i padova, koji su išli do te krajnosti da daju saglasnost da skromni i poštteni javni službenici pređu da rade puno radno vreme za jednu kriminalnu organizaciju, moglo bi se pomisliti, rekosmo, da više nisu bili mogući dublji moralni padovi. Nažalost, kad se napred ide naslepo, po glibovitim terenima realpolitike, kad pragmatizam preuzme dirigentsku palicu i povede koncert ne pridržavajući se mnogo onoga što je napisano u notnoj svesci, najizvesnije je da će preovladati logika moralnog propadanja koja pokazuje da, na koncu konca, uvek ima još nekoliko stepenika za spuštanje. Putem merodavnog ministarstva, ministarstva odbrane, zvanog u iskrenijim vremenima ministarstvo rata, poslate su instrukcije da se vojne snage raspoređene duž čitave granice ograniče na nadziranje glavnih puteva, posebno onih koje vode prema susednim zemljama, ostavljajući prepuštene svom pastoralnom spokoju drumove drugog i trećeg reda, kao i, takođe sa više razloga, sitne mreže seoskih puteva, staza, bogaza, poljskih puteljaka i prečica. Kad je već moralo tako biti, to je značilo povlačenje u kasarne većine ovih snaga, što je, sasvim suprotno očekivanjima, ako je istina da je to proizvelo ogromnu radost običnih vojnika sa sve kaplarima i intendantima, svih odreda umornih od stražarenja i dnevnih i noćnih smena, uzrokovalo otvoreno nezadovoljstvo u redovima narednika, po svemu sudeći svesnijih vrednosti vojničke časti i služenja domovini u poređenju sa ostalim kadrom. Ipak, ako je ovaj neprijatan pokret kaplara i mogao da se uzdigne do zastavnika, ako je nakon toga i izgubio nešto od svoje žestine na nivou poručnika, činjenica je da je u značajnoj meri povratio snagu kada je dospeo do nivoa kapetana. Naravno da se niko od njih nije usuđivao da naglas izgovori opasnu reč maphija, ali dok su razgovarali, nisu mogli izbeći uspomene na dane koji su prethodili demobilizaciji, kada su presretali brojne kamione za istovar robe koji su prevozili bolesnike u poslednjem stadijumu života i koji su pored vozača imali jednog zvanično postavljenog posmatrača koji je, pre nego što bi mu to i zatražili, pokazivao, sa

svim potrebnim grbovima, potpisima i otisnutim štambiljima, jedan papir ukome se, zbog nacionalnog interesa, izričito odobravallo premeštanje tog i tog bolesnika na nenaznačeno odredište i potvrđivalo da vojne snage treba da se smatraju obaveznima da pruže svaku pomoć koja bi se od njih zahtevala s ciljem da se vlasniku svakog kamiona osigura savršena efikasnost operacije transporta. Ništa od ovoga ne bi pobudilo sumnje u svesti časnih poručnika da, u najmanje sedam primera, nije došlo do neobične slučajnosti da posmatrač namigne vojniku upravo u trenutku dok mu predaje dokument na proveru. Imajući u vidu geografsku raštrkanost mesta na kojima su se ove životne epizode u vojničkoj službi odigravale, odmah je odbačena pretpostavka o tome da se radilo o jednom, recimo to tako, neprimerenom gestu, o nečemu što bi imalo veze sa najprimarnijim oblikom zavođenja između osoba bilo istog bilo različitog pola, što je za ovaj slučaj nevažno. Neosporno je da je stanje nervoze, čije su jasne znake posmatrači tada pokazali, ako i jedni manje nego drugi, na takav način da su svi izgledali kao da bacaju u more flašu sa porukom kojom vapiju za pomoć, navelo pronicljivu družinu poručnika da pomisle da je u kamionima bio skriven onaj dobro poznati mačak što uvek nađe način da ostavi vrh repa napolju kada želi da ga otkrije. Onda je stiglo neobjašnjivo naređenje za povratak u kasarne, odmah zatim poneka sporadična glasina nastala ne zna se ni kako ni gde, za koju su neki smutljivci potuljeno davali naslućivati da bi mogla da potiče od samog ministarstva unutrašnjih poslova. Glasila opozicije razgalamila su se o lošoj klimi koja vlada u kasarnama, a novine bliske vladi žestoko su reagovalle tvrdeći da te zarazne klice truju duh oružanih snaga, ali činjenica je da su govorkanja o tome kako se priprema vojni udar, premda niko nije znao da objasni zašto, rasla na sve strane i doprinela da problem bolesnika koji nisu umirali privremeno pređe u drugi plan javnog mnjenja. Ne može se reći da je on bio zaboravljen, kakvim ga je prikazivala jedna rečenica tada puštena u opticaj i često ponavljana među posetiocima kafića, Ako ništa, govorilo se, čak i da dođe do vojnog udara, u jednu stvar možemo biti sigurni, koliko god pucali jedni u druge, neće uspeti nikoga da ubiju. Svakog trenutka očekivao se kraljev dramatičan poziv na nacionalnu slogu, obraćanje vlade sa najavom paketa vanrednih mera, izjave vrhovnih komandanata vojske i avijacije, jer s obzirom na to da nije bilo mora nije bilo ni mornarice, israzi apsolutne odanosti legitimno konstituisanim vlastima, manifesti književnika, stavovi umetnika, koncerti solidarnosti, izložbe revolucionarnih plakata, generalni štrajk organizovan u saradnji dva centralna sindikata, pastirsko pismo biskupa kojim pozivaju na molitvu i na post, procesija pokajnika, izdašno deljenje pamfleta, žutih, plavih, zelenih, crvenih, belih, čak se počelo govoriti o tome da se organizuju ogromne demonstracije kojima bi prisustvovalle hiljade ljudi svih godišta i statusa koji su se nalazili u stanju privremeno obustavljene smrti, u defileu glavnim bulevarima prestonice na nosilima, u kolicima, ambulantnim kolima ili na leđima svojih izdržljivijih potomaka, sa jednim ogromnim transparentom na čelu povorke koji bi glasio, žrtvujući ni manje ni više nego četiri zareza radi efikasnosti distiha, Mi koji tužni ovuda hodamo u vas sretne svi se uzdamo. Na kraju, ništa od svega ovoga nije bilo potrebno. Istina je da se sumnje u neposrednu umešanost maphije u transport bolesnih nisu raspršile, istina je da su čak bile potvrđene u svetlu nekoliko najnovijih događaja, ali samo jedan sat bio je dovoljan da iznenadna pretnja spoljašnjeg neprijatelja umiri

bratoubilačko raspoloženje, još uvek prisutno u zemlji uprkos naprednim idejama, te da oko svoga kralja i, premda sa određenim opravdanim prećutkivanjima, oko svoje vlade ujedini sve tri strane, kler, plemstvo i narod. Slučaj je, kao bezmalo uvek, moguće uzneti u nekoliko reči.

Izazvani stalnom invazijom svojih teritorija od strane komandi sahranjivača, maphijaških ili nezavisnih, koji su stizali iz ove nenormalne zemlje u kojoj niko nije umirao, i nakon nemalo diplomatskih protesta koji nisu urodili plodom, vlade tri susedne zemlje su rešile, u jednoj zajedničkoj akciji, da pokrenu svoje trupe i stanu u odbranu svoje granice sa tačno određenim naređenjem da nakon trećeg upozorenja pucaju. Valja izvestiti da je smrt nekolicine maphijaša oborenih gotovo iznenada pošto su prešli granicu, jer je to izraz kojim imamo običaj da nazivamo nešto najteže u nekom poslu, predstavljala neposredan povod da organizacija povisi tarife sa liste pružanja usluga u rubrici ličnog osiguranja i rizika na radu. Pošto je pomenut ovaj informativni detalj o funkcionisanju maphijaške organizacije, pređimo na ono što nas zanima. Još jednom, zaobilazeći taktičnim i besprekornim manevrom oklevanje vlade i sumnje visokih komandi oružanih snaga, poručnici su preuzeli inicijativu i, naočigled svih, postali promoteri, a kao posledica toga i heroji narodnog pokreta otpora koji je izašao iz kuća kako bi zahtevao, masovno, na trgovima, bulevarima i ulicama, neposredan povratak trupa na čelo borbe. Ravnodušne, neosetljive pred izuzetno teškim problemima sa kojima se naša otadžbina suočavala, ruku pod ruku sa svojom četvorostrukom krizom, demografskom, socijalnom, političkom i ekonomskom, okolne su zemlje najzad dozvolile da im spadne maska i pokazale na svetlu dana svoje pravo lice, lice okorelih osvajača i neumoljivih imperijalista. Ono što oni osećaju prema nama jeste zavist, govorilo se po trgovinama i po domovima, čulo se na radiju i na televiziji, čitalo se u novinama, ono što oni osećaju jeste zavist što se u našoj zemlji ne umire, zbog toga žele da upadnu i okupiraju našu teritoriju kako takođe ne bi umirali. Za dva dana ubrzanim maršem i sa zastavama u vazduhu, pevajući patriotske pesme poput Marseljeze, *£a ira*, *A maria da fonte*, *O hiño da carta*, *Nao verás país nenhum*, *Bandiera rossa*, *A Portuguesa*, *God Save the King*, *A internacional*, *Deutschland über alles*, *Chant du marais*, *Stars and Stripes*, vojnici su se vratili položajima sa kojih su bili došli i tamo, naoružani do zuba, čekali ne mičući se s mesta na napad i na slavu. Nije je bilo. Ni slave, ni napada. Manje od osvajanja a još manje od imperijalističkih težnji, ono što su susedne zemlje htele bilo je tek da im ne sahranjuju tamo bez dozvole ovu novu vrstu prisilnih imigranata, i to ni po jada kada bi išli tamo samo da sahranjuju, za ime boga, ali išli su da ubijaju, usmrćuju, eliminišu, ućutkuju, budući da je upravo to bio tačno onaj sudbonosni trenutak u kome su, sa nogama napred kako bi glava imala vremena da shvati šta se događa sa ostatkom tela, dok su prelazili granicu, nesretnici skončavali, ispuštali poslednji uzdah. Stoje jedna nasuprot druge dve junačke vojske, ali ni ovoga puta krv nije potekla potocima. Očigledno je da to nije bilo usled volje vojnika sa ove strane jer oni su bili sigurni da ne bi umrli čak i da ih rafal mitraljeza preseče napola. Premda ne samo iz opravdane naučne radoznalosti, moramo se zapitati kako bi mogla preživeti dva odvojena dela u onim slučajevima u kojima bi stomak ostao na jednoj a creva na drugoj strani. Bilo kako bilo,

samo bi jedan savršeni ludak zreo za vezivanje došao na ideju da ispali prvi pucanj. I on, bogu hvala, nije ni bio ispaljen. Nisu čak ni slučajevi kad su neki vojnici s druge strane odlučili da dezertiraju u eldorado u kome se ne umire imali drugu posledicu do da su bili odmah vraćeni u zavičaj gde ih je već čekao ratni sud. Činjenica o kojoj smo upravo izvestili u potpunosti je nevažna za tok ove mučne povesti koju pripovedamo i o njoj nećemo ponovo govoriti, ali čak i takvu, nismo hteli da je ostavimo prepuštenu tami mastionice. Najverovatnije je da će ratni sud rešiti da a priori ne uzme u obzir u svojim presudama iskrenu žudnju za večnim životom koja je oduvek naseljena u ljudskom srcu, Kuda će sve ovo odvesti ukoliko svi počnemo da živimo večno, zar ne, Kuda li sve ovo vodi, pitaće tužilaštvo služeći se najbanalnijom retorikom, a odbrana, ne zamerite na ovom dodatku, nije imala duha da pronađe odgovor na visini zadatka, ona takođe nije imala nikakvu ideju o tome kako će se sve završiti. Očekivalo se da bar neće streljati te mučenike. U tom slučaju moglo bi se reći da su bili otišli po vunu a vratili se odande spremni za strižu.

Da promenimo temu. Govoreći o nepoverenju poručnika i njihovih saveznika zastavnika i kapetana prema direktnoj odgovornosti maphije pri transportovanju bolesnika do granice, bili smo nagovestili da je to nepoverenje bilo potkrepljeno nekim događajima koji su usledili. Trenutak je da se otkrije koji su ti događaji bili i kako su se odvijali. Sledeći primer onoga što je uradila porodica sitnih zemljoradnika, inicijatora procesa, maphija je činila isto, jednostavno prelazila granicu i sahranjivala mrtve, naplaćujući to ogromnim svotama novca. Sa još jednom razlikom, to je činila ne mareći za lepotu mesta i ne brinući o tome da zabeleži u svoj operativni dnevnik topografske i ortografske znake koji bi u budućnosti mogli pomoći ucveljenim članovima porodice, koji su se pokajali zbog svojih nedela, da pronađu grob i zamole umrlog za oprost. Dakle, nije neophodno biti obdaren jednom posebno strateškom pameću da se shvati kako su vojske raspoređene sa druge strane triju granica počele da predstavljaju ozbiljnu prepreku pogrebnoj praksi koja je do tada proticala u najsavršenijoj bezbednosti. Ali maphija ne bi bila to što jeste da nije pronašla rešenje problema. Prava je šteta, neka nam bude dozvoljen ovaj uzgredni komentar, što su se tako blistave inteligencije poput onih koje upravljaju ovim kriminalnim organizacijama udaljile od pravih puteva poštovanja zakona i otkazale poslušnost mudroj biblijskoj preporuci koja nalaže da zarađujemo hleb u znoju lica svog, ali činjenice su činjenice i uza sve to ponavljajući bolni vapaj adamaštorov, oh, od gađenja ne znam kako da ispričam, iznećemo ovde turobnu priču o lukavstvu kojim se maphija poslužila da doskoči jednoj poteškoći koja se, naizgled, nije mogla ukloniti. Pre nego što nastavimo, biće prikladno rasvetliti da je termin gađenje, koji je epski pripovedač stavio u usta nesrećnog giganta, označavao onda i jedino duboku tugu, žalost, neugodnost, ali već dugo vremena, do dana današnjeg, veliki broj ljudi smatra, i to sasvim opravdano, da je ta izvanredna reč izgubila značenje i izražava osećanja kao što su mučnina, odvratnost, gađenje, koje, priznaće svako, nema ništa sa gornjim značenjima. Prema rečima svaka je pažnja nedovoljna, menjaju mišljenja poput ljudi. Jasno je da reč lukavstvo ne znači čupanje i pletenje venaca od luka, o ovoj stvari se moralo pažljivo promisliti, pa je ta reč donela glasnike sa veštačkim brkovima i šeširima

spuštenog oboda, šifrirane telegrame, razgovore putem tajnih linija, crvenih telefona, sastanke na raskršćima u ponoć, poruke ispod kamenja, sve ono što smo manje-više okrili i prilikom drugih pregovora, onih u kojima se, takoreći, kockalo sa posmatračima. A takođe se ne može misliti da se, kao u tom slučaju, jednostavno radilo o obostranim transakcijama. Osim maphije zemlje u kojoj se ne umire, u pregovorima su ravnopravno učestvovala i maphije susednih zemalja, jer bio je to jedini način da se očuva nezavisnost svake organizacije u nacionalnom okviru u kome je maphija delovala, te nezavisnost svoje domicilne vlade. Ne bi ni izdaleka naišlo na prihvatanje, bilo bi zaista apsolutno osude vredno, da maphija jedne od zemalja počne da pregovara neposredno sa administracijom druge zemlje. Uprkos svemu, stvari još uvek nisu došle do tog stupnja, sprečavao ih je do sada, poput jedinog preostalog osećanja časti, nepovredivi princip nacionalnog suvereniteta, tako važnog i za maphiju i za vlade, u šta bi, jer je manje-više očigledno u čemu ih se to tiče, moglo prilično da se posumnja kad je reč o kriminalnim udruženjima da ne znamo sa kojom ljubomornom brutalnošću ona imaju običaj da brane svoje teritorije od hegemonističkih ambicija svojih kolega iz drugog tabora. Koordinirati svim ovim, pomiriti opšte sa posebnim, uspostaviti ravnotežu između interesa jednih i interesa drugih nije bio lak zadatak, što potvrđuje okolnost da su tokom dve duge i zamorne nedelje iščekivanja vojnici provodili vreme vređajući se putem razglasa, pazeći u svakom trenutku da ne pređu određene granice, da ne preteraju u tonu, da uvreda ne bi iznervirala kakvog osetljivog potpukovnika pa da đavo odnese šalu. Ono što je najviše doprinelo da se pregovori iskomplikuju i oduže bila je činjenica da nijedna od maphija drugih zemalja nije raspolagala posmatračima pa da rade s njima šta im je volja, za šta im je nedostajao onaj neuporedivi interes koji je davao tako dobre rezultate ovde. Iako ova mračna strana pregovora nije procurila, osim putem uobičajenih glasina, postoje snažne pretpostavke da su vrhovne komande vojski susednih zemalja, uz blagonaklono odobrenje viših instanci u hijerarhiji, dozvolile da ih konačno ubedi, sam bog zna po koju cenu, argumentacija portparola lokalnih maphija, u smislu da zatvore oči pred neophodnim manevrima dolaženja i odlaženja, napredovanja i uzmicanja, u čemu se na kraju sastojalo rešenje problema. Svako bi dete bilo sposobno za takvu ideju, ali da bi je učinilo efikasnom bilo je potrebno da, kada dođe doba koje nazivamo dobom punoletstva, ode i pokuca na vrata odeljenja za regrutovanje maphije i kaže, Doveo me je poziv, neka se u meni izvrši vaša volja.

Ljubitelji sažetosti, lakonskog izražavanja, ekonomije jezičkog izraza, sigurno se pitaju zašto je, budući da je zamisao tako jednostavna, bilo neophodno sve ovo umovanje da bismo na kraju došli do kritične tačke. Odgovor je takođe jednostavan i daćemo ga koristeći jedan aktuelni termin, izuzetno moderan, kojim bismo želeli da zamenimo arhaizme pomoću kojih smo, kako verovatno neki misle, rđom ukrasili ovu priповest, Najviše zbog backgrounda. Govoreći background svi znaju o čemu se radi, ali ne bi nestalo nedoumice ako bismo umesto background banalno rekli pozadina, taj prezrivi arhaizam, štaviše slabo veran istini, s obzirom da background nije samo zadnji plan, on je sva ona nebrojena količina planova koji očigledno postoje između posmatranog subjekta i linije horizonta. Bolje bi onda bilo da ga nazovemo okvir pitanja. Upravo tako, okvir

pitanja, i sada kad napokon imamo dobro uokvireno pitanje, sada da, došlo je vreme da se otkrije u čemu se sastojalo to lukavstvo maphije da izbegne svaku mogućnost oštrog sukoba koji bi samo doprineo da se nanese šteta njihovim interesima. Jedno dete, već smo ranije rekli, moglo je doći na istu zamisao. Koja nije ništa drugo nego preneti na drugu stranu granice paćenika i, pošto umre, vratiti se nazad i sahraniti ga u majčinska nedra svoje zemlje porekla. Jedan savršen šah-mat u najstrožem, najtačnijem i najpreciznijem smislu te reči. Kao što se upravo videlo, problem bi bio rešen bez ljage po bilo koju od zainteresovanih strana, četiri vojske, sada bez motiva da se drže na ratnoj nozi na granici, mogle su da se povuku u miru, jer ono što je maphija nameravala da radi bilo je da jednostavno uđe i izađe, podsetimo se još jednom da su paćenici gubili život istog onog trenutka u kome bi ih prevezli na drugu stranu, od sada nisu morali da tamo ostanu ni minut jer se radilo samo o vremenu potrebnom da se umre, a ono je oduvek bilo najkraće od svih, jedan uzdah i gotovo, sasvim je moguće zamisliti šta se događalo u tom trenutku, jedna sveća se iznenada ugasi a da u nju nije potrebno ni dunuti. Nikada ni najugodnija eutanazija neće postati tako laka i tako blaga. Najzanimljivije je u novonastaloj situaciji što pravosuđe zemlje u kojoj se nije umiralo nije imalo osnova da pokrene sudski postupak protiv sahranjivača, pod pretpostavkom da je to zaista želelo, i to ne samo zato što je bilo uslovljeno džentlmenkim sporazumom koji je vlada morala da sklopi sa maphijom. Nije ih mogla optužiti za ubistvo jer, tehnički gledano, ubistva nije ni bilo, i zato što je taj osude vredan čin, neka ga klasifikuje onaj ko bude za to sposoban, počinjen u stranim zemljama, a takođe ih nije mogla okriviti što su sahranili mrtve jer je to bila njihova sudbina, trebalo bi štaviše biti zahvalan što je neko odlučio da se pobrine za jedan po svemu tegoban posao, kako sa tačke gledišta tela, tako i sa tačke gledišta duše. Najviše što bi se moglo tvrditi jeste da nijedan lekar nije bio prisutan da potvrdi da je paćenik preminuo, da sahranjivanje nije ispunjavalo forme propisane za jednu regularnu sahranu i da, kao da je taj slučaj nečuven, grob ne samo da nije identifikovan već da će mu se sasvim sigurno izgubiti svaki trag čim padne prvi jači pljusak i nežne i radosne biljke izbiju iz plodonosnog humusa. Pošto je razmotrio poteškoće i plašeći se pada u kaljugu rupa u zakonu u koju bi ga, podmazani smicalicama, lukavi advokati maphije potopili bez milosti, zakonodavac je rešio da strpljivo čeka kako bi video dokle će ovo da traje. Bio je to, bez ijedne senke sumnje, najrazboritiji stav. Zemlja je uznemirenija nego ikad, vlast zbunjena, autoritet srozan, vrednosti u ubrzanom procesu izopačavanja, gubitak osećaja građanskog dostojanstva zahvata sve delove društva, verovatno ni bog ne zna kuda nas vodi. Kruži glasina o tome kako maphija pregovora o još jednom džentlmenkom sporazumu sa pogrebnom industrijom u cilju racionalizacije napora te podele zadataka, što znači, običnim jezikom rečeno, da ona preuzima na sebe da pribavlja mrtvace, a pogrebna preduzeća doprinose sredstvima i tehnikom da se oni sahrane. Takođe se govori kako su predlog maphije preduzeća oberučke prihvatila, već umorna od rasipanja svog milenijumima dugog umeća, svog iskustva, svog know how, svojih horova narikača, na organizovanje sahrana pasa, mačaka i kanarinaca, katkad kakadua, katatonične kornjače, pripitomljene veverice i kućnog guštera koga je vlasnik imao običaj da nosi na ramenu. Nikada niže nismo pali, govorili su. Sada se budućnost prikazivala snažnijom i sa osmehom, nade su cvetale poput vrtnih leja, može se čak reći,

sa očiglednim rizikom od paradoksa, da se pogrebnoj industriji najzad ukazao jedan novi život. I sve to zahvaljujući korisnim pozajmicama i nepresušnoj kasi maphije. Ona je novčano pomagala preduzeća iz prestonice i drugih gradova u zemlji kako bi, u zamenu za nadoknade, jasno, otvorili filijale u mestima najbližim granicama, ona je preduzela mere da bude uvek prisutan lekar koji očekuje preminulog kada se ponovo vrati na domaću teritoriju i kada bude potreban neko da kaže da je mrtav, ona je uspostavila nagodbu sa opštinskim vlastima kako bi sahrane na njen teret imale apsolutni prioritet, u ma koje doba dana ili noći kad im odgovara da ih obavi. Sve je to mnogo koštalo, naravno, ali je posao i dalje vredeo truda, sada kada su dodatne i nove usluge počele da čine glavninu računice. Odjednom, bez najave, zatvorila se slavinna odakle je izbijao, konstantno, velikodušni izvor bolesnika u završnom stadijumu. Činilo se da su porodice, u jednom iznenadnom naletu savesti, pronele glasinu kako je gotovo sa slanjem voljenih bića da umru daleko, ako smo im, u figurativnom smislu, pojeli meso, i kosti sada treba da im jedemo, nismo mi ovde bili samo u dobru, dok su on ili ona imali snagu i zdravlje nenarušene, jednako smo ovde u zlu i u najgorem, kada su on ili ona i više od jedne smrdljive krpe koju je uzaludno prati. Pogrebna preduzeća su prešla iz euforije u očajanje, ponovo propast, ponovo poniženje sa sahranjivanjem kanarinaca i mačaka, pasa i ostalih životinja, kornjače, kakadua, veverice, guštera ne jer nije bilo više nijednog koji bi dopustio da ga njegov gospodar nosi na ramenu. Smirena, ne gubeći strpljenje, maphija je krenula da ispita šta se dešava. Bilo je prosto. Porodice su tvrdile, gotovo uvek neprecizno, da je sasvim drukčije bilo ono ilegalno vreme kada su voljena bića bila krišom odvođena, u tišini noći, i kada komšije nisu imale nikakve potrebe da saznaju da li su ostali u svojoj postelji punoj bola ili su isparili. Bilo je lako lagati, reći bolećivo, Jadničak, eno ga tamo, kada bi komšinica pitala sa odmorišta između stepenika, Šta velite, kako je deka. Sada je sve drukčije, postojala je smrtovnica, bilo je ploča sa imenima i prezimenima na grobljima, za tili čas bi zavidljivi spletkaroši iz komšiluka znali da je dedica umro na jedini način na koji se moglo umreti, što je jednostavno značilo da ga je sopstvena okrutna i nezahvalna porodica otpravila prema granici. Mnogo nas je sramota zbog toga, priznavali su. Maphija je slušala, saslušala, i rekla da će razmisliti. Nije prošlo ni dvadeset i četiri sata. Sledeći primer starca sa trideset pete strane, mrtvi su ponovo želeli da umru jer bi bili registrovani kao samoubice u smrtovnicama. Iz slavine je opet poteklo.

U ovoj zemlji u kojoj se ne umire nije sve bilo tako gnusno kako je upravo bilo ispričano, niti je u sve delove jednog društva, podeljenog između nade da se večno živi i straha da se ne umre, nezasita maphija uspela da zarije svoje iskrivljene kandže, kvareći duše, pokopavajući tela, zagađujući i ono malo što je još preostalo od dobrih lanjskih principa kada bi i jedna koverta koja bi sadržavala bilo šta što miriše na mito smesta bila vraćena svom izvoru, uz jasan i čvrst odgovor, nešto poput, Kupite igračke za svoju decu ovim novcem, ili, Sigurno ste pogrešili adresu. Dostojanstvo je tada imalo izvesnu dozu ponosa dostupnog svim slojevima. Uprkos svemu, uprkos lažnim samoubicama i prljavim poslovima na granici, ovdašnji duh je nastavljao da lebdi iznad voda, ne onih okeanskih, jer je taj kupao druge daleke zemlje, već iznad jezera i reka, iznad rukavaca i potoka, nad lokvama koje je u prolazu ostavljala kiša, nad svetlećim dnom zdenaca, gde se najbolje ukazuje visina neba, čak, ma koliko se to činilo neobičnim, i nad mirnom površinom akvarijuma. Upravo tada, dok je rasejano posmatrao crvenu ribicu koja je ustima dodirivala površinu vode i dok se pitao, već manje rasejan, kada ju je poslednji put promenio, dobro je znao šta je riba htela reći dok se uporno propinjala da probije tanušni film u kojem se voda meša sa vazduhom, upravo je to bio trenutak kada se učeniku filozofije nametnulo ono jasno i ogoljeno pitanje koje će izroditi najstrastveniju i najžučniju polemiku u čitavoj istoriji ove zemlje u kojoj se ne umire. Evo šta je duh koji je lebdeo iznad vode u akvarijumu pitao učenika filozofije, Jesi li nekada razmišljao o tome da li je smrt možda ista za sva živa bića, bili oni životinje, uključujući i čoveka, ili biljke, uključujući i puzavicu koju gazimo i sequoiadendron giganteum sa svojih sto metara visine, da li je to ista ona smrt koja ubija čoveka što zna da će umreti i konja koji to nikada neće saznati. Zatim je ponovo pitao, U kom trenutku je umrla svileni buba nakon što se bila zatvorila u čauru i stavila rezu na vrata, kako je bilo moguće da se rodio život jednog iz smrti drugog živog bića, život leptira iz smrti gusenice, a da budu na različit način isto, ili možda misliš da svileni buba nije umrla jer je živa u leptiru. Učenik filozofije

je odgovorio, Svilen buba nije umrla, leptir je taj koji će umreti pošto položi jajašca, Znao sam ja to još pre nego što si se ti rodio, rekao je duh koji lebdi iznad vode u akvarijumu, svilen buba nije umrla, unutar čaure nije ostao nikakav leš pošto je leptir izašao, ti si to rekao, jedno se rodilo iz smrti drugoga, To se zove metamorfoza, svi znaju o čemu se radi, rekao je predusretljivo učenik filozofije, Eto jedne reči koja dobro zvuči, pune obećanja i sigurnosti, kažeš metamorfoza i nastavljaš dalje, mada zacemento ne vidiš da su reči poput etiketa koje se lepe na stvari, a ne same stvari, nikada nećeš saznati kakve su stvari, čak ni koja su imena u stvarnosti njihova, jer imena koja si im dao nisu ništa više od toga - imena koja si im dao, Koji je od nas dvojice filozof, Ni ja ni ti, ti si samo učenik filozofije, a ja tek duh koji lebdi iznad vode akvarijuma, Govorili smo o smrti, Ne o smrti, o smrtima, pitao sam iz kog razloga ljudska bića ne umiru a druge životinje da, iz kog razloga nesmrtnost jednih nije nesmrtnost drugih, i kada se ovoj ribici okonča život, a pritom te moram upozoriti da joj neće trebati mnogo ukoliko joj ne promeniš vodu, da li ćeš biti sposoban da prepoznaš u njenoj smrti onu drugu smrt od koje se čini da si sada spasen, ne znajući zašto, Ranije, u vreme kada se umiralo, u ono malo prilika kada sam se našao pred preminulima, nikada nisam pomislio da bi njihova smrt mogla biti ista ona od koje ću jednoga dana i ja umreti, Pošto svaki od vas ima svoju vlastitu smrt, on je prenosi sa sobom u jednom skrovitom mestu otkako se rodio, ona ti pripada, ti pripadaš njoj, A životinje, a biljke, Pretpostavljam da se sa njima isto dešava, Znači, svako neka se nosi sa svojom smrću, Tako je, Onda smrti ima mnogo, toliko koliko i živih bića koja su postojala, postoje ili će postojati, Na izvestan način da, Sam sebi protivrečiš, uzviknuo je učenik filozofije, Smrti svakoga od nas su smrti takoreći ograničenog života, drugog reda, umiru sa onim koga su ubile, ali iznad njih mora da postoji druga, viša smrt, ona koja se brine o svim ljudskim bićima od osniva vrste, Postoji, dakle, određena hijerarhija, Pretpostavimo da postoji, Kod životinje, od najjednostavnije protozoe do plavog kita, I kod životinja, A kod biljaka, od bakteriofita do džinovske sekvoje, citirane ranije na latinskom zbog veličine, Onoliko koliko verujem da znam isto se dešava i sa njima, Prema tome, neka se svako nosi sa svojom vlastitom smrću, ličnom i neprenosivom, Tako je, I zatim još dve opšte smrti, po jedna za svako carstvo prirode, Upravo tako, I tamo se završava hijerarhijska podela nadležnosti ovlašćenih od strane tanatosa, zar ne, pitao je učenik filozofije, Tamo dokle moja mašta doseže vidim još jednu smrt, drukčiju, konačnu, najvišu, Koju, Onu koja će sigurno uništiti univerzum, onu koja zapravo zaslužuje naziv smrt, iako onda kada se to bude dogodilo neće biti nikoga da to izgovori, ostalo o čemu smo upravo razgovarali ne prevazilazi najsitnije detalje, nevažno je, Dakle, smrt nije jedinstvena, zaključio je nepotrebno učenik filozofije, To je ono je od čega sam se već umorio objašnjavajući ti, To jest, jedna smrt, ona koja je naša, obustavila je aktivnost, druge, opet, kao što su smrti životinja i biljaka, nastavljaju da rade nezavisno, delujući svaka u svom sektoru, Sad si se uverio u to, Jesam, Idi onda i objavi to svima, reče duh koji je lebdeo iznad vode u akvarijumu. Upravo je time polemika i započela.

Prvi argument protiv smeće teze duha koji je lebdeo iznad vode u akvarijumu bio je što njegov portparol nije bio diplomirani filozof već puki učenik koji nikada nije otišao dalje od ponekog oskudnog sažetka iz priručnika, elementarnog gotovo poput protozoe, i to,

kao da je to malo, uhvaćenog u letu, u delovima, nepovezanog, bez igle i konca koji bi ujedinio više njih čak i da se boje i oblici slažu, sve u svemu, jedna filozofija koja bi se mogla nazvati arlekinskom školom, ako ne eklektičkom. Problem, međutim, nije bio u tome. Istina je da je ona suština iz teze bila delo duha koji je lebdeo iznad vode u akvarijumu, pa ipak, dovoljno će biti ponovo pročitati dijalog vođen na prethodnim stranama da se prizna kako je doprinos učenika filozofije takođe imao svoj udeo u sazrevanju ove zanimljive ideje, makar u svojstvu slušaoca, dijalektičkog činioca neophodnog još od Sokrata, kako je odveć poznato. Jedno se bar nije moglo poreći da ljudska bića nisu umirala ali da ostale životinje jesu. Što se tiče biljaka, svako, čak i da ne zna ništa o botanici, prepoznao bi bez teškoće da su se one isto kao i ranije rađale, listale, nešto kasnije venule, zatim se sušile, pa ako ovu završnu fazu ne bi trebalo nazvati umiranjem, onda neka dođe neko ko bi to bolje objasnio. To da ljudi odavde ne umiru a sva ostala živa bića da, tvrdili su neki oponenti, treba samo da se shvati kao dokaz da se ono normalno još uvek nije povuklo iz čitavog sveta, a jedino normalno je, dozvolićete, jednostavno umreti kad nam kucne čas. Normalno je umreti a ne raspravljati o tome da li je smrt već bila naša od rođenja ili se tek javila u prolazu i poželela da nas razmotri. U ostalim zemljama i dalje se umire a ne izgleda da su njihovi stanovnici nesrećniji zbog toga. U početku, kao što je i prirodno, bilo je zavisti, bilo je zavera, dogodio se poneki slučaj pokušaja naučne špijunaže kako bi se otkrilo kako smo to uspeli, ali imajući u vidu probleme koji su se od tada obrušili na nas, verujemo da se osećanje većine populacije ovih zemalja može izraziti sledećim rečima, Ono od čega smo se mi spasli.

Crkva je, nemajući izbora, sišla u arenu jašući kao i inače borbenog konja, to jest, namere boga su ono što su uvek bile, zagonetne, jer u govoru našem svakodnevnom i pomalo ukaljanom verbalnom bezbožnošću nije nam dozvoljeno da virimo kroz pukotinu na vratima neba kako bismo videli šta se događa unutra. Govorila je takođe crkva da privremena i manje-više trajna obustava prirodnih uzroka i posledica za nju i nije neka naročita novost, dovoljno je prisetiti se bezgraničnih natprirodnih događaja koje je bog dopustio da se čine u poslednjih dvadeset vekova, jedina razlika u poređenju sa onim što se sada dešava nalazi se u ravni čuda, jer ono što se pre više odnosilo na pojedinca, posredstvom milosti njegove lične vere zamenjeno je jednom globalnom pažnjom, ne personalizovanom, čitava jedna zemlja, takoreći posednik eliksira besmrtnosti, i to ne samo vernici koji, što je i logično, očekuju da budu posebno istaknuti, već i ateisti, agnostici, jeretici, posrnuli, nevernici svake vrste, poklonici drugih religija, dobri, loši i još gori, vrli i mafijaši, krvnici i žrtve, policajci i lopovi, krvnici i davaoci krvi, ludi i zdravi umom, svi, svi bez izuzetka bili su istovremeno svedoci i uživaoci najuzvišenijeg čuda ikada viđenog u istoriji čuda, večnoga života jednog tela trajno sjedinjenog sa večnim životom duše. Katolička hijerarhija, od biskupa nagore, nije smatrala duhovitim te mistične šale pojedinaca iz svojih srednjih redova, žednih čudesa, i saopštila je to putem jedne veoma odlučne poslanice vernicima u kojoj je, pored neizbežnog upućivanja na nedokučiva božja čuda, insistirala na ideji koju je iznenada već iskazao kardinal još u prvim satima krize u telefonskom razgovoru sa premijerom, kada je, zamišljajući sebe

papom i moleći boga da mu oprostí na toj nerazboritoj drskosti, predložio neposrednu promociju jedne nove teze, teze o odloženoj smrti, oslanjajući se na toliko puta hvaljenu mudrost vremena, onu što nam kaže da će uvek postojati jedno sutra koje će rešiti probleme danas naizgled nerešive. U pismu direktoru svojih omiljenih dnevnih novina jedan čitalac je odlučio da izrazi spremnost da prihvati ideju kako je smrt odlučila da sebe samu odloži, ali je tražio, uz dužno poštovanje, da mu odgovore kako je to primila crkva, a ako je zaista bila tako dobro obaveštena, onda bi takođe trebalo da zna i koliko vremena će trajati odlaganje. U izveštaju redakcije, novine su podsetile čitaoca da se radilo tek o jednom predlogu mera, inače do sada nesprovedenom u praksi, što znači da, tako su završavale, crkva o toj stvari zna isto koliko i mi, odnosno, ništa. U isto vreme, neko je napisao članak kojim zahteva da se debata vrati pitanju od koga je potekla, odnosno, da li smrt jeste ili nije jedna ili više njih, da li je jedinstvena, smrt, ili u množini, smrti, i, koristeći činjenicu što je čovek od pera, ukazao na to da crkva, sa tim svojim dvosmislenim stavovima, upravo pokušava da dobije na vremenu a da se ne iskompromituje, i zbog toga, po svom starom običaju, sada stavlja udlage žabi na nogu i udara čas u klin, čas u ploču. Prvi od ovih narodnih izraza izazvao je zbunjenost među novinarima jer nikada sličan nisu bili pročitali ni čuli u svom životu. U međuvremenu, pred zagonetkom, podstaknuti jednom zdravom gorljivošću za profesionalnim nadmetanjem, spustili su sa polica rečnike, kojima su se dotad tek ponekad služili dok su pisali svoje članke i vesti, i bacili se na otkrivanje šta ovde traži rečeni vodozemac. Ništa nisu pronašli, ili još bolje, jesu, pronašli su žabu, pronašli su nogu, pronašli su i izraz staviti udlagu, ali nisu uspeali da dosegnu dublji smisao koji su ove reči zajedno nesumnjivo morale imati. Sve dok se neko nije dosetio da pozovu starog portira koji je došao iz provincije pre mnogo godina i kome su se smejali zato što je, nakon toliko vremena živeći u gradu, i dalje govorio kao da pored ognjišta priča unucima priče. Pitali su ga da li mu je rečenica poznata i on je odgovorio da mu naravno jeste poznata, pitali su ga da li zna šta ona znači i on je odgovorio da naravno zna šta znači. Onda objasnite nam, rekao je šef redakcije, Staviti udlage, gospodo moja, jeste učiniti nepokretnima slomljene kosti, Toliko i mi znamo, ono što hoćemo jeste da nam kažete kakve to veze ima sa žabom, Itekako ima, niko ne može staviti udlage jednoj žabi, Zašto, Zato što ona nikada ne drži nogu mirno, A to šta znači, Da je uzaludno pokušati, ona ne da, Ali nije valjda to ono što stoji u rečenici čitaoca, Takođe se koristi kada nam previše vremena treba da završimo neki posao, a ako to činimo namerno, onda zabušavamo, onda stavljamo udlagu žabi na nogu. Dakle, crkva zabušava, stavlja udlagu žabi na nogu, Upravo tako, Dakle, čitalac koji je to napisao imao je pravo, Mislim da jeste, ja samo čuvam ulazna vrata, Mnogo ste nam pomogli, Ne želite da vam objasnim drugu rečenicu, Koju, Onu o klinu i ploči, Ne, tu znamo i mi, praktikujemo je svakoga dana.

Polemika o smrti i smrtima, tako dobro započeta između duha koji lebdi iznad vode u akvarijumu i učenika filozofije, završila bi se komedijom ili farsom da se nije pojavio članak ekonomiste. Premda statističko izračunavanje, kao što je on sam priznavao, nije bilo njegova stručna specijalnost, smatrao je sebe dovoljno dobrim poznavaoцем materije da izađe u javnost s pitanjem s kojim novcem država, za nekih dvadeset godina

manje ili više, misli da može isplatiti penzije milionima ljudi koji će se naći u penzionisanom stanju usled trajne invalidnosti i koji će to nastaviti da budu u vijeki vijekova i kojima će se milioni drugih neumoljivo pridružiti ne mareći da li je progresija aritmetička ili geometrijska, u oba slučaja imaćemo zagaranovanu katastrofu, biće pometnje, nereda, bankrota države, biće neka se spasava ko može, a niko se spasti neće. Pred ovim zastrašujućim prizorom metafizičari nisu imali drugog leka nego da vrate sviralu u vreću, crkva nije imala drugog utočišta nego da se vrati zamornoj niski svojih brojanica i da i dalje iščekuje kraj vremena, onakav kraj koji će, prema njenim eshatološkim vizijama, rešiti sve ovo jednom zasvagda. Bez daljnjeg, vratimo se uznemirujućim objašnjenjima ekonomiste, izračunati je bilo sasvim jednostavno, pogledajmo, ako imamo toliko i toliko aktivnog stanovništva koje izdvaja za socijalno osiguranje, ako imamo toliko i toliko neaktivnog stanovništva koje se nalazi u penziji, bilo zbog starosti, bilo zbog invalidnosti, i stoga naplaćuje od onog drugog za svoja primanja, budući da je aktivno u stalnom opadanju u odnosu na neaktivno, a potonje u apsolutno stalnom porastu, nije shvatljivo kako niko nije odmah primetio da prestanak smrti, koji se činio vrhuncem, krajnjim dostignućem, vrhovnom srećom, ipak nije bio tako dobra pojava. Bilo je neophodno da filozofi i drugi mislioci budu sada već prilično izgubljeni u šumi svojih vlastitih mračnih promišljanja o skoro ničemu, što je plebejski način da se kaže biće i ništa, da bi se zdrav razum prozaično pojavio, s papirom i olovkom u ruci, da dokaže putem $a+b+c$ kako ima daleko važnijih pitanja na koja valja misliti. Kao što je bilo moguće predvideti, budući da su poznate mračne strane ljudske prirode, počevši od dana kada je u javnost izašao uzbudljivi članak ekonomiste, stav zdravog stanovništva prema bolesnicima u poslednjem stadijumu počeo je da se menja nagore. Do tada, čak i kada bi se svi složili da su postojale značajne štete i neugodnosti svake vrste koje su ti veselnici uzrokovali, smatralo se da je poštovanje starih i nemoćnih uopšte predstavljalo jednu od suštinskih obaveza svakog civilizovanog društva, pa im stoga, premda neretko joguneći se, nisu uskraćivali potrebnu brigu, čak su im, u nekim zabeleženim slučajevima, dolazili da ih počaste jednom kašičicom saosećanja i ljubavi pre nego što im ugase svetlo. Istina je da je bilo, kao što vrlo dobro znamo, i takvih bezdušnih porodica koje su, prepuštajući se svojoj neizlečivoj nehumanosti, došle do takve mere da unajme usluge maphije kako bi se rešile bednih ljudskih ostataka koji su beskonačno izdisali između dva čaršava natopljena znojem i umrljana prirodnim izlučevinama, ali one zaslužuju naš prekor jednako kao i ona porodica iz legendarne, hiljadu puta pripovedane priče o drvenoj zdeli, čak i ako je, srećom, u poslednji čas izbegla prezir zahvaljujući, kao što će se videti, dobrom srcu jednog osmogodišnjeg deteta. U nekoliko reči ispričaćemo tu priču i ostaviti je za primer novim naraštajima koji za nju nisu čuli, u nadi da joj se neće izrugivati zbog toga što je naivna i sentimentalna. Pažnja, onda, ovoj lekciji iz morala. Bila jednom, u drevnoj zemlji priča, jedna porodica u kojoj beše jedan otac, jedna mati, jedan deda koji je bio očev otac i ono već pomenuto dete od osam godina, dečaćić. Dakle, dogodilo se da je deda imao već mnogo godina, zbog čega su mu se tresle ruke i ispadala mu hrana iz usta dok bi sedeli za stolom, što je izazivalo veliku razdraženost kod sina i snaje koji su mu stalno govorili da pripazi na to što radi, ali siroti starac, koliko god to želeo, nije uspevao da obuzda tremor, još teže kad bi ga grdili, i ishod je bio takav da je stalno

prljao stolnjak ili ispuštao hranu na pod, da ne govorimo o salveti koju sumu vezivali oko vrata i koju je trebalo menjati tri puta dnevno, za ručkom, za večerom i za kasnim obedom. Tako su stajale stvari bez ikakvih izgleda da se poprave, kada je sin odlučio da okonča neprijatnu situaciju. Pojavio se u kući sa jednom posudom od drveta i rekao ocu, Od danas počinješ da jedeš iz ovoga, sedi na kućni prag jer je tamo lakše počistiti i onda tvoja snaja neće morati da brine zbog tolikih stolnjaka i prljavih salveta. I bilo je tako. Ručak, večera i obed pred počinak, starac sedi sam na kućnom pragu prinoseći hranu ustima onako kako može, polovina mu ispada usput, a jedan deo druge polovine sliva mu se niz bradu, tako da nije preostajalo mnogo toga što mu najzad prođe niz ono što narod naziva kanalom supe. Činilo se da unuku nije smetalo što su ružno postupali prema dedi, gledao ga je, zatim bi pogledao u oca i u majku i nastavljao da jede kao da nema ništa sa ovim slučajem. Sve dok jednog popodneva, kad se vratio s posla, otac nije ugledao sina kako obrađuje nožem jedan komad drveta, i pretpostavio je, kao što je bilo normalno i uobičajeno u tim davnim vremenima, da je sopstvenim rukama pravio sebi igračku. Sledećeg dana, međutim, shvatio je da se nije radilo o kolima, bar se nije videlo mesto na kome bi mu se mogli uglaviti točkovi, i zatim pitao, Šta to radiš. Dečak se pravio da nije čuo i nastavio da izdubljuje drvo vrhom noža, to se dogodilo u vreme kada su roditelji bili manje plašljivi i nisu trčali da istrgnu iz ruku dece to oruđe toliko korisno za izradu igračaka. Nisi čuo, šta radiš sa tim drvetom, ponovo je otac pitao, a sin, ne podižući pogled sa onoga što je radio, odgovori, Pravim posudu za svog oca kada ostari i kada mu se budu tresle ruke, kada ga pošalju da jede na kućni prag, kao što su učinili mom dedi. Behu to reči svete. Spao je veo sa očiju oca, ugledao je istinu i njeno svetlo, i istog trenutka otišao da traži oprost svoga roditelja i kada je došlo vreme za večeru, svojim mu je rukama pomogao da sedne na stolicu, sopstvenim rukama mu je nežno brisao bradu jer je to još uvek mogao dok njegov voljeni otac više nije. O onome što se dogodilo posle, nema traga u priči, ali sasvim sigurno znamo da ako je istina da je dečakov rad stao na pola, takođe je istina da je komad drveta i dalje tamo negde. Niko nije hteo da ga spali ili baci, bilo zbog toga da lekcija za primer ne padne u zaborav, bilo za slučaj da se neko jednoga dana doseti da završi njegovo delo, eventualnost je to ne sasvim nemoguća ukoliko bismo uzeli u obzir ogromnu sposobnost preživljavanja mračnih strana ljudske prirode. Kao što je neko već rekao, sve što može da se desi desiće se, samo je pitanje kada, a ako ne uspemo da doživimo da to vidimo dok ovuda hodamo, verovatno je to zato što nismo živeli dovoljno dugo. Kako se čini, i da nas ne bi optužili da sve jednako bojimo, ima onih koji bi prihvatili pretpostavku da adaptacija ljupke priče za televiziju, nakon što je na nju podsetio jedan dnevni list, nakon što je skinuta paučina sa prašnjavih polica kolektivnog sećanja, može doprineti povratku porodica nečistih savesti kultu ili kultivisanju bestelesnih vrednosti duhovnosti kojom se društvo hranilo u prošlosti, kada prizemni materijalizam koji danas vlada još uvek nije zagospodario voljama za koje smo smatrali da su jake ali su na kraju ispale vlastita i neizlečiva slika i prilika jedne bedne slabosti morala. Sačuvajmo, uprkos svemu, nadu. U trenutku kada se ono dete bude pojavilo na ekranu, budimo sigurni da će polovina stanovništva ove države otrčati da potraži maramicu i obriše suze, a da će druga polovina, možda stoičke naravi, pognute glave, u tišini, pustiti ove da trče kako bi mogli bolje razmotriti da li je griža savesti zbog

počinjenog ili dozvoljenog zla baš uvek prazna reč. Daj bože da još uvek možemo da spasemo bake i deke.

Neočekivano, jednim žaljenja vrednim nedostatkom smisla za pristojnost, republikanci su odlučili da iskoriste osetljivu priliku kako bi postigli da se njihov glas čuje. Nije ih bilo mnogo, nisu čak imali ni poslanike u parlamentu, premda su organizovani u političku stranku i redovno učestvuju na izborima. Hvalili su se, međutim, izvesnim društvenim uticajem, posebno u umetničkim i literarnim krugovima, gde su s vremena na vreme stavljali u opticaj svoje manifeste, uglavnom dobro napisane ali nepopravljivo bezlične. Otkako je smrt prestala sa posetama nisu davali znake života, čak ni da, kako bi se očekivalo od jedne opozicione snage za koju se kaže da je otvorena, zahtevaju rasvetljavanje učestvovanja maphije u nečuvenom krijumčarenju bolesnika u završnom stadijumu o kome je reč. Sada, koristeći se nespokoјstvom u kome je zemlja životarila, podeljena kakva je bila između taštine, budući jedinstvena na čitavoj planeti, i nemira što nije poput svih ostalih, došli su da stave na dnevni red ni manje ni više nego pitanje državnog uređenja. Očigledno protivnici monarhije, po definiciji neprijatelji prestola, mislili su kako su otkrili novi argument u korist potrebnog i hitnog uspostavljanja republike. Govorili su kako je protiv najprostije logike imati u državi kralja koji nikada neće umreti i koji bi, čak i kada bi sutra odlučio da abdicira zbog starosti ili slabljenja umnih sposobnosti, i dalje ostao kralj, prvi u beskonačnom nizu ustoličavanja i abdiciranja, jedan beskonačan sled kraljeva koji leže u svojim krevetima u iščekivanju smrti koja nikada neće doći, jedan red kraljeva napola živih napola mrtvih koji bi, osim ako ih ne bi poredali po hodnicima dvora, na kraju ispunili i najzad ne bi ni stali u panteon gde su bili na okupu njihovi preci smrtnici, koji nisu više ništa do gluve kosti odvojene od veziva ili mumificiranih i zaudarajućih ostataka. Šta bi logičnije bilo nego imati predsednika republike sa primanjima na određen rok, jedan mandat, najviše dva, a onda neka se snađe kako zna, neka ide svome životu, konferencijama, neka piše knjige, učestvuje na kongresima, raspravama i simpozijumima, neka drži besede za okruglim stolovima, obiđe planetu u osamdeset prijema, izloži mišljenje o dužini suknji kada one ponovo počnu da se nose, i o smanjenju ozona u atmosferi ako još uvek bude atmosfere, uostalom, neka se snađe. Sve samo ne morati svakoga dana pronalaziti u novinama i slušati na televiziji i na radiju uvek isto lekarsko mišljenje, niti su tamo niti ovde, o stanju interniranih na kraljevskim bolničkim odeljenjima, niti izveštavati, posle nedavna dva, o pripremama za njihovo već treće proširenje. Većina bolničkih odeljenja postoji najpre zato kako bi se pokazalo da su, u svim bolničkim ili sličnim ustanovama, muškarci odvojeni od žena, stoga kraljevi i prinčevi na jednu stranu, kraljice i princeze na drugu. Republikanci su se sada pojavili da isprovociraju narod da preuzme odgovornosti koje im pripadaju, uzimajući sudbinu u svoje ruke kako bi započeli jedan novi život i otvarajući jedan novi i cvećem posut put prema zorama budućnosti. Od tada, posledica manifesta nije se ograničila na to da dirne u umetnike i književnike, drugi društveni slojevi pokazali su se prijemčivima za srećnu sliku puta posutog cvećem i prizivanje osvita budućnosti, što je imalo za posledicu jedan krajnje neuobičajen priliv novih pobornika spremnih da preduzmu pohod koji je, kao i riblji file što nazivaju tako dok je još riba u vodi, već bio

istorijski pre nego što se znalo da li će zaista takvim i postati. Nažalost, verbalne manifestacije građanskog entuzijazma novih pristalica ovog dalekovidog i proročkog republikanizma, u danima koji su usledili, nisu uvek bile tako pune poštovanja kao što to nalažu dobro vaspitanje i jedan zdrav demokratski saživot. Neke od njih su čak dosezale granice, što bi se reklo, najuvredljivije nepristojnosti, na primer, govoreći o njihovom kraljevskom visočanstvu, da nisu više sposobni da drže ni stoku u amovima ni magarce na kolačima. Svi ljudi dobrog ukusa bili su saglasni da su takve reči ne samo nedopustive već i neoprostive. Dovoljno je bilo reći kako državni trezor nije mogao više da trpi konstantan rast troškova dvora i njegovih a latere i svi bi to razumeli. Bila je to istina koja ne bi vređala.

Silovit napad republikanaca, a ponajviše uznemirujuća proročanstva, iznesena u tom pamfletu, da u veoma kratkom roku pomenuta državna kasa neumitno neće moći da zadovolji isplatu starosnih i invalidskih penzija bez kraja na vidiku, primorali su kralja da obavesti premijera da bi bilo neophodno da povedu jedan iskren razgovor, nasamo, bez magnetofona i svedoka bilo koje vrste. Stigao je premijer, zanimalo ga je kraljevsko zdravlje, naročito kraljice-majke, koja je na poslednjem dočeku Nove godine bila na umoru, i na kraju, poput tolikih i toliko drugih ljudi, još uvek diše trinaest puta u minuti, uprkos tome što se na njenom ispruženom telu, ispod baldahina postelje, dalo videti još sasvim malo znakova života. Njegovo veličanstvo je zahvalio, rekao je da kraljica-majka podnosi svoju kalvariju sa dostojanstvom svojstvenim krvi koja joj je još uvek tekla venama i odmah zatim prešao na pitanja na dnevnom redu, od kojih je prvo bilo republikanska objava rata. Ne razumem šta je to spopalo te ljude, rekao je, zemlja potonula u najstrašniju krizu u svojoj istoriji, a oni govore o promeni režima, Ja se ne bih brinuo, gospodaru, oni samo koriste situaciju kako bi proširili ono što nazivaju svojim predlozima vlade, što u suštini ne prevazilazi posao ubogih ribara koji love u mutnom, Sa jednim žalosnim nedostatkom patriotizma, dodajte tome, Tako je, gospodaru, republikanci imaju nekakve ideje o domovini koje su samo oni sposobni da razumeju, i to ako ih uistinu razumeju, Ideje koje oni mogu da imaju mene ne zanimaju, ono što želim čuti od vas jeste da li postoji ikakva mogućnost da uspeju da podstaknu promenu režima, Nemaju čak ni poslanike u parlamentu, gospodaru, Mislim na državni udar, na revoluciju, Nikakva mogućnost, gospodaru, narod je uz svoga kralja, oružane snage su odane legitimnoj vlasti, Onda mogu biti miran, Apsolutno mirni, gospodaru. Kralj načini jedan krst u rokovniku pored reči republikanci i reče, Evo, i odmah zatim upita, I kakva je to sad priča da se ne isplaćuju penzije, Isplaćujemo ih, gospodaru, budućnost je ta koja se prikazuje prilično crnom, Onda mora da sam pogrešno pročitao, pomislio sam da je došlo do, recimo to tako, obustave isplata, Ne, gospodaru, sutrašnjica je ta koja nam se prikazuje izuzetno zabrinjavajućom, Zabrinjavajućom po pitanju čega, Po pitanju svega, gospodaru, država može doći do toga da se raspadne, jednostavno, poput kule od karata, Jedina smo zemlja koja se nalazi u toj situaciji, pitao je kralj, Ne, gospodaru, na duže staze problem će pogoditi sve nas, ali ono što je važno jeste razlika između umreti i ne umreti, to je jedna suštinska razlika, sa oprostjenjem zbog banalnosti, Ne razumem, U drugim zemljama umire se normalno, mortalitet nastavlja da kontroliše bujicu rađanja, ali

ovde, gospodaru, u našoj zemlji, ne umire niko, pogledajte slučaj kraljice-majke, izgledalo je kao da se bliži kraju i, naposljetku, i dalje je tu, srećom, hoću reći, ali verujte da ne preterujem, konopac nam je oko vrata, Uprkos tome, do mene su došle glasine da neki ljudi i dalje umiru, Tako je, gospodaru, ali radi se o jednoj kapi vode u okeanu, ne usuđuju se baš sve porodice da preduzmu takav korak, Kakav korak, Da predaju svoje teško bolesne organizaciji koja je zadužena za samoubistva, Ne shvatam, čemu služi da se ubiju ako ne mogu umreti, Ovi mogu, I kako im to polazi za rukom, Komplikovana je to priča, gospodaru, Ispričajte mi, sami smo, Na drugoj strani granice umire se, gospodaru, Hoćete da kažete da ih ta organizacija vodi tamo, Upravo tako, Radi li se o nekoj dobrotvornoj organizaciji, Pomaže nam da usporimo izvesno nagomilavanje bolesnika u završnom stadijumu, ali kao što sam rekao ranije, kap vode je to u okeanu, A koja je to organizacija. Premijer je duboko udahnuo i rekao, Maphija, gospodaru, Maphija,

Da, gospodaru, maphija, ponekad država nema drugog načina nego da pronađe nekog izvan ko će joj obavljati prljave poslove, Niste mi ništa rekli, Gospodaru, hteo sam da držim vaše veličanstvo podalje od ove stvari, preuzeo sam odgovornost, A trupe koje su bile na granicama, Imale su jednu funkciju da obave, Koju funkciju, Da izgledaju kao prepreka za prelazak samoubica a da to ne budu, Mislio sam da su bili tamo kako bi sprečili invaziju, Nikada nije bilo te opasnosti, U svakom slučaju, uspostavljamo li sporazume sa vladama tih država, Sve je pod kontrolom, Osim pitanja penzija, Osim pitanja smrti, gospodaru, ako ponovo ne počnemo umirati, nemamo budućnost. Kralj načini jedan krst pored reči penzije i reče, Neophodno je da se nešto preduzme, Da, veličanstvo, neophodno je da se nešto preduzme.

Koverta se nalazila na stolu generalnog direktora televizije kada je sekretarica ušla u kabinet. Koverta je bila ljubičasta, stoga neuobičajena, a papir, reljefne teksture, podražavao je teksturu platna. Izgledao je star i davao utisak da je već bio korišćen ranije. Nije imala nikakvu adresu, ni pošiljaoca, što se zna dogoditi, ali ni primaoca, što se ne dešava nikada, i nalazila se u jednom kabinetu čija su se vrata, uvek zaključana, upravo otključavala u tom trenutku i na koja niko nije mogao ući tokom noći. Okrenuvši je da vidi da li je nešto bilo napisano na poledini, sekretarica je osetila kako pomišlja, uz jedan blag osećaj apsurdna da se misli o nečemu i istovremeno to oseća, kako koverta nije bilo tamo u trenutku kada je ona utaknula ključ i pokrenula mehanizam brave. Besmislica, promrmljala je, mora da nisam primetila da je bila ovde kada sam izašla juče. Prešla je pogledom po kabinetu da vidi da li je sve bilo u redu i povukla se na svoje radno mesto. U svojstvu sekretarice i osobe od poverenja bila bi ovlašćena da otvori ovu ili bilo koju drugu kovertu, tim više što na njoj nije bilo nikakve naznake restriktivnog karaktera, kao što bi bilo lično, na ruke ili poverljivo, pa ipak nije to učinila, i nije shvatala zašto. U dva navrata je bila ustala sa svoje stolice i otišla da odškrine vrata kabineta. Koverta je i dalje bila tamo. Opsednuta sam, mora da je to posledica uzbuđenosti, pomislila je, neka već jednom dođe pa da se okonča misterija. Mislila je na šefa, na generalnog direktora, koji je kasnio. Bilo je deset sati i petnaest minuta kada se napokon pojavio. Nije bio osoba od mnogo reči, dolazio bi, pozdravljao i odmah prelazio u svoj kabinet gde je sekretarica imala naređenje da uđe tek nakon pet minuta, vreme koje je on smatrao potrebnim da se raskomoti i zapali prvu jutarnju cigaretu. Kada je sekretarica ušla, generalni direktor je još uvek bio obučen u jaknu i nije pušio. Pridržavao je obema rukama list papira iste boje kao i koverta a obe ruke su mu drhtale. Okrenuo je glavu prema sekretarici koja je prilazila, ali bilo je kao da je ne prepoznaje. Odjednom je ispružio jednu ruku otvorene šake kako bi je zaustavio i rekao glasom koji je izgledao kao da izlazi iz drugog grla, Izadite odmah, zatvorite ta vrata i ne puštajte nikoga da uđe,

nikoga, jeste li čuli, ko god to bio. Uslužna, sekretarica je htela da zna postoji li kakav problem, ali on joj je nasilno upao u reč, Niste čuli da sam vam rekao da izađete, pitao je. I gotovo vičući, Izađite, sada, odmah. Jadna žena se povukla sa suzama u očima, nije bila naviknuta da je tretiraju s takvim manirima, istina je da direktor, kao i svi ljudi, ima svojih mana, ali je jedna generalno lepo vaspitana osoba, nije njegov običaj da od svojih sekretarica pravi otirač. Ovo je zbog nečega što stoji u pismu, ne postoji drugo objašnjenje, pomislila je dok je tražila maramicu da obriše suze. Nije se varala. Kada bi se usudila da ponovo uđe u kabinet, videla bi generalnog direktora kako ubrzano šeta sa jedne na drugu stranu, sa izbezumljenim izrazom na licu, kao da nije znao šta da radi i da je istovremeno bio savršeno svestan da je samo on, i niko više, bio taj koji bi mogao nešto učiniti. Direktor je pogledao na sat, pogledao list papira, promrmeljao veoma tihim glasom, gotovo potajno, Još uvek ima vremena, još uvek ima vremena, potom seo da ponovo pročita misteriozno pismo dok je slobodnom rukom prelazio preko glave u jednom mehaničkom pokretu, kao da se hteo uveriti u to da ju je još uvek imao tamo na mestu, da je nije izgubio progutanu vrtlogom straha koji mu je grčio želudac. Završio je sa čitanjem, ostao je očiju uprtih u prazno, razmišljajući, Moram sa nekim da razgovaram, onda mu je došla na um, u pomoć, misao da se možda radi o šali, o jednoj izuzetno neukusnoj šali, o jednom nezadovoljnom gledaocu, kakvih je mnogo, i povrh svega morbidne mašte, onaj ko ima rukovodeće odgovornosti na televiziji vrlo dobro zna da tu ne cvetaju ruže, Ali nisam ja taj kome se uglavnom piše da bi se izjadalo, pomislio je. Kao što je bilo prirodno, upravo ta misao ga je navela na to da napokon telefonom pozove sekretaricu da pita, Ko je doneo ovo pismo, Ne znam, gospodine direktore, kada sam stigla i otvorila vrata vašeg kabineta, kao što inače činim, ono je već bilo tamo, Ali to je nemoguće, tokom noći niko nema pristup ovom kabinetu, Tako je, gospodine direktore, Onda kako objasniti, Nemojte mene to da pitate, gospodine direktore, malopre sam vam htela reći o tome šta se dogodilo, ali, gospodine direktore, vi mi čak ni vremena niste dali, Priznajem da sam bio pomalo nagao, oprostite, Nije važno, gospodine direktore, ali mnogo me je zbolelo. Generalni direktor je ponovo izgubio strpljenje, Kada bih vam ja rekao šta sam dobio, onda biste, draga gospođo, znali šta znači boleti. I prekinuo je vezu. Ponovo je pogledao na sat, zatim je rekao sam sebi, To je jedini izlaz, ne vidim drugog, postoje odluke koje nisu na meni da ih donosim. Otvorio je jedan rokovnik, potražio broj koji ga je zanimao, pronašao ga, Evo ga, rekao je. Ruke su mu se i dalje tresle, bio mu je teško da pogodi dugmiće, a još teže da prilagodi glas kada su mu sa druge strane odgovorili, Spojte me sa kabinetom premijera, zamolio je, ovde direktor televizije, generalni direktor. Poziv je primio šef kabineta, Dobar dan, gospodine direktore, drago mi je što vas čujem, kako vam mogu pomoći, Potrebno mi je da me gospodin premijer primi što skorije može zbog jedne izuzetno hitne stvari, Ne možete mi reći o čemu se radi kako bih preneo gospodinu premijeru, Jako mi je žao, ali nisam u mogućnosti da to učinim, stvar, pored toga što je hitna, strogo je poverljiva, Ipak, kad biste mi mogli dati neku naznaku, Imam u svom posedu, ovde, pred ovim očima koje će zemlja da pojede izvestan dokument od naročite nacionalne važnosti, a ako vam ovo što vam govorim nije dovoljno, ako vam nije dovoljno da me odmah spojite sa premijerom gde god se on nalazio, bojim se veoma za njegovu ličnu i političku budućnost, Tako je ozbiljno, Samo vam kažem da,

od ovoga trenutka, svaki minut koji bude prošao spada isključivo u njegovu odgovornost, Videću šta mogu da učinim, gospodin premijer je veoma zauzet, Onda ga oslobodite ukoliko želite da zaslužite orden, Odmah, Pričekaću, Mogu li vam postaviti još jedno pitanje, Izvolite, šta biste još voleli znati, Zbog čega ste rekli ovim očima koje će zemlja da pojede, to spada u prošlost, Ne znam šta ste, gospodine, bili pre, ali znam šta ste sada, jedan savršeni idiot, spojte me sa premijerom, odmah. Neuobičajena oštrina reči generalnog direktora pokazala je do koje mere je njegov duh bio uzrujan. Obuzela ga je jedna vrsta pomračenja svesti, ne prepoznaje se, ne shvata kako je moguće da je izvredao nekoga samo zato što mu je postavio jedno potpuno razumno pitanje, bilo po svrsi, bilo po nameri. Moraću ga zamoliti za izvinjenje, pomislio je kajući se, sutra će mi možda zatrebati. Glas premijera zvučao je nestrpljivo, Šta se dešava, pitao je, problemi televizije, koliko ja znam, ne tiču se mene, Ne radi se o televiziji, gospodine premijeru, imam jedno pismo, Da, već su mi rekli da imate jedno pismo, i šta želite da ja uradim, Samo vas preklinjem da ga pročitate, ništa više, ostalo, upotrebiću upravo vaše reči, mene se neće ticati, Primećujem da ste nervozni, Da, gospodine premijeru, i više nego nervozan, I šta kaže to misteriozno pismo, Ne mogu vam to reći preko telefona, Linija je sigurna, Čak i tako neću ništa reći, svaka opreznost je nedovoljna, Onda mi ga pošaljite, Moraću vam ga predati u ruke, ne želim da rizikujem i šaljem kurira, Poslaću vam ja nekoga odavde, svoga šefa kabineta, na primer, teško da ima osobe koja mi je bliža, Gospodine premijeru, molim vas, ne bih vam sada smetao da nemam vrlo ozbiljan razlog, apsolutno mi je potrebno da me primite, Kada, Odmah, Zauzet sam, Gospodine premijeru, molim vas, Dobro, kad već toliko insistirate, dođite, nadam se da će misterija biti vredna truda, Hvala, brzo ću. Generalni direktor je spustio slušalicu, stavio pismo u kovertu, spremio ga u jedan od unutrašnjih džepova jakne i ustao. Ruke su bile prestale da mu se tresu, ali glava mu je bila oblivena znojem. Obrisao je lice maramicom, potom pozvao sekretaricu putem internog telefona, rekao joj da će izaći, neka pozove kola. Činjenica da je prebacio odgovornost na drugu osobu malo ga je smirila, za pola sata njegova uloga u ovoj stvari biće okončana. Sekretarica se pojavila na vratima, Kola čekaju, gospodine direktore, Hvala, ne znam koliko dugo ću se zadržati, imam sastanak sa premijerom, ali ta informacija jesamo za vas, Budite bez brige, gospodine direktore, neću ništa reći,

Do viđenja, Do viđenja, gospodine direktore, neka vam sve dobro protekne, Kako stvari stoje, više ne znamo šta je to dobro a šta loše, Imate pravo, Kad je već o tome reč, kako je vaš otac, U istom stanju, gospodine direktore, ono, da pati, ne čini se da pati, ali eno ga tamo propada, gasi se, već je dva meseca u tom stanju i, s obzirom na to kako se stvari odvijaju, samo mi preostaje da pričekam svoj red da me smeste na neki krevet pored njega, Ko zna, rekao je direktor, i izašao.

Šef kabineta je ustao da dočeka generalnog direktora na vratima, pozdravio ga je sa vidljivom hladnoćom, potom je rekao, Otpratiću vas do gospodina premijera, Momenat, pre toga želeo bih vas zamoliti da mi oprostite, zaista je postojao jedan savršeni idiot u našem razgovoru, ali taj sam bio ja, Najverovatnije je da to nije bio nijedan od nas, rekao je šef kabineta smešeći se, Kad biste mogli videti šta nosim unutar ovog džepa, razumeli

biste moje duševno stanje, Ne brinite, što semene tiče, oprošteno vam je, Zahvaljujem vam na tome, bilo kako bilo, neće proći mnogo vremena pa da bomba pukne i postane javna, Daj bože da ne napravi veliku buku dok bude pucala, Buka će biti veća nego najstrašnija grmljavina ikad doživljena, i munje zaslepljujuće više nego sve ostale zajedno, Sad ste me zabrinuli, Kada se to dogodi, dragi moj, siguran sam da ćete mi ponovo oprostiti, Hajdemo, premijer vas već očekuje. Prošli su kroz jednu salu koju su sigurno u prošlim vremenima nazivali antreom, i minut kasnije generalni direktor je bio u društvu premijera, koji ga je primio sa osmehom, Da vidimo onda koji problem života ili smrti mi donosite, Uz dužno poštovanje, uveren sam da verovatno nikada iz vaših usta nisu izašle tačnije reči, gospodine premijeru. Izvadio je pismo iz džepa i raširio ga preko stola. Drugi se začudio, Ne nosi ime primaoca, Niti pošiljaoca, rekao je direktor, kao da je ovo jedno pismo namenjeno svima, Anonimno, Ne, gospodine premijeru, kao što možete videti potpisano je, ali čitajte, čitajte, molim vas. Koverta je bila pažljivo otvorena, list papira raširen, ali već nakon prvih redaka premijer je podigao oči i rekao, Ovo izgleda kao neka šala, Moglo je da bude, ali ne verujem, pojavilo se na mom radnom stolu a da niko ne zna kako, Ne čini mi se da je to dovoljan razlog da damo važnost onome o čemu se ovde govori, Nastavite, nastavite, molim vas. Došavši do kraja pisma, premijer je polagano, mrdajući usnama u tišini, izgovorio taj jedan jedini slog reči koja ga je potpisivala. Odložio je papir na pisači sto, upro pogled u sagovornika i rekao, Zamislimo da se radi o nekoj šali, Nije to, Takođe sam sklon da pomislim da nije, ali ako vam kažem da zamislimo da jeste, to je samo zato da zaključim kako neće proći mnogo vremena pre nego što saznamo, Tačno dvanaest sati, pošto je sada podne, Upravo sam na to ciljao, ako dođe do toga da se ono što se najavljuje u pismu ispuni, i ako prethodno ne upozorimo ljude, ponoviće se, ali u obrnutom smeru, ono što se dogodilo u noći uoči Nove godine, Svejedno je da li ćemo ih obavestiti ili ne, gospodine premijeru, posledica će biti ista, Suprotna, Suprotna, ali ista, Tačno, ipak, kada bismo ih obavestili i kada bi se na kraju potvrdilo da se radi o šali, Ljudi bi prošli kroz muke bespotrebno, premda je jasno da će se morati još mnogo razgovarati o prikladnosti ovog priloga, Ne verujem da će biti vredno truda, vi ste, premijeru, već rekli kako ne mislite da je ovo šala, Tako je, Šta onda uraditi, obavestiti ili ne obavestiti, U tome je problem, dragi moj generalni direktore, valja nam razmisliti, izvagati, promisliti, Stvar je već u vašim rukama, gospodine premijeru, odluka pripada vama, Pripada mi, uistinu, čak bih mogao da pocepam taj papir u hiljadu komada i pustim da sačekam šta će se dogoditi, Ne verujem da ćete to učiniti, Imate pravo, neću to učiniti, stoga, trebalo bi doneti odluku, reći jednostavno kako javnost mora biti obaveštena nije dovoljno, potrebno je znati kako, Za to postoje sredstva informisanja, gospodine premijeru, imamo televiziju, novine, radio, Vaša zamisao je, dakle, da prosledimo svim sredstvima informisanja fotokopiju pisma praćenog jednim zvaničnim saopštenjem vlade u kome se narod moli za mir i putem kojeg bi bilo dato nekoliko saveta o tome kako postupiti u slučaju nužde, Vi ste, gospodine premijeru, formulisali ideju bolje nego što bih ja ikada bio u stanju to da učinim, Zahvaljujem vam na laskavom mišljenju, a sada vas molim da učinite napor i zamislite šta bi se dogodilo kada bismo postupili na takav način, Ne razumem, Očekivao sam više od vas, generalni direktore televizije, Ako je tako, osećam da nisam na visini zadatka, gospodine premijeru, Naravno

da jeste, ono što se dešava jeste to da ste zaprepašćeni zbog odgovornosti, A vi, gospodine premijeru, niste zaprepašćeni, Takođe jesam, ali u mom slučaju zaprepašćen ne znači paralisan, Tim bolje za državu, Zahvaljujem vam još jednom, nismo razgovarali mnogo jedan sa drugim, o televiziji uglavnom govorim jedino sa nadležnim ministrom, ali mislim da je došao trenutak da od sebe napravite državnu ličnost, Sad vas već ne razumem u potpunosti, gospodine premijeru, Jednostavno je, ova stvar će ostati među nama, strogo među nama, do devet sati uveče, tada će televizijski dnevnik biti otvoren čitanjem zvaničnog saopštenja u kome će biti objašnjeno ono što će se desiti danas u ponoć, takođe će biti pročitani rezime pisma, a osoba koja će pristupiti čitanju biće generalni direktor televizije, na prvom mestu zbog toga što je on bio primalac pisma, premda nije imenovan u njemu, a na drugom mestu zato što je generalni direktor osoba u koju imam poverenja kako bismo obojica priveli kraju misiju za koju nas je, implicitno, zadužila dama koja potpisuje ovaj papir, Jedan spiker bolje bi obavio posao, gospodine premijeru, Ne želim spikera, želim generalnog direktora televizije, Ako je to vaša želja, smatraću je čašću, Jedine smo osobe koje znaju šta će se dogoditi danas u ponoć i nastavićemo to da budemo do časa kada narod primi informaciju, kada bismo uradili ono što ste maločas predložili, odnosno, već sad prosledili vest javnom informisanju, imali bismo dvanaest sati haosa, panike, meteža, kolektivne histerije i ko zna čega još ne, stoga, kad već nije u našim mogućnostima, mislim na vladu, da izbegnemo ove reakcije, ograničimo ih barem na tri sata, otad nadalje se već neće nas ticati, imaćemo svega, suza, očajanja, loše prerusenih olakšanja, novih svođenja računa, Čini se kao dobra ideja, Da, ali samo zato što nemamo drugu, bolju. Premijer je uzeo list papira, prešao ga pogledom bez čitanja i rekao, Zanimljivo, početno slovo potpisa trebalo bi da bude veliko, a malo je, Takođe me je začudilo, napisati ime malim slovom nije normalno, Kažite mi, vidite li vi išta normalno u čitavoj ovoj priči koju već neko vreme živimo, Uistinu, ništa, Kad smo već kod toga, umete li da fotokopirate, Nisam stručnjak, ali radio sam to nekoliko puta, Izvrsno. Premijer je stavio pismo i kovertu u jednu fasciklu prepunu dokumenata i pozvao šefa kabineta kome je zapovedio, Smesta oslobodite prostoriju u kojoj se nalazi aparat za fotokopiranje, Nalazi se tamo gde službenici rade, gospodine premijeru, tamo je njihovo radno mesto, Neka odu na drugo mesto, neka sačekaju u hodniku ili izađu da popuše cigaretu, samo će nam biti potrebna tri minuta, zar ne, generalni direktore, Ni toliko, gospodine, Ja ću napraviti fotokopiju uz apsolutnu diskreciju, ako je to, dozvoljavam sebi da pretpostavim, ono što se traži, rekao je šef kabineta, Upravo to je ono što se traži, diskrecija, ali, ovoga puta, ja lično ću se pobrinuti za taj posao, uz tehničku podršku, recimo to tako, gospodina generalnog direktora televizije, ovde prisutnog, Dobro, gospodine premijeru, daću potrebna naređenja kako bi prostorija bila evakuisana. Vratio se za koji minut, Već je oslobođena, gospodine premijeru, ako ne smatrate nepriličnim, vratiću se u svoj kabinet, Zadovoljan sam što ne moram od vas da tražim i molim vas da ne uzmete za zlo ove naizgled zavereničke aktivnosti zbog činjenice da isključuje vas, upoznaćete još danas razloge tolike opreznosti bez potrebe da vam ja to kažem, Zasigurno, gospodine premijeru, nikada ne bih dozvolio sebi da sumnjam u dobronamernost vaših razloga, Tako se govori, dragi moj. Kada je šef kabineta izašao, premijer je uzeo fasciklu i rekao, Hajdemo tamo. Prostorija je bila pusta.

Za manje od jednog minuta fotokopija je bila gotova, od slova do slova, od reči do reči, ali bilo je to nešto drugo, nedostajao joj je uznemirujući detalj ljubičaste boje papira, ovako je jedna jednostavna poruka, obična, od onih poput Neka da bog da vas ova pravila zateknu dobrog i srećnog zdravlja u društvu čitave porodice, jer ja, sa svoje strane, samo mogu dobro da kažem o životu onome ko ga je stvorio. Premijer je predao kopiju generalnom direktoru, Evo vam, zadržaću original, rekao je, A zvanično saopštenje vlade, kad ću ga primiti, Sedite, ja ću ga lično sastaviti za tren, jednostavno je, Poštovani sunarodnici, vlada je smatrala svojim pravom da obavesti državu o jednom pismu koje joj je dospelo danas u ruke, reč je o dokumentu čije značenje i važnost nije potrebno preuveličavati, premda nismo u stanju da garantujemo njegovu autentičnost, pa prihvatamo, bez želje da već sad nagovestimo njegov sadržaj, mogućnost da ne dođe do toga da se ostvari ono što se u dokumentu najavljuje, međutim, kako narod ne bi bio zatečen u situaciji kojoj neće nedostajati napetosti i raznih kritičnih aspekata, pristupiće se odmah njegovom čitanju za koje će se, uz blagoslov vlade, pobrinuti gospodin generalni direktor televizije, još koja reč pre nego što završimo, nije neophodno uveravati da će, kao i uvek, vlada voditi računa o interesima i potrebama naroda u satima koji će biti, bez sumnje, jedni od najtežih od kada smo nacija i narod, i to je razlog zbog kojeg apelujemo na sve vas da zadržite mir i strpljenje čiji ste primer dali tokom smenjivanja teških iskušenja kroz koja smo prošli od početka godine, istovremeno verujući da će nam doći jedno naklonjenije sutra da povрати spokojstvo i sreću koju zaslužujemo i u kojoj smo uživali ranije, dragi sunarodnici, setite se da zajedništvo daje snagu, to je naš moto, naša lozinka, držimo se ujedinjeni i budućnost će biti naša, eto, gotovo je, kako vidite, bilo je brzo, ova službena obaveštenja ne iziskuju veliki napor mašte, skoro bi se moglo reći da se sami sastavljaju, imate tamo pisaću mašinu, prekucajte i spremite se da sve dobro sačuvate do devet sati večeras, ne odvajajte se od tih papira ni na tren, Bez brige, gospodine premijeru, savršeno sam svestan svojih odgovornosti u ovom spletu okolnosti, budite uvereni da se nećete osetiti razočaranim, Dobro, sada se možete vratiti svome poslu, Dozvolite mi da vam postavim još dva pitanja pre nego što odem, Izvolite, Gospodine premijeru, upravo ste rekli ste da će do devet sati naveče samo dve osobe znati o ovoj stvari, Da, vi, gospodine, i ja, nijedna druga, čak ni vlada, A kralj, ako nije prevelika drskost sa moje strane da se mešam tamo gde nisam pozvan, Njegovo veličanstvo će za ovo saznati kada i svi ostali, i to, naravno, u slučaju da bude gledalo televiziju, Pretpostavljam da neće biti preterano zadovoljan što nije ranije bio obavešten, Ne brinite, najbolja od vrlina koje krase monarhe, mislim na, kao što je očigledno, one ustavne, jeste što su izuzetno puni razumevanja, Ah, A drugo pitanje koje ste hteli da postavite, To baš i nije pitanje, Nego, Stvar je u tome što sam, iskreno, zaprepašćen hladnokrvnošću koju pokazujete, gospodine premijeru, meni ono što će se dogoditi u zemlji u ponoć izgleda kao katastrofa, kataklizma kakve nikada nije bilo, neka vrsta kraja sveta, dok, gledajući vas, čini se kao da se radi o kakvoj rutinskoj državnoj stvari, dajete smireno naređenja, a maločas sam čak stekao utisak da ste se i nasmešili, Uveren sam da biste se i vi, dragi moj generalni direktore, nasmešili kada biste imali ideju o količini problema koje mi ovo pismo rešava a da nisam morao ni prstom da mrdnem, a sada, ostavite me da radim, moram izdati nekoliko naređenja, razgovarati sa ministrom

unutrašnjih poslova da naredi da se rasporede policijske snage, pokušaću da smislim jedan prihvatljiv razlog, mogućnost narušavanja javnog reda i mira, nije on osoba koja gubi mnogo vremena razmišljajući, dajte mu akciju ako ga želite videti srećnog, Gospodine premijeru, dozvolite mi da vam kažem da smatram jednom neprocenjivom privilegijom što sam uz vas proživio ove presudne trenutke, Tim bolje što to vidite na takav način, ali možete biti sigurni da bih brzo promenio mišljenje ukoliko bi samo jedna reč od ovih koje su izgovorene u ovom kabinetu, moje ili vaše, postale poznate izvan njegova četiri zida, Razumem u potpunosti, Kao ustavni monarh, Da, gospodine premijeru.

Bilo je skoro dvadeset časova i trideset minuta kada je generalni direktor pozvao u svoj kabinet odgovornog za informativni program kako bi ga obavestio da će dnevnik te večeri započeti čitanjem jednog zvaničnog saopštenja vlade celoj zemlji, za koje bi, kao i obično, trebalo da se pobrine spiker koji se nađe na dužnosti, nakon što bi on sam, generalni direktor, pročitao jedan drugi dokument, komplementaran prvom. Ako se uredniku dnevnika ovakva procedura činila neprirodnom, zastarelom, neuobičajenom, ničim to nije pokazao, ograničio se na to da zatraži da dva dokumenta budu prenesena u teleprompter, taj hvale vredan aparat koji omogućava stvaranje umišljene iluzije da se onaj ko saopštava obraća neposredno i jedino svakoj od osoba koje ga slušaju. Generalni direktor je odgovorio da u ovom slučaju teleprompter neće biti korišćen, Obavićemo čitanje na starinski način, rekao je, i dodao kako će ući u studio tačno u dvadeset časova i pedeset i pet minuta, trenutak je to kada će predati zvanično obaveštenje vlade čitaocu vesti, kome je već trebalo da su date stroge instrukcije da otvori fasciklu koja ga je sadržavala tek kada bude započinjao čitanje. Urednik dnevnika je pomislio da je, sada već jeste, postojao razlog da pokaže izvesno zanimanje za stvar, Zar je tako važno, pitao je, Za pola sata ćete saznati, A zastava, gospodine generalni direktore, želite li da naredim da se postavi iza stolice na kojoj ćete sedeti, Ne, nikakva zastava, nisam ni šef vlade ni ministar, Ni kralj, nasmejao se urednik dnevnika sa izvesnom dozom laskavog saučesništva, kao da je hteo da stavi do znanja da njegov šef zapravo jeste kralj, ali nacionalne televizije. Generalni direktor se napravio da nije čuo, Možete ići, za dvadeset minuta biću u studiju, Neće biti vremena da vas našminkaju, Ne želim da budem našminkan, čitanje će biti prilično kratko i gledaoci će, u tom trenutku, misliti na preče stvari od toga da li je moje lice našminkano ili ne, Dobro, gospodine generalni direktore, kako vi kažete, U svakom slučaju, preduzmite mere kako mi kadriranje ne bi napravilo brazde na licu, ne bih voleo da na ekranu ispadnem kao neko ko je tek otkopan, danas više nego u bilo kojoj drugoj prilici. U dvadeset časova i pedeset i pet minuta generalni direktor je ušao u studio, predao dežurnom spikeru fasciklu sa zvaničnim obaveštenjem vlade i otišao da sedne na mesto koje mu je bilo namenjeno. Privučeni neobičnošću situacije, jer vest se, kao što se moglo očekivati, pronela, bilo je mnogo više ljudi u studiju nego inače. Režiser je naredio tišinu. Tačno u dvadeset i jedan čas pojavila se, praćena svojom prepoznatljivom muzikom u pozadini, sevajuća špica za dnevnik, jedan raznolik i izuzetno brz sled slika kojima se nameravalo uveriti gledaoca da je televizija, u njenoj službi dvadeset i četiri časa dnevno, bila, kako se nekada davno govorilo za

božanstva, svuda i da je odasvud slala vesti. Istog trenutka kada je spiker završio sa čitanjem zvaničnog obaveštenja vlade, kamera broj dva stavila je generalnog direktora u ekran. Primetno je bilo da je bio nervozan, da mu je grlo bilo stegnuto. Zahoptao je blago da pročisti glas i počeo da čita, gospodin generalni direktor nacionalne televizije, Uvaženi gospodine, zbog posledica koje biste mogli smatrati korisnim, obaveštavam sve zainteresovane da će se počevši od danas u ponoć ponovo početi umirati, kao što se događalo ranije bez velikih prigovora, od početka vremena pa do dana trideset prvog decembra prošle godine, i moram objasniti da je namera koja me je nagnala da prekinem svoju delatnost, da prestanem da morim, da spremim u korice slikovitu kosu koju su mi maštoviti slikari i bakroresci drugih vremena stavili u ruke, bila da ponudim ljudskim bićima koja me toliko preziru jedan mali primer onoga što za njih znači živeti zauvek, to jest večno, premda, među nama, gospodine generalni direktore nacionalne televizije, morala bih da priznam svoje potpuno neznanje o tome da li su dve pomenute red, zauvek i večno, u tolikoj meri sinonimi kako se uglavnom veruje, no dakle, pošto je prošao period od nekoliko meseci koji bismo mogli nazvati ispitom izdržljivosti ili poklonjenim vremenom i imajući u vidu žalosne rezultate tog iskustva, kako sa stanovišta morala, to jest filozofskog, tako i sa stanovišta pragmatizma, to jest socijalnog, smatraću da bi bilo najbolje za porodice i za društvo u celini, bilo u vertikalnom ili u horizontalnom smeru, da izađem pred javnost i priznam pogrešku za koju sam odgovorna i najavim neposredni povratak u redovno stanje, što će značiti da će se svim onim osobama koje bi trebalo da su već mrtve ali koje su, sa zdravljem ili bez njega, ostale na ovom svetu, ugasiti sveća života kada u vazduhu iščezne poslednji otkucaj ponoći, pri čemu treba da se zna da je referenca na otkucaj tek simbolična kako nekome ne bi pala na pamet glupa ideja da prikuca kazaljke na satu zvonika ili izvadi zvonima klatno misleći da bi na taj način mogao zaustaviti vreme i da bi mogao protivrečiti onome što je moja neopoziva odluka, a to je da ljudskim srcima vratim iskonski strah. Najveći broj ljudi koji su se ranije nalazili u studiju već su bili nestali, a oni koji su ostali sašaptavali su se tiho jedni sa drugima, njihovi žamori brujali su a da se reditelj, i sam zinuviši od silne zapanjenosti, nije setio da ih ućutka onim razjarenim gestom koji je imao običaj da upotrebi u očigledno mnogo manje dramatičnim okolnostima. Stoga pomirite se sa tim i umirite bez pogovora, jer vam drugo ničemu neće pomoći, mada postoji nešto zbog čega osećam obavezu da priznam grešku koja ima veze sa nepravедnim i okrutnim procesom koji će odmah uslediti, a to je oduzeti život osobama na prevaru, bez prethodne najave, bez upozoravajućih reči čuvajte se, moram da priznam da se radi o jednoj nečasnoj brutalnosti, koliko samo puta nisam čak ni vremena dala da sastave testament, istina je da sam im u većini slučajeva slala bolest da im otvori oči, ali ima nešto čudno u bolestima, ljudska bića se uvek nadaju da će ih izbeći, tako da se samo onda kada je već prekasno sazna da će ova biti i poslednja njihova bolest, na kraju, od sada, svi ljudi biće jednako upozoreni i imaće rok od nedelju dana da dovedu u red ono što im je još ostalo od života, napišu oporuku, pozdrave se sa svojim bližnjima tražeći oproštaj zbog počinjenog zla ili mireći se sa rođakom sa kojim su još pre dvadeset godina bili prekinuli odnose, pa pošto je ovo rečeno, generalni direktore nacionalne televizije, samo mi preostaje da vas zamolim da preduzmete korake da još danas do svih domova ove zemlje dođe ova moja poruka koju svojeručno potpisujem

imenom pod kojim me uglavnom poznaju, smrt. Generalni direktor ustao je sa stolice kada je video da su ga već bili sklonili sa ekrana, presavio kopiju pisma i stavio je u unutrašnji džep sakoa. Primetio je reditelja kako mu prilazi, bled, izmenjenog lica, Dakle, to je bilo, progovorio je gotovo nečujnim šapatom, dakle to je bilo. Generalni direktor mahnuo je ćuteći i uputio se prema izlazu. Nije čuo reči koje je spiker počeo da zamuckuje, Upravo ste čuli, i zatim vesti koje su prestale da imaju važnost jer im niko u čitavoj zemlji nije poklanjao ni najmanju pažnju, u kućama u kojima je bio bolesnik u završnom stadijumu porodice su se okupljale oko uzglavlja nesrećnika, premda mu nisu mogli reći da će za tri sata umreti, nisu mu mogli reći da je već sad mogao iskoristiti vreme da sastavi testament što je uvek odbijao ili ako je želeo da pozovu rođaka da se pomire, takođe nisu mogli da praktikuju uobičajeno licemerje, naime, da pitaju da li se oseća malčice bolje, ostali bi da posmatraju blede i ispijeno lice, zatim bi krišom pogledavali na sat, u iščekivanju da vreme prođe i da se voz ovog sveta vrati na uobičajeni kolosek kako bi mučenik otišao na večno putovanje. A nije bilo malo porodica koje su, već plativši maphiji da im odveze otužne ostatke i, pod pretpostavkom da, u najboljem mogućem slučaju, neće sada početi da oplakuju potrošeni novac, gledale kako bi ih, da su imale malo više milosrđa i strpljenja, jeftino stajalo odlaganje ove odluke. Na ulicama je bilo nemilih prizora, viđani su ljudi kako nepomično stoje, zbunjeni ili dezorijentisani, ne znajući na koju stranu da se denu, drugi kako neutešno plaču, neki zagrljeni kao da su bili odlučili da baš tu započnu da se opraštaju, neki su raspravljali o tome da li su krivce za sve ovo mogli da nađu u vladi ili u medicinskoj nauci, ili u nekome drugom, jedan skeptik se bunio kako nije zapamćeno da je smrt ikada napisala pismo i da je neophodno narediti da se hitno napravi analiza rukopisa jer, govorio je, jedna ruka sastavljena samo od koštanih komadića nikada ne bi mogla pisati na isti način na koji bi to bila učinila jedna kompletna ruka, autentična, živa, sa krvlju, venama, nervima, tetivama, kožom i mesom, i da bi, ako je tačno da kosti ne ostavljaju otiske prstiju na papiru te stoga ne bi bilo moguće putem toga identifikovati autora pisma, jedan nalaz dnk možda bacio malo više svetla na ovu neočekivanu epistolarnu manifestaciju jednog bića, ako smrt to jeste, koje je ćutalo celog života. U ovom trenutku premijer razgovara telefonom sa kraljem, objašnjava mu razloge zbog kojih je odlučio da ga ne upozna sa pismom od smrti i kralj odgovara da savršeno razume, onda mu premijer kaže kako mu je izuzetno žao zbog kobnog raspleta koji će poslednji otkucaj ponoći nametnuti odlazećem životu kraljice-majke, i kralj sleže ramenima, kaže da je bolja smrt nego takav život, danas ona, sutra ja, tim više što princ prestolonaslednik već neko vreme pokazuje znake nestrpljenja, raspituje se kada će doći na red da bude ustavni monarh. Pošto se završio ovaj intimni razgovor sa primesama neuobičajene iskrenosti, premijer je dao instrukcije šefu kabineta da sazove sve članove vlade na sednicu po hitnom postupku, Hoću da su ovde za tri četvrt sata, u deset tačno, rekao je, moraćemo da raspravimo, odobrimo i pokrenemo palijativne mere neophodne za suzbijanje nemira i meteža svake vrste koje će nova situacija neizbežno u narednim danima doneti, Mislite na količinu preminulih koje će biti potrebno zbrinuti u tom izuzetno kratkom trenutku, gospodine premijeru, To je manje važno, dragi moj, pogrebna preduzeća i postoje da bi rešila probleme ove prirode, štaviše, kriza se za njih završila, mora biti da su prezadovoljni dok izračunavaju koliko će

zaraditi, stoga, neka oni sahrane mrtve kako priliči jer će upravo nama pripasti uloga da se pobrinemo za žive, na primer, da organizujemo timove psihologa koji bi pomogli ljudima da prebrode traumu što moraju ponovo da umiru kad su bili tako uvereni da će živeti zauvek, Zaista, mora da je teško, i ja sam već na to računao, Nemojte gubiti vreme, ministri neka dovedu svoje državne sekretare, želim sve da ih vidim ovde tačno u deset, ako vas neko nešto pita, recite mu da je on prvi koji je pozvan, oni su kao mala deca, vole šećerleme. Telefon je zazvonio, bio je to ministar unutrašnjih poslova, Gospodine premijeru, dobijam telefonske pozive iz svih novina, rekao je, zahtevaju da im budu dostavljene kopije pisma koje je upravo pročitano na televiziji u ime smrti i sa kojim ja nažalost nisam bio upoznat, Ne žalite za tim, ako sam smatrao da je bolje prihvatiti odgovornost i sačuvati tajnu, bilo je to zato da ne bismo morali da trpimo dvanaest sati panike i nemira, Onda šta da uradim, Ne brinite zbog ove stvari, moj kabinet će već sad izdati saopštenje u svim sredstvima javnog informisanja, Odlično, gospodine premijeru, Vlada bi trebalo da se okupi tačno u deset sati, dovedite svoje državne sekretare, Zamenike sekretara takođe, Ne, njih ostavite da čuvaju kuću, naslušao sam se kako mi govore previše babica, kilavo dete, Da, gospodine premijeru, Budite tačni, sastanak će početi u deset sati i jedan minut, Budite uvereni da ćemo biti prvi koji će stići, gospodine premijeru, Dobićete orden, Kakav orden, To se samo tako kaže, ne obraćajte pažnju.

Predstavnici pogrebnih preduzeća, pokopa, kremiranja i prenosa ostataka, stalno na usluzi, sastali su se u isto vreme u sedištu svog udruženja. Suočeni sa ovakvim nesagledivim i nikada ranije doživljenim profesionalnim izazovom, koji će pred njih staviti simultana smrt, i sledstveno tome pogrebno opremanje hiljada ljudi u čitavoj zemlji, zaključili su da će jedino rešenje koje se nameće, pored toga što je novi izazov visoko unosan sa ekonomskog gledišta zahvaljujući racionalnom pojeftinjenju troškova, biti da rasporede po oblastima, zajednički i uređeno, pomoćno osoblje i tehnološka sredstva kojima raspolažu, ukratko, logistiku, uspostavljajući usput proporcionalne kvote učešća u svom delu kolača, kako bi ljupko rekao predsednik esnafskog udruženja, uz diskretan iako vedar aplauz svih predstavnika. Treba imati u vidu, na primer, da je proizvodnja mrtvačkih sanduka, nadgrobnih ploča, kovčega, urni i odara za ljudsku upotrebu obustavljena onog dana kada su ljudi prestali da umiru, što podseća, ne računajući na malo verovatan slučaj da je u tek pokojoj stolarskoj radionici još uvek preostala građa za narudžbine tradicionalnog tipa, na onu malenu malerbovu rozetu koja je živela koliko jedna ruža, nije mogla da opstane duže od jednog jutra. Ovaj književni citat, koji nije bio naročito primeren ali je izazvao aplauze prisutnih, bio je delo predsednika, koji je zatim rekao, Bilo kako bilo, završila se za nas sramota da idemo i sahranjujemo pse, mačke i kanarinke kao kućne ljubimce, I papagaje, dobacio je jedan glas iz pozadine, I papagaje, složio se predsednik, I tropske ribice, podsetio je drugi glas, To je bilo tek pošto se rasplamsala polemika koju je pokrenuo duh koji lebdi iznad vode u akvarijumu, ispravio ga je sekretar predsedavajućeg, od sada će početi da ih daju mačkama shodno onom lavoazjeovom zakonu da se u prirodi ništa ne stvara i ništa ne gubi, a sve se menja. Ako se nije saznalo do kojih su krajnosti mogla ići razmetanja okupljenih zastupnika pogrebnih preduzeća, bilo je to zato što je jedan od njih, zabrinut zbog vremenske stiske,

dvadeset dva sata i četrdeset i pet minuta na njegovom satu, podigao ruku i predložio da se telefonira udruženju stolara i da se sazna kako stoje sa sanducima i kovčezima, Moramo da znamo na šta od sutra možemo računati, zaključio je. Kako se moglo očekivati, predlog je izazvao topao aplauz, ali predsednik, nevešto prikrivajući zavist što on nije bio taj od koga je ideja potekla, zapazio je, Malo je verovatno da će se zateći iko u stolarskim radionicama u ovo doba, Dozvoliću sebi da izrazim sumnju u to, gospodine predsedniče, isti razlozi koji su okupili nas ovde mora da su okupili i njih. Predlagač je pogodio u srž problema. Iz ceha stolara odgovorili su im da su upozorili odgovarajuće dobavljače odmah pošto je pročitano pismo smrti, skrećući im pažnju na tu pogodnost što se ponovo u najkraćem mogućem roku pokreće proizvodnja mrtvačkih sanduka i da su, u skladu sa informacijama koje su neprestano pristizale, ne samo mnoga preduzeća odmah u tom smislu mobilisala svoje radnike, već da je takođe veći deo opreme uveliko bio u fazi izrade. To je protivno radnom vremenu, rekao je portparol ceha, ali smatrajući da se radi o situaciji od državnog značaja, naši advokati su uvereni da vlada neće imati drugog izlaza nego da zatvori oči i da će nam čak biti i zahvalna, mada ne možemo da garantujemo, u ovoj prvoj fazi, da sanduci i kovčezi za isporuku budu jednakog kvaliteta na kakav smo navikli naše klijente, glanc, lakovi i raspeća na poklopcu moraće da sačekaju sledeću fazu, kada pritisak sahranjivanja počne da opada, u svakom slučaju, svesni smo odgovornosti da smo važna karika u ovom procesu. Začuo se nov i još topliji aplauz na sastanku predstavnika pogrebnih preduzeća, sada je itekako postojao razlog da sebi međusobno čestitaju, nijedno telo neće ostati nesahranjeno, nijedan račun nenaplaćen. A grobari, upitao je onaj promućurni predlagač, Grobari rade što im se naredi, odgovorio je predsednik iznerviran. Nije bilo baš tako. Iz jednog drugog telefonskog poziva saznalo se da su grobari zahtevali značajno povećanje plate i tri puta veće nadnice za prekovremeni rad. To je stvar opštinskih vlasti, oni neka se snađu, rekao je predsednik. A ako dođemo do groblja i tamo ne bude nikoga da iskopa rake, pitao je sekretar. Nastala je žučna rasprava. U dvadeset tri sata i pedeset minuta predsednik je dobio infarkt. Umro je sa poslednjim otkucajem ponoći.

Bilo je to mnogo više od krvoprolića. Tokom sedam meseci, jer toliko je jednostrano primirje smrti trajalo, nagomilavalo se na jednoj nikada viđenoj listi čekanja više od šezdeset hiljada smrtnika, tačnije šezdeset i dve hiljade petsto osamdeset, izmirenih odjedanput jednog jedinog trenutka, delića vremena ispunjenog smrtonosnom snagom koja bi se mogla porediti samo sa izvesnim pokude vrednim ljudskim postupcima. Kad smo već kod toga, nećemo odoleti a da ne podsetimo da je smrt, samostalno, sama, bez ikakve pomoći spolja, nesumnjivo ubila daleko manje ljudi nego sam čovek. Možda se neki ljubopitljivi duh pita kako li smo uspeli da prebrojimo mnoštvo od šezdeset dve hiljade i petsto osamdeset ljudi koji su zatvorili oči u isto vreme i zauvek. Bilo je to veoma jednostavno. Znajući da zemlja u kojoj se sve ovo događa ima manje-više deset miliona stanovnika i da je procenat smrtnosti manje-više deset na hiljadu, dve jednostavne aritmetičke operacije, od onih najelementarnijih, množenje i deljenje, uz jedno pažljivo procenjivanje mesečnih i godišnjih srednjih vrednosti, dozvolili su nam da dođemo do, ako ne cifre, a ono jednog numeričkog opsega u kome nam je krajnji pokazatelj ispao razumna srednja vrednost, a ako kažemo razumna, to je zato što bismo jednako mogli prihvatiti susedne brojeve od šezdeset dve hiljade petsto sedamdeset i devet ili šezdeset dve hiljade petsto osamdeset i jedne osobe da smrt predsednika udruženja pogrebnih preduzeća, zbog toga što je bila iznenadna i što se dogodila u zadnji čas, nije bila unela u naše računanje izvestan remetilački faktor. Čak i tako, potpuno smo uvereni da će evidentiranje smrti, započeto već u prvim satima narednog jutra, potvrditi tačnost dobijene računice. Neki radoznali duh, od takvih što uvek prekidaju pripovedača, sigurno će se pitati kako su lekari mogli znati na koje adrese da se upute kako bi izvršili dužnost bez čijeg se ispunjenja jedan mrtvac ne bi mogao smatrati legalno mrtvim, čak i da nesporno jeste mrtav. U izvesnom broju slučajeva, nepotrebno je reći, same porodice preminulog zvale su dežurnog ili kućnog lekara, ali to прибежиште imalo bi neminovno jedan veoma ograničen domet jer ono što se nameravalo postići jeste to da se u rekordnom

roku ozvaniči jedna izuzetna situacija, da bi se izbeglo da se još jednom potvrdi izreka koja kaže da nevolja nikada ne dolazi sama, što bi, primenjeno na situaciju, značilo, nakon iznenadne smrti, truljenje u kući. Upravo se tada pokazalo da nije bilo slučajno što je premijer dospeo na tako visoku funkciju, te da, kao što nam uporno potvrđuje nepogrešiva mudrost naroda, svaki narod ima vladu kakvu zaslužuje, ali bi trebalo primetiti da, kada je reč o ovoj posebnoj situaciji, i radi potpunog rasvetljavanja stvari, ako je istina da premijeri, na sreću ili nesreću, nisu svi jednaki, takođe nije manje istina da ni narodi nisu uvek takvi. Rečju, u jednom slučaju kao i u drugom, zavisi. Ili, usklađeno je, ako se želi reći u dve reči. Kao što će se videti, bilo koji posmatrač, čak i ako nije naročito sklon nepristrasnom rasuđivanju, ne bi ni najmanje oklevao da prizna da je vlada umela da se pokaže doraslom ozbiljnosti situacije. Svi ćemo pamtit i kako je u veselju onih prvih i sladostrasnih dana besmrtnosti, na koncu konca tako kratkih, kome se ovaj narod naivno predao, jedna dama, nedavno obudovela, došla na ideju da proslavi tu novu sreću okačivši na rascvetanoj verandi svoje trpezarije, one koja je gledala na ulicu, nacionalnu zastavu. Takođe ćemo se podsećati na to kako se isticanje zastava za manje od četrdeset osam sati, poput zapaljenog fitilja baruta, poput nove epidemije, proširilo čitavom zemljom. Pošto je prošlo ovih sedam meseci neprekidnih i teško podnošenih razočaranja, samo su retke zastave preživle, pa su čak i one svedene na melanholične krpe, sa bojama pojedenim od sunca i ispranim od kiša, uključujući i to što se, na veliku žalost, i sama konstrukcija grba izobličila. Pokazujući jedan divljenja vredan duh koji ima sposobnost da predviđa, vlada je, između ostalih hitnih mera namenjenih ublažavanju kolateralne štete od nenadanog povratka smrti, iskoristila zastavu otadžbine kao znamenje koje upućuje da upravo tamo gde je okačena, na trećem spratu levo, čeka jedan pokojnik. Poučene time, porodice koje je omražena parka uvredila slale nekog u radnju po to znamenje, kačile ga na prozor i dok su rasterivale muve sa lica preminulog, davale se u iščekivanje lekara koji treba da konstatuje smrt. Mora se priznati da je ideja bila ne samo delotvorna, već i krajnje elegantna. Lekari iz svakog grada, varoši, sela ili jednostavno mesta, kolima, na biciklu ili pešice, samo je trebalo da običu ulice motreći na zastave, da uđu u označenu kuću i, čim bi se golim okom osvedočili o smrti pokojnika, bez pomoći instrumenata jer su drugi pregledi tela bili nemogući zbog hitnosti, ostavljali bi potpisan papir na osnovu kojeg bi pogrebna preduzeća bila pokrivena po pitanju specifične prirode materiae primae, to jest da ako u tu ožalošćenu kuću dođu po sveću, ne dospeju u situaciju da iz nje odnesu rog. Kao što se već moglo pretpostaviti, dosetljiva upotreba nacionalne zastave imala je dvostruki cilj i dvostruku korist. Budući da je počela tako što je služila lekarima kao vodič, postala je i svetionik za one koji spremaju umrle. U slučaju većih gradova, naročito prestonice, metropole nesrazmerne u odnosu na malu veličinu države, podela urbanog prostora na kantone s ciljem uspostavljanja proporcionalnih kvota učestvovanja u delu kolača, kao što je oštroumno rekao nesretni predsednik udruženja pogrebnika, uveliko bi olakšala zadatak kolektora ljudskih tovara u njihovoj trci sa vremenom. Jedna druga posledica ovog isticanja zastave koja je usledila, nepredviđena, neočekivana, ali koja je pokazala do koje mere možemo biti u zabludi ako se ne odamo sistematskom skepticizmu, bio je neobično spretan gest nekolicine građana poštovalaca ukorenjenih običaja i pristojnog društvenog ponašanja, koji su još uvek imali

običaj da nose šešir i da otkrivaju glave kad prolaze ispred prozora okićenih zastavama, ostavljajući u vazduhu divljenja vrednu sumnju u to da li su to činili zbog pokojnika ili živog i presvetog simbola domovine.

Za novinama je, ne treba ni naglašavati, vladala ogromna potražnja, još veća nego onda kad se činilo da je prestalo da se umire. Jasno da je veliki broj ljudi već bio obavešten putem televizije o kataklizmi koja im se sručila na glave, mnogi od njih imali su čak mrtve roditelje u kući i čekali lekara i zastave plačući na terasi, ali veoma je lako shvatiti da postoji izvesna razlika između nervoznog karaktera jednog generalnog direktora koji je govorio sinoć na malom ekranu i grozničavih novinskih stranica, uznemirenih, umrljanih zvučnim i apokaliptičnim naslovima, koje se mogu presaviti, spremi u džep i odneti da bi se čitale kod kuće sasvim polako, pa ćemo se zadovoljiti da nabrojimo ovde one malobrojne izrazite primere, Nakon raja pakao, Smrt vodi igru, Nakratko besmrtni, Ponovo na smrt osuđeni, Šahmat, Od sada uz prethodno obaveštenje, Bez žalbe i sa pogoršanjem, Papir ljubičaste boje, Šezdeset i dve hiljade mrtvih za manje od jedne sekunde, Smrt dolazi u ponoć, Niko ne može pobeći od svoje sudbine, Probuditi se iz sna da bi se upalo u noćnu moru, Povratak u normalnost, Šta smo učinili da ovo zaslužimo, itd., itd. Sve su novine, bez izuzetka, objavljivale na prvoj strani rukopis smrti, ali jedne od njih, kako bi učinile lakšim čitanje, reprodukovale su tekst štampanim slovima od četrnaest cicera i uokviren, ispravile mu znakove interpunkcije i sintaksu, podesile mu glagolske konjugacije, stavile veliko slovo tamo gde je falilo, ne zaboravljajući potpis na kraju koji je od smrti postao Smrt, jedna za uvo zanemarljiva razlika, ali koja će prouzrokovati istog tog dana ogorčeni protest autorke poruke, takođe u pisanoj formi i na istom papiru ljubičaste boje. Prema odobrenom mišljenju jednog gramatičara koga su novine konsultovale, smrt, jednostavno, „nije vladala ni osnovama pismenosti. I sama kaligrafija, rekao je on, neobično je nepravilna, izgleda kao da su se na jednom mestu našli svi poznati, mogući i nesvakidašnji načini zapisivanja slova latiničnog pisma, kao da je svaki od njih napisala različita osoba, ali to bi se i moglo oprostii, još bi moglo biti uzeto kao sitna mana u odnosu na haotičnu sintaksu, na odsustvo tačaka, na nekorišćenje zagrada apsolutno neophodnih, na opsesivno izbegavanje novih redova, na upotrebu zareza na preskok i na, što je greh koji se ne prašta, namerno i gotovo dijabolično ukidanje velikog slova koje je, zamislite samo, izostavljeno u samom potpisu u pismu i zamenjeno malim slovom. Sramota, provokacija, nastavljao je gramatičar, i pitao, Ako smrt, koja je imala neprocenljivu privilegiju da u prošlosti pohodi najveće genije književosti, piše na ovakav način, kako onda sutra neće tako činiti naša deca ako im se dozvoli da podražavaju ovakvu filološku grozotu, s obzirom na to, pošto se smrt mota ovuda već toliko vremena, da bi trebalo da zna sve o svakoj oblasti znanja. I gramatičar je završavao, Sintaktičke budalaštine od kojih vrvi ovo žaljenje vredno pismo navele bi me na pomisao da smo se našli pred jednom džinovskom i grubom mistifikacijom da nije bilo tužne stvarnosti, bolne činjenice da se strašna pretnja ispunila. Popodne istog dana, kako smo već nagovestili, stiglo je novinskoj redakciji pismo u kome smrt zahteva, pod najenergičnijim uslovima, izričitu korekciju svog imena, Gospodine direktore, pisala je, ja

nisam Smrt već jednostavno smrt, Smrt je nešto što gospodi ni u snu ne bi moglo pasti na pamet šta bi moglo biti, vi, ljudska bića, poznajete samo ljudska bića, pribeležite gramatičaru da i ja znam da napišem vas, vi samo poznajete ovu malu svakodnevnu smrt koja sam ja, ovu koja ni u najvećim iskušenjima nije sposobna da spreči da se život nastavi, jednog dana saznaćete šta je Smrt sa velikim slovom, tada biste, kada bi vam ona, što je malo verovatno, dala vremena za to, shvatili stvarnu razliku koja postoji između relativnog i apsolutnog, između punog i praznog, između još uvek biti i više ne biti, i kada govorim o stvarnoj razlici, mislim na nešto što reči nikada neće moći da izraze, relativno, apsolutno, puno, prazno, još uvek biti, više ne biti, šta je to, gospodine direktore, jer reči, ako to ne znate, brzo se kreću, menjaju se iz dana u dan, nestalne su poput senki, budući i same senke koje jednako jesu i kad su prestale biti, mehuri od sapunice, školjke kod kojih se jedva oseti disanje, prerezana stabla, evo vam informacije, besplatna je, ne naplaćujem ništa za nju, u međuvremenu se pobrinite da dobro objasnite svojim čitaocima sva ta kako i zašto o životu i smrti, i već sad, da se vratim svrsi ovog pisma, napisanog, jednako kao i onog pročitnog na televiziji, iz mog pera, smesta vas pozivam na poštovanje onih časnih odredbi zakona o štampi koje nalažu da se na istom mestu i sa jednakim grafičkim slogom ispravi greška, izostanak ili propust koji su počinjeni, uz rizik, u ovom slučaju, gospodine direktore, ako ovo pismo ne bude objavljeno u celosti, da vam pošaljem, već sutra, sa neposrednim posledicama, prethodno obaveštenje koje sam sačuvala za vas za nekoliko godina, neću vam reći koliko kako vam ne bih zagorčala ostatak života, bez daljnjeg sadržaja, uz dužno poštovanje, u potpisu, smrt. Pismo se pojavilo tačno na vreme sledećeg dana uz izlive izvinjenja i to u dva primerka, to jest, i pisanim slovima i štampanim slovima veličine četrnaest cicera i uokvireno. Tek kada su novine dospele na ulice, direktor se usudio da izađe iz bunkera u koji se bio zatvorio sa sedam brava od trenutka kada je pročitao preteće pismo. I toliko je bio i dalje uplašen da je odbio da objavi grafološku studiju koju mu je jedan važan stručnjak iz te oblasti lično predao. Dovoljno je što sam se već uvalio u nevolju sa potpisom smrti velikim slovom, rekao je, odnesite svoju analizu drugim novinama, ravnomerno raspodelimo zlo i od sada neka bude onako kako bog bude hteo, sve samo da ne moram da pretrpim još jedan šok kao onaj koji sam doživeo. Grafolog se obratio još jednim novinama, pa drugim, pa trećim, i tek četvrtog puta, već na granici da izgubi nadu, uspeo je da objavi taj plod ne malo sati njegovog lavirinskog rada kome se, pod dnevnom i noćnom lupom, bio posvetio. Sadržajna i sočna rasprava započinjala je podsećanjem da je tumačenje rukopisa, po svom poreklu, bilo samo jedna od grana fizionomike, ostale su, za informaciju onome ko nije upoznat sa ovom egzaktnom naukom, mimika, gestovi, pantomima i fonognomika, nakon čega je pozvao najveće autoritete da se uključe u oblasti ove složene materije, kao što su bili, svaki od njih u svoje vreme i u svom mestu, kamilo baldi, johan kaspar lavater, eduar ogist patris okuar, adolf hence, žanipolit mišon, vilijam tijeri prejer, čezare lambrozo, žil krepiožamen, rudolf pofal, ludvig klages, vilhelm helmut miler, alisa enskat, robert hajs, zahvaljujući kojima je grafologija bila restrukturisana u svom psihološkom aspektu, tako što je otkrivena dvoznačnost grafoloških osobenosti i potreba da se sagleda njen izraz kao celina, budući da je, nakon što su izloženi istorijski i suštinski podaci o dotičnom pitanju, naš grafolog

nastavio putem iscrpnog definisanja glavnih osobenosti rukopisa sub judice, i to, veličine, pritiska, rasporeda, raspoređenosti u prostoru, uglova, interpunkcije, srazmere gornjih i donjih linija u slovima ili, drugim rečima, debljine, oblika, iskošenosti, pravca i nizanja grafičkih znakova i, naposljetku, nakon što je objasnio činjenicu da cilj njegove studije nije bio ni klinička dijagnoza ni analiza karaktera, niti ispit profesionalne sposobnosti, specijalista je usmerio svoju pažnju ka vidljivim primerima povezanim sa kriminološkim pozivom koje je rukopis neprestano otkrivao, Uprkos tome, pisao je frustriran i ražalošćen, nalazim se pred kontradikcijom koju ne uspevam ni na koji način da rešim, jer čisto sumnjam da za nju ima mogućeg rešenja a stvar je u tome da ako je istina da svi pravci metodičke i minuciozne grafološke analize kojoj sam pristupio ukazuju na to da je neosporna istina da je autorka rukopisa ono što zovemo serial killer, serijski ubica, istovremeno mi se kao ishod mog ogleda, što na neki način opovrgava prethodnu tezu, na kraju nametnula istina da je osoba koja je napisala ovo pismo mrtva. Tako je i bilo, zaista, ni sama smrt nije imala drugog izbora nego da to potvrdi, Imate pravo, gospodine grafolože, bile su njene reči nakon što je pročitala eruditsku studiju. Jedino nije bilo moguće razumeti kako je, budući da je mrtva i sačinjena sva od kostiju, u stanju da ubija. A naročito da piše pisma. Ove zagonetke nikada neće biti rasvetljene.

Zauzeti objašnjavanjem onoga što se nakon sudbonosnog časa dogodilo sa šezdeset hiljada petsto osamdeset ljudi koji su se nalazili u stanju privremeno obustavljene smrti, odložili smo za jedan pogodniji trenutak, što je upravo postao ovaj sada, neuzbežna razmišljanja o načinu na koji su reagovali na promenu stanja domovi blaženog sumraka života, bolnice, osiguravajuća društva, maphija i crkva, naročito katolička, većinska u zemlji, do te mere preovlađujuća da u zemlji vlada opšte uverenje da gospod isus hristos, da je mogao da bira, ne bi pozeleo drugo mesto da se rodi kada bi se njegovo prvo i do sada, koliko je poznato, jedino ovozemaljsko postojanje moglo ponoviti od a do š. U domovima blaženog sumraka života, počnimo od njih, saosećanja nisu bila ono što bi se očekivalo. Kad se uzme u obzir da je neprekidna smena smeštenih lica, kako je jasno objašnjeno odmah na početku ovih iznenađujućih događaja, bila uslov za ekonomski prosperitet preduzeća, povratak smrti morao je biti, kao što je i bio, razlog za radost i obnovljene nade njihovim upravama. Nakon što je prošao početni šok uzrokovan čitanjem dobro poznatog pisma na televiziji, upravnici su odmah počeli da prave računicu i uvideli da se sve uklapalo. Nije malo flaša šampanjca bilo popijeno u ponoć kako bi se proslavio sada već neočekivani povratak u redovno stanje što, premda vrhunac ravnodušnosti i prezira prema tuđem životu, nije bilo, na koncu, ništa drugo nego prirodni odušak, legitimna osveta nekoga ko je, stavljen ispred zatvorenih vrata i izgubivši ključeve, sada gledao kako su opet raskriljena, širom otvorena, sa suncem sa druge strane. Oni uviđavni kazaće da je bar trebalo izbeći bučno i prosto razmetanje šampanjcem, izbijanje čepa, penu koja curi, i da bi jedan diskretan pehar porta ili madere, jedna kap konjaka, jedan blagi ukus brendija u kafi bili proslava i više nego dovoljna, ali mi, ovde, dobro znamo sa kakvom lakoćom duh pušta da mu izmaknu uzde tela kad veselje pređe meru, pa ako i ne treba opravdati, oprostiti se uvek može. Sledećeg jutra, odgovorni službenici pozvali su porodice da dođu i preuzmu tela, naredili da se provetre sobe i zamene posteljine, a

potom okupili osoblje kako bi saopštili da, na koncu, život ide dalje, te seli da pregledaju listu novih prijava i da izaberu, među kandidatima, one za koje budu smatrali da najviše obećavaju. Sa razloga ne u svim aspektima identičnih, ali sa jednakim poletom, takođe se prekonoć popravilo stanje duha bolničkih upravnika i lekarske profesije. Premda je tada, kao što je rečeno ranije, veliki deo neizlečivo bolesnih čija je boljka dostigla krajnji i poslednji stadijum, ako je dopušteno reći tako nešto o jednom nosološkom stanju koje je najavljeno kao večno, bio ponovo vraćen svojim kućama i porodicama, U čijim bi boljim rukama mogli biti, mučenici, pitali su se licemerno, činjenica je da se veliki broj njih, bez bliže rodbine i novca za plaćanje smeštaja koji su tražili domovi blaženog sumraka života, gomilao gde im zapadne, ne više samo po hodnicima, kao što je stari običaj ovih dobrotvornih uslužnih ustanova, juče, danas i uvek, već po nusprostorijama i ćoškovima, po tavanima i budžacima gde su ih često ostavljali zanemarene na po nekoliko dana a da se to nije nikoga ticalo, jer, kako su govorili lekari i bolničari, koliko god da im je bilo loše, umreti nisu mogli. Sada su već bili mrtvi, odneti odatle i pokopani, bolnički vazduh se raščistio i izbistrio, sa onom svojom prepoznatljivom aromom etera, tinkturom joda i kreolina, kao na visokim planinama, pod vedrim nebom. Nisu se otvorile flaše šampanjca, ali srećni osmesi kliničkih upravnika i direktora bili su melem za dušu i, kada je o lekarima reč, nema šta da se kaže osim da su bili povratili onaj istorijski proždirući pogled kojim su sledili žensko bolničko osoblje. Dakle, u svakom smislu reči, normalno. Što se tiče osiguravajućih društava, trećih sa liste, nema do ovog trenutka mnogo toga da se izvesti jer se još uvek nisu dogovorili da li će im aktuelna situacija, u svetlu izmena unesenih u polise životnog osiguranja a kojima smo se bili ranije detaljno pozabavili, naštetiti ili pogodovati. Neće oni jedan korak napraviti a da ne budu sasvim sigurni da je tlo koje gaze čvrsto, ali kada ga najzad naprave, upravo će tamo zasaditi novo korenje oblikovano ugovorom koji će smisliti i koji će u najvećoj meri odgovarati njihovim interesima. U međuvremenu, kako budućnost pripada bogu i zato što se ne zna šta će nam sutrašnji dan doneti, nastaviće da smatraju mrtvima sve osiguranike koji dosegnu doba od osamdeset godina, bar tog vrapca već imaju u ruci, ostaje samo da se vidi da li će sutra pronaći način da im u zamku upadne golub. Ima onih koji predviđaju, međutim, da, koristeći pometnju koja vlada u društvu, uklještenom sada više nego ikada između mača i zida, scile i haribde, čekića i nakovnja, možda ne bi bila loša ideja povećati na osamdeset pet ili čak na devedeset godina doba proračunate smrti.

Rasuđivanje onih koji brane promenu je providno i bistro kao voda, kažu da, kada dođu u te godine, ljudi, uopšte, pored toga što neće imati više rođake da im priteknu u nuždi, ili će i oni biti tako stari da će i njima biti sasvim svejedno, podnosiće ozbiljna smanjenja visine svojih prihoda od penzija usled posledica inflacije i rastućih povećanja troškova života, što je razlog koji ih neobično često primorava da se odreknu isplate svojih premija od osiguranja, dajući preduzećima najbolji motiva da dotični ugovor smatraju ništavnim i van snage. To je nehumanost, protive se neki. Posao je posao, odgovaraju drugi. Videćemo šta će iz ovoga proizaći.

Tamo u maphiji se takođe u ove sate govorilo o poslovima. Možda zbog toga što je bio preterano minuciozan, priznajemo to bez rezerve, na ovim stranicama načinjen opis crnih

tunela kuda je kriminalna organizacija prodirala u svojoj pogrebnoj ekspediciji možda je naveo ponekog čitaoca da se upita kakva je to bedna maphija bila kad nije imala drugih načina da zaradi novac uz mnogo manje truda i više masnih zarada. Imala ih je, i to raznih, kao i bilo koja druga njoj slična organizacija raširena po svim stranama sveta, samo što se, izuzetno vešta u ravnoteži i uzajamnom potenciranju taktika i strategija, lokalna maphija nije ograničavala na to da jednokratno računa na neposrednu dobit, njene namere bile su dalekosežnije, ciljali su ni manje ni više nego na večnost, odnosno, na to da utemelje, uz prećutan pristanak porodica na dobrobiti eutanazije i blagoslov političke moći koja se pravila da ne vidi, apsolutni monopol nad smrću i sahranjivanjem ljudskih bića, prihvatajući istovremeno odgovornost da održi demografiju na nivou u svakom trenutku povoljnijem za državu, odvrćući ili zavrćući slavinu, u skladu sa slikom već ranije upotrebljenom, ili, da upotrebimo jedan izraz sa većom tehničkom krutošću, kontrolišući merač protoka. Ako nije mogla, bar u toj prvoj fazi, da podstakne ili proredi rađanje, u njenim rukama je bilo ako ništa drugo da ubrza ili uspori putovanja prema granici, ne geografskoj već onoj prema večnosti. Tačno u trenutku kada smo ušli u salu, rasprava se bila usredsredila na najbolji način da nanovo opskrbi gotovo jednako tako unosnim aktivnostima radnu snagu koja je sa povratkom smrti ostala bez posla i, pošto je poznato da nije nedostajalo predloga za stolom, jednih radikalnijih od drugih, na kraju se priklonilo nečemu sa već dugom tradicijom dokaza kojoj nisu bili potrebni složeni mehanizmi, to jest, zaštititi. Već narednog dana, od severa ka jugu, čitavom zemljom pogrebna preduzeća gledala su kako im ulaze na vrata gotovo uvek dva muškarca, ponekad muškarac i žena, retko kad dve žene, učtivo pitali za upravnika, kome su, zatim, vladajući najboljim manirima, objašnjavali da je njegov posao izložen riziku da bude napadnut pa čak i upropašćen, bilo bombom bilo plamenom, od strane aktivista nekolicine ilegalnih udruženja građana koji su zahtevali da se u univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima unese i pravo na večnost, i koji su, sada frustrirani, nameravali da iskale svoj bes tako što će po leđima nedužnih preduzeća pasti teška ruka njihove osвете samo zato što su ona bila ta koja prenose leševe do poslednjeg prebivališta. Obavešteni smo, govorio bi jedan od izaslanika, da će dogovorene destruktivne akcije, koje bi u slučaju otpora mogle da se završe čak i ubistvom vlasnika i upravnika i njihovih porodica, a u njihovom odsustvu jednog ili dvojice zaposlenih, početi upravo sutra, možda baš u ovom kvartu, a možda i u nekom drugom,

I šta ja mogu da učinim, pitao bi drhteći siroti čovek, Ništa, gospodine, ništa vi ne možete da učinite, ali mi možemo da vas odbranimo ako to od nas zatražite, Naravno da hoću, naravno da tražim, molim vas, Postoje uslovi koje bi trebalo zadovoljiti, Kakvi god oni bili, molim vas, zaštitite me, Prvi je da o ovome ne govorite nikome, čak ni svojoj ženi, Nisam oženjen, Svejedno, svojoj majci, svojoj babi, svojoj tetki, Moja se usta neće otvoriti, Tako je već bolje, ili ćete u suprotnom rizikovati da vam zasvagda ostanu zatvorena, A ostali uslovi, Samo jedan, da platite koliko vam budemo rekli, Da platim, Moraćemo da uspostavimo mere zaštite, a to, dragi gospodine, košta, Shvatam, Mogli bismo čak da branimo celo čovečanstvo ako bi ono bilo spremno da plati cenu, a u međuvremenu, jer će nakon nekog vremena uvek doći drugo vreme, još uvek ne gubimo nadu, Razumem,

Tim bolje što imate brzu percepciju, Koliko treba da platim, Zabeleženo je na ovom papiru, Toliko, Toliko je pošteno, A to je na godišnjem ili mesečnom nivou, Nedeljno, Previše je to za moje mogućnosti, sa pogrebnim poslom ne bogati se lako, Imate sreće što ne tražimo od vas onoliko koliko bi, prema vašem mišljenju, vaš život trebalo da vredi, Prirodno, nemam drugi, I nećete ga imati, otuda savet koji vam dajemo, a to je da pokušate da budete na oprezu, Razmisliću, moraću da razgovaram sa svojim saradnicima, Imate dvadeset i četiri sata, ni minut više, počevši od tada peremo svoje ruke od ove stvari, odgovornost postaje samo vaša, ako vam se desi neka nesreća, gotovo smo uvereni da, zbog toga što je prva, neće biti smrtonosna, i tada ćemo možda ponovo razgovarati sa vama, ali cena će se udvostručiti, a onda nećete imati drugo rešenje nego da platite onoliko koliko vam budemo tražili, ne možete ni zamisliti kako su nemilosrdna ta udruženja građana koja zahtevaju povratak večnosti, Dobro, platiću, Četiri nedelje unapred, molim, Četiri nedelje, Vaš slučaj je od onih hitnih i, kao što smo vam već ranije rekli, poprilično košta postaviti sredstva zaštite, U gotovini, čekom, U gotovini, čekovi služe samo za transakcije druge vrste i u drugim sumama, kada nije pogodno da novac prelazi neposredno iz ruke u ruku. Upravnik bi otišao da otvori sef, prebrojao novčanice i pitao dok ih je predavao, Daćete mi priznanicu, neki dokument koji će mi garantovati zaštitu, Ni priznanicu ni garanciju, moraćete da se zadovoljite našom časnom reči, Časnom, Upravo tako, časnom, ne možete ni zamisliti do koje mere poštujemo svoju reč, Gde vas mogu naći ukoliko bude iskursao neki problem, Ne brinite, mi ćemo pronaći vas, Ispratiću vas do izlaza, Nema potrebe da ustajete, već poznajemo put, skrećemo levo iza skladišta kovčega, u prostoriju za šminkanje, pa kroz hodnik do recepcije, iza koje su odmah izlazna vrata, Nećete se zagubiti, Imamo veoma jako čulo za orijentaciju, nikada se ne gubimo, na primer, pete nedelje nakon ove doći će neko ovde da traži naplatu, Kako da znam da li se radi baš o toj osobi, Nećete ni za trenutak posumnjati čim je budete videli, Prijatno popodne, Prijatno popodne, nemate na čemu da se zahvaljujete.

Najzad, last but not least, crkva, rimokatolička i apostolska, imala je mnogo razloga da bude zadovoljna samom sobom. Uverena od početka da je ukidanje smrti moglo biti samo delo đavola i da za pomoć bogu protiv dela demona ništa nije moćnije nego ustrajnost u molitvi, bila je ostavila po strani vrlinu skromnosti koju je sa ne malim trudom i žrtvom uobičajeno negovala, da bi počela da čestita sebi, bez uzdržavanja, na uspehu nacionalne molitvene kampanje čiji je osnov bio, prisetimo se, pomiluj gospode bože i zapovedi povratak smrti što je brže moguće kako bi saklonio jedno čovečanstvo od gorih strahota, kraj citata. Ovoj umnoj molitvi trebalo je gotovo osam meseci da stigne do neba, ali valja se setiti da nam je samo za to da stignemo do planete mars potrebno šest, a nebo, kao što je lako zamisliti, mora da je mnogo dalje, trinaest hiljada miliona svetlosnih godina udaljeno od zemlje, otprilike. U opravdanom zadovoljstvu crkve postojala je, međutim, jedna crna sen. Raspravljali su teolozi, i nisu dolazili do saglasnosti, o razlozima koji su naveli boga da naredi iznenadni povratak smrti, a da makar nije dao vremena da šezdeset i dve hiljade umirućih dobiju poslednju pričest jer su, uskraćeni za milost sakramenta, izdisali za kraće vreme nego što je potrebno da se ta reč samo izgovori. Sumnja u to da je bog imao autoritet nad smrću ili da je, štaviše, smrt

hijerarhijski nadređena bogu, mučila je potajno umove i srca svetog instituta, gde je ona odvažna tvrdnja, da su bog i smrt dve strane iste medalje, počela da se smatra gorom od jeresi, gnusnim svetogrđem. To je bilo ono što se proživljavalo iznutra. Pred očima svih, ono što je stvarno zabrinjavalo crkvu bilo je njeno učešće u sahrani kraljice-majke. Sada kada su šezdeset i dve hiljade običnih smrtnika već počivali u svojim večnim kućama i nisu ometali promet u gradu, bilo je došlo vreme da obožavana gospođa bude prenet, propisno zatvorena u svom olovnom sanduku, u kraljevski panteon. Kako novine neće zaboraviti da napišu, okretala se jedna stranica u istoriji.

Moguće je da je jedino prekomerna ućtivost, od onih kakve već postaju retke, uz, možda, manje-više praznoverno poštovanje koje u bogobojažljive duše pisana reč ima običaj da usadi, navela čitaoce, premda im nije nedostajalo razloga da pokažu izrazite znake jedva suzdržanog nestrpljenja, da ne prekinu ono o čemu smo do sada tako razbokoreno pripovedali i da požele da im se kaže šta je to što je, u međuvremenu, smrt radila od one kobne noći kada je najavila svoj povratak. S obzirom na važnu ulogu koju su obavljali u ovim nikada viđenim događajima, obilje detalja dobro je poslužilo da objasnimo kako su odgovorili na iznenadnu i dramatičnu promenu situacije domovi blaženog sumraka života, bolnice, osiguravajuća društva, maphija i katolička crkva, ipak, osim u slučaju da je smrt, imajući u vidu ogroman broj pokojnika koje je bilo neophodno vrlo brzo sahraniti, odlučila da u jednom neočekivanom i hvale vrednom gestu saosećanja produži svoje odsustvo na još nekoliko dana kako bi dala vremena da se život počne okretati oko starih osa, pa da su drugi ljudi, preminuli svežijeg datuma, odmah u prvim danima ponovnog uspostavljanja starog režima morali silom prilika da se pridruže nesrećnicima koji su mesecima životarili između ovde i tamo, i o ovim novim mrtvima, kako nameće logika, bili bismo dužni da progovorimo. Međutim, nije se dogodilo tako, smrt nije bila toliko velikodušna. Razlog za pauzu u kojoj tokom sledećih osam dana niko nije umro i koja je počela da stvara lažnu iluziju da se na kraju ništa nije promenilo, jednostavno je proizlazio iz važećeg ugovora o uspostavljanju veze između smrti i smrtnika, odnosno, da će svi oni odsad biti unapred obaveštavani o tome da raspolažu još jednom nedeljom života, takoreći do isteka roka naloga za isplatu, kako bi rešili svoje stvari, sastavili testament, isplatili zaostale poreze i oprostili se od porodice i najbližih prijatelja. Teorijski, činilo se da je to dobra zamisao, ali praksa je veoma brzo pokazala da i nije bila toliko dobra. Zamislite da ste jedna od onakvih ličnosti koje pucaju od zdravlja, koje nikada nisu imale ni glavobolju, optimista iz ubeđenja usled jasnih i objektivnih razloga, i da, jednog jutra izlazeći iz kuće na posao, sretnete na ulici uslužnog

poštara iz vašeg rejona koji vam kaže, Baš dobro što vas vidim, gospodine kako god da se zovete, nosim ovde jedno pismo za vas, i da ubrzo ugledate kako se u njegovim rukama pojavljuje koverta ljubičaste boje kojoj možda još uvek ne biste poklonili mnogo pažnje, budući da se moglo raditi o još jednoj drskosti gospode iz marketinga, da nije bilo neobičnog rukopisa kojim je na njoj bilo ispisano vaše ime, istog onog iz famoznog fac simile objavljenog u novinama. Ako vam srce u tom trenu ne preskoči od straha i obuzme vas sablasni predosećaj nesreće od koje nema spasa, pa zbog toga poželite da odbijete prijem pismena, nećete u svojoj nameri uspeti jer bi to onda bilo kao da vam neko, pridržavajući vas lagano za lakat, pomaže da siđete niz stepenik, da izbegnete koru od banane na podu, da skrenete iza ćoška i da se onda sapletete o sopstvenu nogu. Jednako tako neće vredeti truda ni pokušaj da ga iscepate na komade, zna se već da su pisma od smrti po definiciji neuništiva, čak ni plamen acetilena na najtoplijoj tački ne može im se narugati, a naivni izgovor da se pretvarate kako vam je ispalo iz ruke podjednako je beskoristan jer takvo pismo ne dopušta da bude ispušteno, ostaje kao zalepljeno za prste, i ako bi, kojim čudom, suprotno i moglo da se dogodi, znano je i poznato da će se odmah pojaviti neki građanin dobre volje da ga pokupi i potrči za tobožnjim nehajnikom i da mu kaže, Mislim da je ovo pismo vaše, možda je važno, a ovaj bi morao melanholično da kaže, Jeste, da, važno je, mnogo vam hvala na pažnji. Ali to se samo u početku moglo dogoditi, dok je još malo njih znalo da smrt koristi javnu poštansku službu kao glasnika svojih sablasnih saopštenja. Za svega nekoliko dana ljubičasta će postati najodbojniju od svih boja, još više od crne uprkos tome što ova označava žalost, što je lako shvatljivo ako se setimo da crninu nose živi a ne mrtvi, čak i kada ove druge pokopaju u crnom odelu. Zamislite zbrku, nemir, smetenost nekoga ko polazi na posao i vidi kako mu odjednom na put iskače smrt u liku poštara koji nikad ne zvoni dvaput jer mu je dovoljno, ako mu usud nije dao da nađe primaoca na ulici, da metne pismo u sanduče stanara o kome se radi ili ga gurne da klizne ispod vrata. Čovek stoji tamo, nasred pločnika, sa svojim odličnim zdravljem, svojom čitavom glavom, toliko čitavom da ga čak ni sad ne boli uprkos strašnom šoku, odjednom je svet prestao da mu pripada ili on da pripada svetu, postali su pozajmljeni jedan drugom na osam dana, ne više od osam dana, to kaže ovo pismo ljubičaste boje koje je upravo rezignirano otvorio, oči zamagljene suzama jedva uspevaju da odgonetnu ono što je u njemu napisano, Poštovani gospodine, sa žaljenjem vam saopštavam da će vaš život završiti u neopozivom i neodložnom roku od nedelju dana, iskoristite kako najbolje budete mogli vreme koje vam preostaje, vaša predusretljiva sluškinja, smrt. Potpis je sa početnim malim slovom što, kao što znamo, predstavlja, na neki način, potvrdu o njenom poreklu. Dvoumi se čovek, gospodin kako god da se zove i kako ga je nazvao poštar, znači muškog je pola, što i mi odmah potvrđujemo, dvoumi se čovek da li da se vrati kući i izjada porodici zbog nepopravljive tuge ili da, naprotiv, proguta suze i nastavi svojim putem, da ide tamo gde ga posao čeka, da ispuni sve dane koji mu preostaju, onda će moći da upita smrt, U čemu je bila tvoja pobeda, znajući pritom da neće dobiti odgovor jer smrt nikada ne odgovara, i to ne zato što ne želi, već zato što ne zna šta da kaže pred najvećim ljudskim bolom.

Ova epizoda sa ulice, jedino moguća u jednoj maloj zemlji gde se svi poznaju, isuviše je

rečita što se tiče okolnosti u sistemu komunikacije koji je uspostavila smrt radi poništenja privremenog ugovora koji nazivamo životom ili postojanjem. Moglo bi se raditi o sadističkoj manifestaciji okrutnosti, poput tolikih koje vidamo svakoga dana, ali smrt nema nikakvu potrebu da bude okrutna, za nju je oteti život ljudima dovoljno, i previše. Nije mislila, to je što je. I sada, udubljena kao što i treba da bude u reorganizaciju svojih usluga podrške nakon hitrovite pauze od sedam meseci, nema ni vida ni sluha za vapaje iz očaja i od muke muškaraca i žena koji su, jedno po jedno, obaveštavani o svojoj bliskoj smrti, očaja i muke koji, u nekim slučajevima, uzrokuju posledice upravo suprotne onima koje su predviđene, to jest, osobe osuđene da nestanu ne rešavaju svoje stvari, ne sastavljaju testament, ne plaćaju dugovanja za porez i, kada je reč o opraštanju od porodica i od najbližih prijatelja, ostavljaju ih za zadnji čas što, kao što je očigledno, neće biti dovoljno ni za jedno melanholično zbogom. Loše informisani o dubljoj prirodi smrti, čije je drugo ime zla kob, novine su preterale sa besnim napadima na nju, optužujući je da je nemilosrdna, okrutna, tiranska, bezdušna, krvoločna, povampirena, carica zla, drakula u suknji, neprijateljica ljudskog roda, nelojalna, ubica, izdajica, i ponovo serial killer, a bio je čak jedan nedeljnik, od onih humorističkih koji je, iscedivši najviše što je mogao sarkastičnog duha iz svojih kreativaca, uspeo da je nazove kurvinom kćeri. Srećom, zdrav razum u nekim redakcijama još uvek opstaje. Jedan od najuglednijih listova u kraljevstvu, prvak nacionalne štampe, objavio je jedan razborit uvodni članak u kome je pozivao na otvoren i iskren dijalog sa smrću, bez mentalnih ustezanja, sa srcem na dlanu i bratskog duha, u slučaju, razume se, da se uopšte uspe otkriti gde ona obitava, gde je njen brlog, njeno skrovište, njeno glavno sedište. Jedan drugi list savetovao je glavešinama u policiji da otvore istragu u papirnicama i fabrikama papira, budući da ljudski potrošači koverti ljubičaste boje, ako ih ima, a malo ih je bilo, mora da su u svetlu nedavnih događaja već promenili ukus za boju pisma, tako da bi bilo izuzetno lako uloviti groznu klijentkinju kad se bude pojavila da obnovi zalihe. Još jedan list, ljutiti protivnik ovog poslednjeg, požurio je da oceni ovu ideju najvećom glupošću, jer samo bi jednom savršenom idiotu palo na pamet da implicira da bi smrt, jedan skelet umotan u čaršav koga svako zna, dobrovoljno izašla zveckajući svojim petnim kostima po kamenitoj kaldrmi, e da bi ubacivala pisma u sandučiće. Ne želeći da zaostaje za štampom, televizija je savetovala ministarstvu unutrašnjih poslova da postavi stražu kod poštanskih skladišta ili punktova, zaboravljajući, po svemu sudeći, da se prvo pismo, ono koje je bilo njoj upućeno, bilo pojavilo u kabinetu generalnog direktora iako su vrata bila dvaput zaključana a prozorska okna netaknuta. Jednako kao i pod, ni zidovi ni tavanica nisu pokazivali čak nijednu tanku pukotinu u koju bi i žilet mogao da se protne. Možda je zaista bilo moguće uveriti smrt da se sa više saosećanja ophodi prema grešnim nesrećnicima, ali za to je bilo neophodno da je prvo pronađu, a niko nije znao kako ni gde.

Tada je jedan lekar sudske medicine, osoba dobro obaveštena o svemu što se na direktan ili indirektan način tiče njegove profesije, došao na ideju da pozove iz inostranstva jednog poznatog stručnjaka za rekonstrukciju lica na osnovu lobanje, da bi, polazeći od predstava smrti na starim slikama i gravurama, posebno onih koje prikazuju

ogoljeni kranijum, pomenuti stručnjak pokušao da rekonstruiše meso tamo gde je nedostajalo, da ponovo namestiti oči u očne duplje, rasporedi u odgovarajućim razmerama kosu, trepavice i obrve, doda liku svojstvenu životnost, sve dok se pred njim ne pojavi jedna savršena i dovršena glava od koje bi se napravile na hiljade fotografskih kopija koje će toliki drugi istražitelji nositi u novčaniku kako bi ih uporedili sa onoliko ženskih lica koliko ih se pred njima pojavi. Nevolja je bila u tome što je, posle stručnjakove završene rekonstrukcije, i jedan tek slabo uvežban pogled mogao smatrati jednakim sve tri izabrane lobanje, primoravajući stoga islednike da, umesto sa jednom fotografijom, rade sa sve tri, što će, očigledno, otežati zadatak lova na smrt, kako je, ambiciozno, bila nazvana ova operacija. Jedna jedina stvar je van svake sumnje ostala nedvosmisleno dokazana, naime, da se ni najelementarnija ikonografija ni najzamršenija nomenklatura ni najskrivenija simbolika nisu prevarile. Smrt je po svim svojim crtama, atributima i odlikama, neosporno, bila žena. Do istog ovog zaključka došao je, sigurno se prisećate, još istaknuti grafolog koji je proučio prvi rukopis smrti, kada je u analizi govorio o autorki a ne autoru, ali mogla je to biti posledica navike, pošto je, uz izuzetak nekih malobrojnih jezika koji su ko zna zašto radije odredili muški ili srednji rod, smrt oduvek bila osoba ženskog roda. Premda je ova informacija već bila data ranije, valja, kako se ne bi zaboravilo, naglastiti činjenicu da su se tri rekonstruisana lica, budući sva lica žene, i to jedne mlade žene, međusobno razlikovala u određenim crtama, bez obzira na takođe očigledne sličnosti koje su se na njima istovremeno uočavale. Pošto nije verovatno da su postojale tri različite smrti, koje bi, na primer, radile u smenama, dve od njih morale bi nužno biti izuzete, premda bi se moglo dogoditi, kako bi se situacija još više zakomplikovala, da skeletni model prave i stvarne smrti ne odgovara nijednom od tri koja su bila izabrana. U skladu sa izrekom, bilo bi to isto kao pucati u prazno i pouzdati se u to da je dobronamerni usud imao vremena da postavi metu na putanju kretanja metka.

Istraga je otpočela, pošto drukčije nije moglo biti, u arhivima službe za matične knjige gde su se, klasifikovane i poredane prema osnovnim karakteristikama dolihokefala na jednoj a brahikefala na drugoj strani, sakupljale fotografije svih stanovnika države, kako domaćih tako i stranih. Rezultati su bili razočaravajući. Jasno je da se, u načelu, budući da su modeli izabrani za facijalnu rekonstrukciju, onako kako smo ranije izvestili, bili uzeti sa drevnih gravura i slika, nije moglo očekivati da će čovekolika slika smrti biti vaspostavljena u modernim sistemima identifikacije, ustanovljenim tek pre nešto više od jednog veka, ali s druge strane, imajući u vidu da ta ista smrt postoji oduvek a da se ne nazire nijedan razlog zbog kojeg bi tokom vremena morala da menja lik, i ne prenebregavajući ni okolnost da bi joj verovatno bilo teško da obavlja svoj posao kako treba pod okriljem sumnje da se krije od vlasti, savršeno je logično prihvatiti pretpostavku da se upisala u matičnu knjigu pod lažnim imenom, utoliko pre što smo više nego obavezni da znamo kako smrti ništa nije neizvodljivo. Kako bilo, činjenica je da se, uprkos tome što su se istražitelji obratili majstorima informatičke veštine u ukrštanju podataka, nijedna fotografija konkretno identifikovane žene nije se podudarila sa bilo kojim od tri virtuelna lika smrti. Nije stoga bilo drugog izbora, kako je uostalom i bilo predviđeno u slučaju potrebe, nego vratiti se metodama klasične istrage, policijskom

zanatu odbacivanja i povezivanja, raspoređujući po čitavoj zemlji onih hiljadu agenata službe koji bi, od kuće do kuće, od dućana do dućana, od kancelarije do kancelarije, od fabrike do fabrike, od restorana do restorana, od kafića do kafića, pa i na mestima ptrdviđenim za upražnjavanje seksa uz naplatu, proverili sve žene uz izuzetak adolescentkinja i onih ocvale ili odmakle dobi, pošto nijedna od tri fotografije koje su nosili u džepu nije ostavljala mesta za sumnju da je smrt, ukoliko bude pronađena, bila dama od oko trideset i šest godina starosti i lepa kao malo koja. U skladu sa dobijenim uzorkom, bilo koja od njih mogla je biti smrt, a ipak nijedna to zapravo nije bila. Posle nadljudskih napora, nakon što su prepešačili kilometre i kilometre po ulicama, drumovima i putevima, napenjali se stepenicama koje bi ih sve zajedno odvele do nebesa, agenti su uspeli da identifikuju dve žene koje su se razlikovale od slika u arhivima samo zato što su iskoristile usluge intervencija estetske hirurgije i čija su lica, usled neke zapanjujuće podudarnosti, neke čudnovate slučajnosti, pokazivala sličnost sa licima rekonstruisanih modela. U međuvremenu, jedna minuciozna studija biografija dotičnih žena odbacila je, ne pružajući priliku da se pronađe greška, svaku mogućnost da su se one ikada mogle posvetiti, čak i u slobodno vreme, smrtonosnim aktivnostima parke, bilo profesionalno, bilo tek kao ljubiteljke ove delatnosti. Što se tiče treće žene, identifikovane samo zahvaljujući albumu porodičnih fotografija, ta je preminula prošle godine. Jednostavnim sistemom eliminacije, smrt nije mogla biti neko ko je postao njena žrtva. Biće nepotrebno reći da su, dok je istraga bila u toku, a trajala je nekoliko nedelja, kovertne ljubičaste boje nastavile da stižu u domove primalaca. Bilo je očigledno da smrt nije odustala od svoje obaveze prema čovečanstvu.

Prirodno bi se trebalo zapitati da li se vlada ustručavala da bez zazora prisustvuje svakodnevnoj drami koju je proživljavalo deset miliona stanovnika ove zemlje. Odgovor je dvostruk, potvrđan s jedne strane, negativan s druge. Potvrđan makar i u prilično relativnim okvirima, jer umreti je, na kraju krajeva, nešto najnormalnije i najobičnije što postoji u životu, čista rutinska pojava, epizoda neprekinutog nasleđivanja sa oca na sina, bar od adama i eve, i mnogo bi štete nanele vlade čitavog sveta nestalnom javnom miru kada bi počele zakonom proglašavati tri dana nacionalne žalosti svaki put kada umre neki ubogi starac u prihvatilištu za beskućnike. I negativan je jer ne bi bilo moguće, čak ni jednom srcu od kamena, ostati ravnodušan pred opipljivom demonstracijom istinske kolektivne nesreće čije je razmere dosegla nedelja čekanja koju je ustanovila smrt, ne samo za prosek od tri stotine ljudi na čija je vrata zla sreća kucala svakodnevno već i za ostale, ni manje ni više nego za devet miliona devetsto devedeset devet hiljada i sedam stotina ljudi svih godišta, sudbina i stanja, zagledanih svakoga jutro, dok bi se prisećali noći ispunjene najstrašnijim morama, u damoklov mač obešen o tanku nit iznad svojih glava. Što se tiče ostalih tri stotine stanovnika koji su primili sudbonosno pismo ljubičaste boje, načini na koji su reagovali pred neumoljivom presudom razlikovali su se, što je i prirodno, prema karakteru svakoga ponaosob. Pored onih ljudi, ranije već pomenutih, koji su, podstaknuti jednom izvitoperenom idejom osвете, idejom na koju bi se sa opravdanim razlogom mogao primeniti neologizam predposthumna, odlučili da odbiju ispunjenje svojih građanskih i porodičnih dužnosti, ne sastavljajući testament niti namirujući poreska

zaduženja, bilo je mnogo i takvih koji su, pretvarajući u praksu jedno više nego razvratno tumačenje horacijevskog *carpe diem*, traćili ono malo vremena u životu koliko im je još preostajalo predavanjem prekora vrednim seksualnim orgijama, drogi i alkoholu, misleći možda da bi, izloženi tako prekomernim izgređima, mogli na sebe navući nagli kolaps ili, u njegovom nedostatku, grom gneva božjeg, koji bi ih sve ubio upravo tu gde su se zatekli i krišom bacio smrti u kandže u pravom smislu te reči, našalivši se tako s njom što bi joj moglo poslužiti kao nauk. Drugi ljudi, stoici, dostojanstveni, srčani, radije su birali apsolutnu radikalnost samoubistva, verujući takođe da će na taj način dati lekciju iz učtivosti moći tanatosa, ono što smo nekada davno nazivali šamarom bez ruke, od onih koji su, u skladu sa časnim ubeđenjima epohe, bili bolniji zato što su imali svoje poreklo u etičkim i moralnim zakonima a ne u makar kakvom postupku primitivnog fizičkog izliva besa. Suvišno je reći da su svi ovi pokušaji završili neuspehom, uz izuzetak izvesnih uzdržanih osoba koje su svoje samoubistvo sačuvali za poslednji dan roka. Maestralan je to bio gest na koji smrt nije pronašla odgovor.

Neka joj je večna slava, prva institucija koja je veoma jasno pojmla ozbiljnosti stanja duha naroda uopšte bila je crkva, institucija katolička apostolska rimska, kojoj, s obzirom na to da živimo u vremenu kojim vlada prekomerna upotreba skraćenica u svakodnevnoj komunikaciji, kako privatnoj tako i javnoj, ne bi loše pristajala odgovarajuća pojednostavljujuća skraćenica ikar. Takođe je istina da bi bilo potrebno da je slepa pa da ne vidi kako su joj se, gotovo odjedanput, hramovi ispunili nesrećnim ljudima koji su dolazili u potrazi za rečju nade, utehom, melemom, analgetikom, duhovnim smirenjem. Ljudima koji su do tada živeli svesni da je smrt izvesna i da za bekstvo od nje ne postoji sredstvo, ali smatrajući istovremeno da bi, pošto ima toliko naroda koji mora umreti, samo kakvom velikom zlom srećom mogli doći na red, provodili su sada vreme kriomice gledajući iza zaveses kroz prozor da vide da li dolazi poštar ili drhteći od povratka kući gde bi ih zastrašujuće pismo ljubičaste boje, gore od krvoločnog čudovišta širom otvorenog grla, moglo zateći kad otvore vrata. U crkvama se nije zastajalo ni na trenutak, dugački redovi skrušenih grešnika, stalno u pokretu kao da su fabričke trake, dvaput bi obilazili oko središnjeg broda. Dežurni ispovednici nisu spuštali ruke, ponekad rastreseni od umora, u drugim prilikama sa pažnjom, iznenada probuđeni nekim skandaloznim detaljem ove povesti, na kraju bi propisivali jednu pokoru pro forma, toliko očenaša, toliko zdravomarija, i određivali ubrzano razrešenje grehova. U kratkom intervalu između odlaska ispovedenog koji se povlačio i nastupa pokajnika koji je padao na kolena, zagrizli bi pileći sendvič, što je bio sav njihov ručak, dok bi sanjivo zamišljali dodatak za večeru. Propovedi su se bez izuzetka odnosile na temu smrti kao jedinim vratima u nebeski raj, gde, govorilo se, nikada niko živ nije ušao, a propovednici, u svojim nastojanjima da uteše, nisu oklevali u tome da pribegnu svim metodama najuzvišeniije retorike i svim trikovima najniže katiheze kako bi uverili prestravljene parohijane u to da su se, na kraju krajeva, mogli smatrati srećnijima od svojih predaka, budući da im je smrt bila udelila dovoljno vremena da pripreme duše koje je čekalo uspeće u eden. Nekih je sveštenika ipak bilo koji su, zatvoreni u zaudarajućoj polutami ispovedaonice, morali takođe da skupljaju snagu, bog zna uz koliko napora, jer i oni tog jutra behu primili kovertu

ljubičaste boje te su zbog toga imali i više nego dovoljno razloga da sumnjaju u ublažujuća svojstva onoga što su u tom trenutku govorili.

Isto se dešavalo i sa psihoterapeutima koje je ministarstvo zdravlja, požurivši da oponaša terapeutsku ulogu crkve, slalo u pomoć najočajnijima. Stvar je u tome što se nije malo puta dešavalo da jedan psiholog, upravo u trenutku dok savetuje pacijentu da dozvoli suzama da navru jer je to najbolji način da ublaži bol koja ga je mučila, i sam brizne u grčevit plač prisećajući se da bi i on mogao postati primalac kobne koverta već u prvoj sutrašnjoj raspodeli pošiljaka. Seansa bi se završavala zajedničkim neobuzdanim plakanjem ljudi združenih istom nevoljom, s tim da je psihoterapeut odlazio sa mišlju da bi mu, ako dođe na red, preostalo još celih osam dana, sto devedeset i dva sata života. Poneka seksualna orgijica, ili predavanje drogama i alkoholu, o čijem se organizovanju pričalo, pomogle bi mu da se preseli na onaj svet, doduše uz rizik da zato tamo, na nebeskom prestolu na koji se bude uspeo, čežnja za ovim bude veća.

Kaže se, mudrost je to mnogih naroda, da ne postoji pravilo bez izuzetka i zaista mora da je tako, jer čak i u slučaju pravila koja svi smatramo u potpunosti nepobitnim kao što su, na primer, pravila vrhovne vlasti smrti prema kojima bi, putem jednostavne definicije pojma, bilo nedopustivo da se pojavi bilo kakav apsurdan izuzetak, dogodilo se da je jedno pismo ljubičaste boje bilo vraćeno izvoru. Mora se primetiti kako takva stvar nije moguća, kako smrt, upravo zato što je sveprisutna, ne može biti ni na jednom mestu posebno, otuda, dakle, potiče, u ovom slučaju, nemogućnost, materijalna kao i metafizička, da lociramo i definišemo ono što obično poimamo kao izvor, to jest, prema značenju reči koja nas ovde zanima, mesto odakle je došlo. Jednako tako treba primetiti, premda sa manje spekulativne pretenzije, da je, budući da su hiljadu agenata policije nedeljama tražili smrt pročešljavajući čitavu zemlju, kuću po kuću, kao da se radilo o jednoj nepristupačnoj vaši spretnoj u izmicanju, i da je nisu ni videli ni nanjušili, očigledno da ako do trenutka u kome se nalazimo nismo udostojeni nikakvog objašnjenja o tome kako to pisma od smrti dolaze do pošte, još je manje verovatno da ćemo otkriti kojim joj je zagonetnim kanalima vraćeno pismo sada dospelo u ruke. Ponizno priznajemo da je nedostajalo objašnjenja, ovih i sigurno mnogih drugih, priznajemo da nismo u mogućnosti da ih damo na zadovoljstvo onome ko ih od nas bude zahtevao, osim kada bismo, zloupotrebljavajući lakovernost čitaoca i prelazeći preko poštovanja koje se duguje logici događaja, objedinili nove neverovatne pojedinosti sa prirođenom neverovatnošću ove fabule, nije nam teško da shvatimo da takve greške ozbiljno škode njenoj verodostojnosti, premda ništa od ovoga ne znači, ponavljamo, ništa od ovoga ne znači da pismo ljubičaste boje o kome govorimo nije uistinu vraćeno pošiljaocu. Činjenice su činjenice a ova, hteli mi to ili ne, pripada redu neizbežnih. Ne može postojati veći dokaz za to od slike same smrti koju imamo pred očima dok sedi na jednoj stolici, umotana u svoj čaršav, ne skrivajući na orografiji svog koštanog lica izraz potpune zbunjenosti. Gleda sumnjičava u ljubičastu kovertu, okreće je da vidi da li će na njoj naći kakvu zabeležku

koju poštari moraju napisati u sličnim slučajevima, kao, recimo, neuručeno, promenio mesto boravka, preseljen na nepoznato mesto i na neodređeno vreme, preminuo, Kakva glupost s moje strane, promrmljala je, kako je mogao umreti ako se pismo koje je trebalo da ga o tome obavesti vratilo. Bila je smislila poslednje reči ne poklanjajući im naročitu pažnju, ali odmah ih se prisetila kako bi ih naglas ponovila, sanjalačkog izraza, Vratilo se. Nije potrebno biti poštara pa da se zna da vratiti se nije isto što i biti vraćeno, da bi vratiti se moglo značiti jedino da pismo ljubičaste boje nije stiglo do svog odredišta, da mu se na nekom delu putanje dogodilo nešto što ga je nateralo da se uputi nazad, da se vrati tamo odakle je došlo. Osim toga, pisma mogu ići samo tamo gde ih nose, nemaju ni noge ni krila i, koliko se zna, nisu obdarena sopstvenom inicijativom, kada bi je imala, kladimo se da bi odbijala da prenose strašne vesti čiji donosilac moraju biti toliko puta. S obzirom na to da je na meni, priznala je smrt nepristrasno, da obavestim nekoga da će umreti tačno određenog datuma, najgora od svih vesti bila bi da neko stoji u čekaonici smrti popriličan broj godina a onda odjednom dođe zatvorski čuvar i kaže, Izvoli pismo, pripremi se. Neobično u ovoj stvari je što su sva ostala pisma iz poslednje pošiljke bila uručena primaocima, a ako ovo nije, to može biti samo zbog kakve nepredviđene okolnosti, jer isto kao što je bilo slučajeva da jednoj ljubavnoj poruci treba, sam bog zna s kakvim posledicama, pet godina da stigne primaocu koji prebiva na udaljenosti od pedeset metara, manje od četvrt sata hoda, takođe se moglo dogoditi da je pismo prešlo iz jedne torbe za prenos pošiljaka u drugu a da to niko nije primetio, a potom se vratilo do tačke polazišta kao neko ko, izgubivši se u pustinji, ne može više ni u šta drugo da se pouzda osim u trag ostavljen iza sebe. Rešenje bi bilo poslati ga ponovo, reče smrt koja se nalazila kraj nje, naslonjena na beli zid. Ne očekuje se da jedna kosa odgovori, pa ni ova nije umakla pravilu. Smrt nastavi, Da sam poslala tebe, sa tom tvojom sklonošću ka brzim metodama, stvar bi već bila rešena, ali vremena su se odskora umnogome promenila, trebalo bi osavremeniti sredstva i načine, uskladiti se sa novim tehnologijama, na primer, koristiti se elektronskom poštom, čula sam da kažu kako je to najhigijenskiiji prenos pošte koji postoji, ne dozvoljava mogućnost da prsti ostave mrlje i otiske, osim toga brza je, u istom trenutku kada osoba otvori microsoft outlook express, već je zauzeo mesto u redu, nezgodno bi bilo obavezati se da radim sa dva odvojena arhiva, arhivom onih koji koriste kompjuter i onih koji ga ne koriste, u svakom slučaju imamo mnogo vremena da odlučimo, stalno se pojavljuju novi modeli, nov dizajn, tehnologije svaki put sve savršenije, možda jednoga dana rešim da ih isprobam, do tada ću nastaviti da pišem hemijskom olovkom, da koristim papir i mastilo, oni imaju draž tradicije, a tradicija ima težinu u ovom umiranju. Smrt pogleda u kovertu ljubičaste boje, mahnu desnom rukom i pismo nestade. Tako smo saznali da, protivno onome u šta su mnogi verovali, smrt ne isporučuje pisma u poštu lično.

Na stolu je lista sa dvesta devedeset osam imena, nešto manje nego što je uobičajeni prosek, sto pedeset dva muškarca i sto četrdeset šest žena, jednak broj koverti i listova papira ljubičaste boje namenjenih narednoj poštanskoj operaciji, ili umiranju-po-pozivu. Smrt dodade listi ime osobe kojoj je bilo upućeno pismo koje se vratilo pošiljaocu, podvuče reči i odloži hemijsku olovku na postolje za pero. Kada bi imala nerve, rekli

bismo da je bila blago uzbuđena, i to ne bez razloga. Predugo je živela da bi smatrala vraćanje pisma tek jednom epizodom bez značaja. Lako je shvatiti, dovoljno je malo mašte, da je radno mesto smrti možda najmonotonije od svih koliko ih je stvoreno otkad je, isključivo božjom krivicom, kain ubio avelja. Nakon takvog žaljenja vrednog događaja, koji je odmah na početku sveta pokazao koliko je teško živeti u porodici, pa sve do naših dana, stvar se nastavljala, tokom vekova, vekova i vekova, ponavljeno, bez pauze, bez prekida, bez trajnog rešenja, različita po mnogobrojnim oblicima prelaska iz života u neživot, ali u suštini uvek jednaka samoj sebi jer uvek je jednak bio i ishod. Istini za volju, nikada nije viđeno da nije umro onaj ko je morao umreti. A sada, suprotno uobičajenom iskustvu, jedno obaveštenje sa svojeručnim potpisom smrti, jedno obaveštenje u kome se najavljivao neopoziv i neodložan kraj jedne osobe, bilo je vraćeno mestu odakle je poteklo, ovoj studenoj dvorani u kojoj se nalazi autorka i potpisnica pisma, kako sedi, umotana u melanholičnu mrtvačku ponjavu što je njena istorijski verodostojna uniforma, sa kapuljačom preko glave, i razmišlja o događaju dok kosti njenih prstiju ili njeni prsti od kostiju lupkaju po površini stola. Iznenaduje se pomalo željom da joj se i po drugi put poslato pismo iznova vrati, da koverta donese, na primer, trag o odsutnome na nepoznatom mestu jer to bi, da, bilo potpuno iznenađenje za onoga ko je uvek uspevao da otkrije gde smo se bili sakrili, ako smo ikada na ovako infantilna način pomišljali da bismo joj mogli umaći. Ne veruje, uza sve, da će joj se navodno odsustvo pojaviti zapisano sa druge strane koverta, ovde se arhive stalno automatski ažuriraju svakim gestom i pokretom koji napravimo, svakim korakom koji učinimo, promenom stana, bračnog stanja, profesije, navika i običaja, ako pušimo ili ne, ako jedemo mnogo ili malo ili ništa, ako smo aktivni ili lenji, ako imamo glavobolju ili gorušicu, ako patimo od zatvora ili dijareje, ako nam opada kosa ili nas je snašao rak, ako da, ako ne, ako možda, dovoljno je otvoriti veliku fioku sa alfabetskim katalogom, potražiti odgovarajući kataloški listić i sve je tamo. I nemojmo se čuditi ukoliko nam se, tačno u trenutku kad budemo čitali svoj lični kataloški list, pojavi momentalno registrovan nalet teskobe koja nas iznenada okameni. Smrti je poznato sve u vezi sa nama i možda je zbog toga tužna. Ako je tačno da se nikada ne smeje, to je zato što joj nedostaju usne, a ova lekcija iz anatomije kaže nam da, nasuprot onom što živi misle, osmeh nije stvar zuba. Ima onih koji kažu, sa duhovitošću manje jezivom nego uvredljivom, da ona nosi pričvršćen jedan stalni osmeh, ali to nije istina, ono što ona prikazuje izraz je patnje, jer podsećanje na vreme kada je imala usta, a usta jezik i jezik slinu, neprestano je progoni. Uz kratak uzdah, privukla je k sebi jedan list papira i počela da piše prvo pismo toga dana, Poštovana gospodo, sa žaljenjem vas obaveštavam da će vaš život završiti u neopozivom i neodgodivom roku od jedne nedelje, želim vam da iskoristite najbolje što budete mogli vreme koje vam preostaje, vaša predusretljiva sluškinja, smrt. Dvesta devedeset i dva lista, dvesta devedeset i dve koverta, dvesta devedeset i dve obaveze manje na listi, ne bi se baš moglo reći da je jedan ovakav posao ubistven, ali istina je da je smrt došla do kraja iscrpljena. Gestom desne ruke koji već poznajemo učinila je da dvesta devedeset i dva pisma nestanu, zatim je, prekrstivši na stolu mršave ruke, spustila glavu preko njih, ne kako bi spavala, jer smrt nikada ne spava, već kako bi se odmorila. Kada ju je pola sata kasnije, već oporavljena od umora, podigla, pismo koje je bilo

vraćeno izvoru i ponovo poslato bilo je opet tamo, pred njenim zaprepašćenim i praznim očnim dupljama.

Ako je smrt sanjarila, nadajući se nekom iznenađenju koje bi je odvratilo od gnjaveža rutine, bila je uslužena. Imala ga je ovde, i to jedno od najboljih. Prvo vraćanje moglo je biti ishod neke jednostavne nezgode u putu, jedan točkić izvan svoje ose, problem u podmazivanju, jedno nebeskoplavo pismo koje je žurilo da stigne i umetnulo se ispred, sve u svemu, jedna od onih neočekivanih stvari koje se zbivaju u unutrašnjosti mašina koje, jednako kao što se dešava sa ljudskim telom, osujećuju i najpreciznija predviđanja. Slučaj drugog vraćanja pisma bio je već nešto drugo, ukazivao je na to da je postojala prepreka na nekom delu puta koji je trebalo da ga odvede do adrese primaoca i da se, sudarivši se s njom, pismo odbilo i vratilo natrag. U prvom slučaju, budući da je povratak bio potvrđen sutradan posle dana slanja, još uvek se moglo raditi o pretpostavci da ga je poštar, ne mogavši da pronađe osobu kojoj je pismo trebalo predati, umesto da ga stavi u sanduče ili ispod vrata, vratio pošiljaocu zaboravljajući da pomene razlog vraćanja. Suviše je kondicionala, ali moglo bi to biti jedno dobro objašnjenje za ovo što se dogodilo. Sada je slučaj izmenio oblik. Između odlaska i dolaska pismu nije trebalo više od pola sata, najverovatnije i mnogo manje, s obzirom na to da se već nalazilo na stolu kada je smrt podigla glavu sa tvrdog skloništa podlaktica, odnosno, sa lakta i palačne kosti. Neka strana sila, zagonetna, neshvatljiva, činilo se da se protivi smrti te osobe, uprkos tome što je datum njenog preminuća već utvrđen, kao za sve ljude, od samog dana rođenja. Nemoguće, reče smrt ćutljivoj kosi, niko na svetu ni izvan njega nikada nije imao više moći od mene, ja sam smrt, ostalo je ništa. Ustala je sa stolice i otišla do kartoteke odakle se vratila sa spornim kataloškim listićem. Nije bilo nikakve sumnje, ime se podudaralo sa onim na koverti, adresa takođe, zanimanje je bilo violončelista, bračno stanje prazno, znak da nije bio ni oženjen, ni udovac, ni razveden jer u bazi podataka koje ima smrt nikada ne stoji samac, dovoljno je zamisliti kako bi glupavo bilo da se rodi jedno dete, da mu se napravi karton i upiše ne profesija, jer ono još uvek neće znati koji će biti njegov poziv, već da je bračno stanje tek rođenog samac. Što se tiče godišta upisanog u kataloški listić koji smrt ima u ruci, vidi se da violončelista ima četrdeset devet godina. Ali ako je još uvek neophodan dokaz o besprekornom funkcionisanju arhiva smrti, upravo sada ćemo ga dobiti, kada, u desetini sekunde, ili još manje, pred našim sumnjičavim očima broj četrdeset i devet bude zamenjen sa pedeset. Danas je rođendan violončeliste čijim je imenom naslovljen kataloški listić, trebalo je da mu umesto jednog obaveštenja o preminuću za osam dana bude poslato cveće. Smrt ponovo ustade, nekoliko puta obiđe salu, dva puta zastade tamo gde se nalazila kosa, otvori usta kao da bi razgovarala sa njom, zatražila od nje mišljenje, dala joj neko naređenje ili jednostavno rekla kako se osećala zbunjenom, uzbuđenom, što, podsetimo se, nije nimalo čudno ako pomislimo na vreme koje je provela u ovoj službi a da do danas nije doživela ni najmanji nedostatak poštovanja od strane ljudskog stada, čija je vrhovna pastirica bila. Upravo je u tom trenutku smrt imala zlokobni predosećaj da bi nezgoda mogla biti još ozbiljnija nego što joj se u prvi mah učinilo. Sede za sto i počne da pregleda od kraja do početka mrtvačke spiskove za poslednjih osam dana. Već u prvom nizu imena, nizu od juče, i

suprotno onome što je očekivala, videla je da nije bilo imena violončeliste. Nastavila je da lista, jedan, drugi, treći, još jedan, pa još jedan, i tek ga je na osmom spisku najzad pronašla. Pogrešno je mislila kako je ime trebalo da se nalazi na spisku od juče, i sada se suočila sa nečuvenim skandalom da je neko ko je već dva dana trebalo da bude mrtav i dalje bio živ. I to nije bilo ono glavno. Vražji violončelista, od rođenja predodređen da umre mlad, sa svega četrdeset i devet leta, upravo je bezočno napunio pedeset, diskreditovao sudbinu, zlu kob, sreću, horoskop, usud i sve ostale sile koje su posvećene tome da protivreče svim sredstvima dostojnim i nedostojnim našoj tako ljudskoj volji za životom. Bilo je to zaista jedno porazno narušavanje kredibiliteta. I kako ću ja sada ispraviti jednu nepravilnost koja nije trebalo da se dogodi, kada jedan ovakav slučaj nema presedana, kada ništa slično nije predviđeno u pravilnicima, zapita se smrt, pogotovo zato što je violončelista trebalo da umre sa četrdeset i devet a ne sa pedeset godina koliko već ima. Videlo se da je sirota smrt bila zbunjena, uznemirena, da joj je malo nedostajalo da počne udarati glavom o zid od prevelikog jada. U toliko hiljada vekova neprekinute delatnosti nikada nije imala nijedan propust, a sada, upravo kada je bila uvela nešto novo u klasični odnos smrtnika prema svom samosvojnom i jedinstvenom causa mortis, eto kako je njen ugled, tako mukotrpno stečen, upravo pretrpeo najteži udarac. Šta učiniti, upita, zamislimo da ga je činjenica da nije umro stavila izvan mog delokruga, kako li ću ovo skinuti s vrata. Pogleda u kosu, družbenicu u tolikim zgodama i masakrima, ali ona se pravila da ne razume, nikada ne bi odgovarala, a sada, sasvim odsutna, kao da joj je pripala muka od sveta, počivala je s trošnom i zarđalom metalnom oštricom naslonjena na beli zid. Upravo tada smrt je iznela na svetlo dana svoju veliku ideju, Kaže se da nesreća nikada ne dolazi sama, i kaže se treća sreća jer to je račun kojeg je napravio bog, pogledajmo da li je zaista tako kako kažu. Ona mahnu desnom rukom i dva puta vraćeno pismo opet nestade. Ni dva minuta nije lutalo. Opet se našlo ovde, na istom mestu kao i ranije. Poštar ga nije gurnuo ispod vrata, nije pozvonio, nalazilo se opet ovde.

Očigledno je da ne treba žaliti smrt. Bezbrojne su i opravdane naše žalbe bile pa da sada dopustimo da se predamo osećanju samilosti kojom nas ni u jednom trenutku u prošlosti nije udostojila, premda je bolje od bilo koga znala koliko nam je smetala upornost sa kojom je uvek, po svaku cenu, terala svoje. U međuvremenu, bar na jedan kratak trenutak, ono što nam je sada pred očima više liči na kip očajanja nego na zlosretni lik koji se, prema onome što su govorili neki samrtnici, upirući pogled u podnožje kreveta, pojavljuje u poslednjem času da bi nam pokazala jedan znak sličan onome kojim šalje pisma, ali u tom času suprotan, odnosno, znak koji ne govori putuj tamo, već dođi ovamo. Nekim čudnim optičkim fenomenom, stvarnim ili virtuelnim, smrt je sada izgledala mnogo manja, kao da joj se koštani sistem skupio, ili je možda oduvek takva bila a naše su oči, razrogačene od straha, od nje pravile giganta. Sirota smrt. Dođe nam da joj priđemo i stavimo ruku na njeno tvrdo rame, kažemo joj na uvo, ili bolje, na mesto gde ga je imala, ispod parijetalne kosti, nekoliko reči saosećanja, Ne budite tužni, gospodo smrti, to su stvari koje se stalno dešavaju, evo mi, ljudi, na primer, imamo mnogo iskustva sa malodušnošću, neuspesima i frustracijama, a vidite da čak ni zbog toga nismo digli ruke,

setite se drevnih vremena kada ste nas uzimali bez žaljenja i samilosti u cvetu mladosti, pomislite na ovo sadašnje doba u kome isto tako tvrda srca i dalje činite isto ljudima koji oskudevaju u svemu što je neophodno životu, verovatno smo želeli da vidimo ko će se prvi umoriti, da li vi, gospođo, ili mi, razumem vašu neprijatnost, najteži je prvi poraz, nakon toga se naviknemo, u svakom slučaju ne uzmite za zlo što ću vam reći dabogda ne bio zadnji, i nije to zbog želje za osvetom, jer kukavna bi to osveta bila, bilo bi to kao isplaziti jezik krvniku koji vam odrubljuje glavu, iskreno govoreći, mi, ljudi, i ne možemo učiniti ništa više nego da isplazimo jezik krvniku koji se sprema da nam odseče glavu, mora da je to ono zbog čega osećam ogromnu znatiželju da saznam kako ćete se izvući iz ove petljancije u koju su vas smestili, sa tom pričom o pismu koje ide i vraća se i o tom violončelisti koji neće moći da umre sa četrdeset i devet godina jer je već napunio pedeset. Smrt nestrpljivo odmahnu rukom. Grubo otrese sa ramena bratsku ruku koju smo joj tamo položili i ustade sa stolice. Sada je izgledala viša, krupnijeg tela, prava gospođa smrt kakva se samo poželeti može, sposobna da učini da se zatrese tlo pod nogama, sa mrtvačkom ponjavom koju vuče za sobom podižući prašinu svakim korakom. Smrt se rasrdila. Trenutak je da joj isplazimo jezik.

Izuzev ponekih retkih slučajeva, poput pomenutih samrtnika s prodornim pogledom koji su namirisali smrt u podnožju kreveta u vidu klasičnog duha obmotanog belim krpama ili, kako se izgleda prustu dogodilo, u liku debele žene odevene u crno, smrt je neupadljiva, više voli da se njeno prisustvo ne primećuje, pogotovo ako je okolnosti nateraju da izađe na svetlost dana. Uglavnom se veruje da bi smrt po svojoj prirodi mogla biti nevidljiva kao i bog, pošto je, kako neki vole da tvrde, smrt avers istog novčića kome je, umesto krsta, bog smešten na revers. Verodostojni smo svedoci da je smrt skelet umotan u čaršav, da stanuje u studenoj dvorani u društvu stare i zardale kose koja ne odgovara na pitanja, da je okružena okrečenim zidovima duž kojih je poredano, pod paučinom, nekoliko tuceta datoteka sa ogromnim fiokama punim kataloških listića. Stoga je razumljivo da smrt ne želi da se ukaže ljudima u takvom stanju, na prvom mestu zbog lične estetike, na drugom mestu kako nesretni prolaznici ne bi presvisli od straha kada se nađu pred njenim velikim praznim očnim dupljama kad skrenu iza ćoška. U javnosti, da, smrt je nevidljiva, ali privatno ne, kako su to mogli da potvrde, u kritičnom momentu, pisac marsel prust i samrtnici prodornog pogleda. Slučaj boga je već nešto drugačiji. Koliko god se trudio, nikada ne bi mogao da postane vidljiv za ljudske oči, i to ne zato što nije sposoban, jer on je svemoguć, već jednostavno zato što ne bi znao koje lice da stavi kako bi se prikazao bićima za koje se pretpostavlja da ih je stvorio, pritom je vrlo verovatno da ih ne bi prepoznao ili, što je možda još gore, oni ne bi prepoznali njega. Takođe ima takvih koji kažu da je, za nas, velika sreća što bog ne želi da nam se prikaže jer bi strah od smrti bio šala naspram jeze koja bi nas prožela kada bi se to dogodilo. Naposljetku, o bogu i o smrti postoje samo priče, a ova nije ništa više nego jedna od njih.

Znamo, dakle, da je smrt odlučila da ode u grad. Svukla je čaršav, koji je bio jedina odeća koju je nosila na sebi, pažljivo ga presavila i prebacila preko naslona stolice gde smo je videli kako sedi. Ako izuzmemo tu stolicu i sto, ako izuzmemo i datoteke i kosu, ničeg više u dvorani nije bilo osim onih uzanih vrata za koja ne znamo kuda vode. Kako je to

očigledno jedini izlaz, bilo bi logično pomisliti da će upravo tuda smrt poći u grad, a ipak neće biti tako. Bez čaršava smrt je ponovo izgubila visinu, imala je najviše, u ljudskim merama, metar i šezdeset i šest ili šezdeset i sedam, a budući gola, bez ijedne krpice na sebi, izgledala je još manja, skoro kao jedan adolescentski kosturčić. Niko ne bi rekao da je to ista ona smrt koja nam je s takvom silinom stresla ruku sa ramena kada smo je, dirnuti nezasluženom samilošću, pokušali utešiti zbog neprijatnosti. Zaista, nema na svetu ništa ogoljenije od kostura. Za života, ide dvostruko odeven, prvo u meso kojim se skriva, zatim, osim ako je ne svuče da bi se okupao ili radi ugodnijih aktivnosti, u odeću kojom pak meso voli da se pokrije. Svedenom na ono što zapravo jeste, polurastavljena konstrukcija nekoga ko je već odavno prestao da postoji, kosturu nije preostalo ništa drugo nego da nestane. I upravo se tako dogodilo, od glave do pete. Pred našim zaprepašćenim očima kosti izgubiše gustinu i čvrstinu, konture im se malo-pomalo rasplinuše, ono što je bilo tvrdo postade gasovito, rastvori se u svim pravcima poput fine magle, i kostur, kao da je ispario, sada se pretvorio u jedan nejasan obris u kome se još mogla videti samo njegova nezainteresovana kosa, i smrt iznenada nestade, bila je tu i nema je više, ili je još tu ali je mi ne vidimo, ili čak ni to, jednostavno je prošla kroz svod podzemne dvorane, pa kroz veliku masu zemlje iznad, i otišla jer je savesno bila tako odlučila nakon što joj se pismo ljubičaste boje po treći put vratilo. I znamo kuda je pošla. Neće moći da ubije violončelistu, ali želi da ga vidi, da ga ima pred očima, da ga dodirne a da on ne primeti. Sigurna je da će otkriti način da ga uskoro likvidira a da previše ne prekrši pravila, u međuvremenu će saznati ko je taj čovek koga obaveštenja koja šalje smrt nisu dosegla, i kakve moći ima, ako je to slučaj, ili, poput naivnog idiota, nastavlja da živi a da mu nije sinulo da je već trebalo da bude mrtav. Ovde zatvoreni, u ovoj studenoj dvorani bez prozora i sa jednim uzanim vratima za koja se ne zna čemu služe, nismo primetili koliko brzo vreme prolazi. Otkucala su tri sata ujutro, smrt bi već trebalo da je u kući violončeliste.

Upravo tako. Jedna od stvari koje su oduvek najviše zamarale smrt jeste napor koji mora sebe radi da uloži kada ne želi da vidi sve ono što joj se na svakom mestu, istovremeno, pojavljuje pred očima. Takođe i u ovoj pojedinosti ona nalikuje bogu. Pogledajmo kako. Premda se, u stvarnosti, ova okolnost ne ubraja među proverljive podatke opažajnog ljudskog iskustva, bili smo naviknuti da od malena verujemo da su bog i smrt, te vrhovne eminencije, u isto vreme i svuda, to jest, da su sveprisutni, što je reč, kao i tolike druge, sačinjena od prostora i vremena. U stvari, ipak, sasvim je moguće da, kada se razmisli o tome, možda još i više kada se izrazi, imajući u vidu lakoćusa kojom nam reči izlaze iz usta, da dakle nismo sasvim svesni onoga što bi to moglo značiti. Lako je reći da je bog svuda i da je smrt svuda, ali po svemu sudeći ne primećujemo da, ako uistinu jesu svuda, onda nužno, na svim bezbrojnim mestima na kojima se nađu, svuda vide sve što se tamo da videti. Od boga, koji je radi svojih obaveza istovremeno u čitavom svemiru jer inače ne bi imalo nikakvog smisla što ga je stvorio, bilo bi smešno očekivati da pokaže neko posebno zanimanje za ono što se dešava na malenoj planeti zemlji koja je, sa druge strane, a toga se možda niko nije dosetio, njemu poznata pod nekim potpuno drugačijim imenom, ali smrt, ova smrt koja je, kako smo već rekli na prethodnim stranicama, vezana

za ljudski rod zbog njegove ekskluzivne prirode, ta smrt ne skida pogled s nas ni na minut, do te mere da čak i oni koji zasad još neće umreti osećaju da ih njen pogled neprestano prati. Do sada se već mogla steći predstava o herkulovskom naporu koji je smrt bila naterana da učini u svega nekoliko slučajeva kada je, iz ovog ili onog razloga, tokom naše zajedničke istorije, morala da spusti svoju opažajnu sposobnost na nivo ljudskih bića, odnosno, da gleda svaku stvar posebno, u svakom trenutku da bude samo na jednom mestu. U konkretnom slučaju kojim se danas bavimo ne postoji drugo objašnjenje za to što još uvek nije otišla dalje od ulaznih vrata violončelistine kuće. Svakim novim korakom, a ako ga nazivamo korakom, to je samo zato da bismo podstakli maštu onome ko čita, a ne zato što se ona zaista kreće kao da raspolaže nogama i stopalima, smrt mora da se dobrobrano bori kako bi potisnula silovitu težnju koja je nerazdvojiva od njene prirode i koja bi, da je slobodna, odmah doprinela da se smrt razmahne i da se u prostoru rasprostire njena nesigurna i nestalna jedinstvenost, tako teškom mukom obuzdana. Raspored prostorija u stanu u kome živi violončelista koji nije primio pismo ljubičaste boje odgovara ekonomičnom tipu stanova srednje klase, što je stoga primerenije jednom pripadniku sitne buržoazije bez perspektive nego euterpinom miljeniku. Ulazi se kroz jedan hodnik gde se u tami jedva razaznaju petora vrata, jedna u dnu, i neka se, da se ne bismo morali vraćati na to, već sad zna da vode u kupatilo, i po dvojica sa svake strane hodnika. Prva sa leve strane, odakle smrt odlučuje da započne inspekciju, vode u malu prostoriju za ručavanje, koja je po svoj prilici slabo korišćena, a ona je, opet, povezana sa još manjom kuhinjom, opremljenom samo najosnovnijim nameštajem. Odatle se ponovo izlazi u hodnik, pravo pred vrata na koja smrt nije morala pokucati da bi znala da ne funkcionišu, to jest da se niti otvaraju niti zatvaraju, mada je način kojim se ovo saopštava suprotan jednostavnom opisu, jer jedna vrata za koja se kaže da se ne otvaraju niti zatvaraju samo su jedna zatvorena vrata koja se ne mogu otvoriti ili, kako se takođe ima običaj reći, vrata koja su ukleta. Naravno da je smrt mogla kroz njih proći kao i kroz sve ono što se iza njih nalazilo, ali ako se sa onako teškom mukom skupila i uobličila, premda i dalje nevidljiva za obične oči, u jedan manje-više ljudski oblik, iako, kao što smo ranije rekli, ne do te mere da ima noge i stopala, ne bi sada rizikovala da se opusti i raspline kroz unutrašnjost drveta od vrata ili kakvog ormara sa odećom koji se gotovo sigurno nalazi sa druge strane. Smrt zatim nastavi hodnikom do prvih vrata desno, uđe i zatim prođe u muzičku sobu, jer ne vidi se koje bi drugo ime moglo biti dato prostoriji u jednoj kući u kojoj se nalazi otvoren klavir i violončelo, jedan stalak sa notnim zapisom sa tri dela fantazije opus sedamdeset i tri roberta šumana, koji je smrt mogla čitati zahvaljujući jednoj lampi ulične rasvete čija je slabašna svetlost blage narandžaste boje ulazila kroz dva prozora, kao i nekoliko hrpa svezaka razbacanih tu i tamo, i da ne zaboravimo visoke police za knjige gde je književnost u potpunosti usklađena sa muzikom, koja je danas nauka o akordima a nekad je bila kćer aresa i afrodite. Smrt pogladi žice violončela, nežno pređe vrhovima prstiju preko klavirskih tipki, ali samo je ona mogla razlikovati zvuk instrumenata, prvo jedan dugačak i dubok brum, zatim jedan kratak cvrkut ptica, oboje nečujni ljudskim ušima ali jasni i precizni za onoga ko je pre toliko vremena naučio da tumači smisao uzdaha. Tamo, u susednoj sobi, čovek verovatno spava. Vrata su otvorena, u polutami, iako većoj nego u muzičkoj sobi, vidi se krevet i lik nekoga kako leži. Smrt

nastavi dalje, prođe kroz tminu, ali zastade, neodlučna, osetivši prisustvo dva živa bića u sobi. Premda poznavalac izvesnih običaja iz života, doduše, kao što je i prirodno, ne iz vlastitog iskustva, smrt je mislila da je čovek imao društvo, da je pored njega spavala druga osoba, neko kome ona još uvek nije bila poslala pismo ljubičaste boje ali koja je u ovoj kući delila okrilje istih čaršava i toplinu istog pokrivača koje je koristio usnuli čovek. Prišla je bliže, gotovo dodirujući, ako se može tako reći, noćni ormarić, i videla da je čovek bio sam. Ipak, sa druge strane kreveta, smotan na prostirci u klupko, spavao je jedan pas srednjeg rasta, tamne dlake, najverovatnije crne. Bilo je ovo prvi put da se smrt, koliko se seća, iznenadila mišlju što se, budući da ona ne služi ničemu osim umiranju ljudskih bića, ova životinja nalazila izvan domašaja njene simbolične kose, što je njena moć ne može čak ni ovlaš dotaći, pa bi tako i ovaj usnuli pas mogao postati besmrtn, treba samo videti koliko dugo, samo kada bi njegova vlastita smrt, ona druga, zadužena za smrt ostalih živih bića, životinja i biljaka, zakazala kao što ova naša beše učinila, pa bi, stoga, samo ako bi imao dobar razlog, neko na početku neke druge knjige mogao da napiše Sledećeg dana nijedan pas nije umro. Čovek se pomerio, možda je sanjao kako svira šumanova tri komada pa je pogrešio notu, violončelo nije kao klavir, na klaviru su note uvek na istom mestu, ispod svake tipke, dok su na violončelu raspršene čitavom dužinom žica, potrebno ih je pronaći, istisnuti ih, ugoditi na pravom mestu, vući gudalo pod pravim uglom i pod pravim pritiskom, ništa lakše, stoga, nego pogrešiti jednu ili dve note dok se spava. Smrt se naže napred kako bi bolje videla čovekovo lice, i u tom trenutku kroz glavu joj sevnu genijalna ideja, pomislila je kako bi kataloški listići iz njenog arhiva mogli imati pričvršćenu fotografiju osoba na koje se odnose, i to ne bilo kakvu fotografiju, već jednu tako naučno usavršenu da se podaci o bivstvovanju tih osoba kontinuirano i automatski ažuriraju u odgovarajućim kataloškim listićima, a takođe bi se s protokom vremena menjala i njihova slika, od naboranog i pocrvenelog deteta u naručju majke do ovog današnjeg dana, kada se pitamo da li smo zaista ono što smo bili i pomišljamo da bi nas neki duh iz lampe mogao zameniti za nekog drugog. Čovek se ponovo mrdnuo, učinilo se kao da će se probuditi, ali ne, disanje je ponovo poprimilo pravilan ritam, jednakih trinaest puta u minutu, leva ruka počiva mu na srcu kao da osluškuje otkucaje, jedna otvorena nota za dijastolu, jedna zatvorena nota za sistolu, dok mu je desna ruka, dlana okrenutog nagore i prstiju lagano zakrivljenih, izgledala kao da očekuje da se druga ruka nađe preko nje. Čovek izgleda stariji od pedeset godina koliko je već napunio, možda i ne stariji, nego samo umoran, možda tužan, ali to ćemo moći da saznamo tek kada otvori oči. Proćelav je, a i ono kose što mu je preostalo uglavnom je sedo. Prosečan muškarac, ni ružan ni lep. Onakvog kakvog ga upravo vidimo, dok leži na leđima, u prugastoj pižami na pruge koju gornji rub čaršava ne prekriva u potpunosti, niko ne bi rekao da je on prvi violončelista gradskog simfonijskog orkestra, da njegov život protiče među magičnim linijama pentagrama, ko zna, možda je takođe u potrazi za dubokim srcem muzike, pauzom, zvukom, sistolom, dijastolom. Još uvek ogorčena na propust u sistemu državne pošte i telekomunikacija, ali ne toliko iznervirana kao kad je ovamo dolazila, smrt gleda usnulo lice i zamišlja kako je čovek već trebalo da bude mrtav, kako je ovo meko disanje, uzdah, izdah, već trebalo da prestane, da je srce koje leva ruka štiti već trebalo da stane i da bude prazno, za uvek zaustavljeno u poslednjem

grču. Došla je da vidi ovog čoveka, i sada ga je videla, nema u njemu ništa posebno što bi moglo objasniti tri vraćanja pisma ljubičaste boje, najbolje što bi mogla učiniti jeste da se vrati u ledenu podzemnu dvoranu odakle je došla i pronađe način da odmah završi sa ovim prokletim slučajem koji je pretvorio ovog testeraša po violončelu u nekoga ko je nadživeo samoga sebe. Bilo je to zato da bi podstakla svoju vlastitu ali već umanjenu uznemirenost, zbog koje je upotrebila ove agresivne parove reči, prokleti slučaj, testeraš po violončelu, ali rezultati nisu bili na visini namere. Čovek koji spava nije ni na koji način bio kriv za ono što se dogodilo sa pismom ljubičaste boje, ni u snu nije mogao zamisliti kako upravo živi život koji više ne bi trebalo da bude njegov i kako bi, da su stvari bile onakve kakve je trebalo da budu, već bio sahranjen najmanje osam dana a njegov crni pas trčao bi po gradu kao lud u potrazi za vlasnikom ili bi sedeo, ne jedući i ne pijući, na ulazu u zgradu i čekao njegov povratak. Za trenutak, smrt se otela samoj sebi, šireći se prema zidovima, ispunila je čitavu sobu i prelila se poput fluida u susednu prostoriju, gde se jedan deo nje zaustavio gledajući u svesku koja se nalazila otvorena na jednoj stolici, bila je to svita broj šest opus hiljadu i dvanaest u d-duru johana sebastijana baha komponovana u ketenu i nije morala poznavati muziku pa da zna da je ona bila napisana, kao i deveta betovenova simfonija, u tonalitetu radosti, jedinstva među ljudima, prijateljstva i ljubavi. Onda se dogodilo nešto nikad viđeno, nešto nezamislivo, smrt je pala na kolena, sad je odjednom bila celacelcata, jedno snažno telo koje je imalo i kolena, i noge, i stopala, i ruke, i šake, i lice koje se među šakama skrivalo, i ramena koja su se tresla ne zna se zašto, verovatno ne od plača, baš toliko ne može se tražiti od nekoga ko za sobom gde god prođe ostavlja trag od suza, ali nijednu koja bi bila njena. Onakva kakva je bila, ni vidljiva, ni nevidljiva, ni skelet, ni žena, ustala je sa poda poput daha i ušla u sobu. Čovek se nije pomerao. Smrt je pomislila, Više nemam šta da radim ovde, idem, nije čak ni vredelo truda samo doći i videti čoveka i psa kako spavaju, možda sanjaju jedan drugoga, čovek psa, pas čoveka, čovek sanja da je već sutra i da spušta glavu uz glavu čoveka, čovek sanja da je već sutra i da njegova leva ruka grli toplo i meko telo psa i privija ga na grudi. Pored ormara do vrata koja vode u hodnik nalazila se jedna fotelja na koju je smrt otišla da sedne. Nije bila tako odlučila, ali je otišla da sedne tamo, u onaj ćošak, možda zato što se setila kako je hladno u podzemnoj dvorani sa arhivama. Oči su joj bile u visini čovekove glave, razaznavala mu je profil koji se oštro ocrtavao u pozadini narandžastog svetla koje je ulazilo kroz prozor i ponavljala u sebi da ne postoji nijedan razlog da i dalje bude ovde, ali onda je odmah sebi dokazivala da postoji, da postoji jedan razlog, i to čvrst, jer ovo je jedina kuća u gradu, u zemlji, u čitavom svetu, u kojoj postoji osoba koja krši najsuroviji od svih zakona prirode, zakona podjednako iznad života i smrti, koji ti ne postavlja pitanje želiš li da umreš i koji te to nikada neće pitati. Ovaj čovek je mrtav, pomislila je, svako ko je već određen da umre unapred je mrtav, samo je potrebno da ga lagano gurnem palcem ili mu pošaljem pismo ljubičaste boje koje se ne može odbiti. Ovaj čovek nije mrtav, pomislila je, probudiće se za nekoliko sati, ustaće kao i svakog drugog dana, otvoriće dvorišna vrata kako bi pas otišao da se oslobodi viška iz tela, poješće jutarnji obrok, ući u kupatilo da bi iz njega izašao olakšan, okupan i obrijan, možda izaći na ulicu vodeći psa da kupe novine na kiosku na uglu, možda sesti pre toga i još jednom odsvirati tri šumanova komada, možda

kasnije pomisliti na smrt što obavezno rade sva ljudska bića, iako on ne zna da je u ovom trenutku kao besmrtni jer ova smrt koja ga gleda ne zna kako da ga ubije. Čovjek je promenio položaj, okrenuo leđa ormaru koji je zaklanjao vrata i pustio da mu desna ruka sklizne do strane gde je bio pas. Minut kasnije već je bio budan. Bio je žedan. Upalio je lampu sa noćnog ormarića, ustao, nazuo papuče koje su, kao i uvek, bile pod glavom psa, i otišao u kuhinju. Smrt ga je pratila. Čovjek je nalio vodu u čašu i otpio. Tada se pojavio pas, utažio žeđ u posudi za vodu pokraj vrata koja izlaze u baštu a zatim podigao glavu ka gospodaru. Želiš napolje, naravno, rekao je violončelista. Otvorio je vrata i sačekao da se životinja vrati. U čaši je bilo ostalo malo vode. Smrt ju je pogledala, napregnula se da zamisli kako je to biti žedan, ali nije uspela. Takođe nije uspela onda kada je morala da ubije ljude žeđu u pustinji, ali tada to nije ni pokušala. Životinja se već vraćala, mašući repom. Idemo da spavamo, rekao je čovek. Vratili su se u sobu, pas se bio dva puta okrenuo oko sebe i legao sklupčan. Čovjek se pokrio do vrata, dvaput se nakašljao i nedugo zatim utonuo u san. Sedeći u svom ćošku, smrt je gledala. Mnogo kasnije, pas je ustao sa tepiha i popeo se na fotelju. Po prvi put u svom životu smrt je saznala kako je to imati psa u krilu.

Trenutke slabosti u životu svako od nas može imati, a ako smo ih lišeni danas, budimo sigurni da ćemo ih doživeti sutra. Jednako kao što se iza bronzanog oklopa ahilejevog videlo kako kuca jedno meko srce, dovoljno je da se setimo zavisti od koje je patio deset godina nakon što mu je agamemnon ukrao njegovu voljenu zatočenicu briseidu, a potom onog strahovitog gneva koji ga je nagnao da se vrati u rat vičući gromovitim glasom na trojance jer je hektor ubio njegovog prijatelja patrokla, mada opremljenog najneprobojnijom od ratne opreme do danas iskovane, dakle i pored obećanja da će tako nastaviti sve do konačnog kraja sveta, o skeletu smrti govorimo, uvek postoji mogućnost da se jednoga dana u njenu strašnu ljušturu nehaljno uvuče jedan nežni akord violončela, jedan nevini triler na klaviru, ili tek pogled na jednu notnu svesku otvorenu na stolici da te podseti na ono na šta odbijaš da pomisliš, što nisi proživela i što, šta god učinila, nikada nećeš moći da doživiš, osim ako. Posmatrala si sa ledenom pažnjom usnulog violončelistu, čoveka koga nisi uspela da ubiješ jer si mu mogla prići tek kada je već bilo prekasno, videla si psa sklupčanog na prostirci, čak ni tu životinju nije ti bilo dopušteno dotaknuti jer nisi ti njegova smrt, i u hladnoj polutami sobe ta dva živa bića savladana snom koja nisu znala za tebe samo su poslužila da u tvojoj savesti uvećaju teret neuspeha. Ti, koja si bila naviknuta da možeš ono što niko drugi ne može, našla si se ovde nemoćna, vezanih ruku i nogu, sa svojom dozvolom za ubijanje nula nula sedam, bezvrednom u ovoj kući, nikada, otkad si smrt, priznaj, nisi bila do te mere ponižena. Upravo kad si izašla iz spavaće u muzičku sobi, kada si kleknula pred svitom broj šest za violončelo johana sebastijana baha i grčevito zatresla ramenima što je pokret koji kod ljudi obično prati grčeviti plač, upravo tada, svojim tvrdim kolenima prikovana za tvrdo tlo, tvoja je ogorčenost odjednom iščezla poput retke magle u koju se ponekad pretvaraš kada ne želiš da si potpuno nevidljiva. Vratila si se u sobu, sledila violončelistu kada je otišao u kuhinju da popije malo vode i otvori vrata psu, prvo si ga videla kako leži i spava, sada si ga videla budnog i na nogama, možda je zahvaljujući kakvoj optičkoj iluziji

uzrokovanoj uzdužnim prugama pižame izgledao mnogo viši od tebe, ali bilo je to nemoguće, radilo se samo o varki, o iskrivljenoj perspektivi, jer tu je logika činjenica da nam kaže da si ti veća, smrti, veća od svega, veća od svih nas. Ili možda nisi takva uvek, možda se stvari koje se događaju u svetu objašnjavaju prema okolnostima, na primer, blistava mesečina koje se muzičar seća iz svog detinjstva bila bi prošla uzalud kada bi on spavao, da, okolnost, jer ti si ponovo bila jedna mala smrt kada si se vratila u sobu i otišla da sedneš u fotelju, i još manjom si postala kada je pas ustao sa tepiha i popeo se u tvoje krilo koje se činilo kao krilo devojčice, i tada ti je kroz glavu proletela jedna od najlepših misli, pomislila si da nije pošteno da smrt, ne ti, nego jedna druga, jednoga dana ugasi blagu žeravicu one meke životinjske toplote, to si pomislila, ko bi rekao da ćeš ti, koja si tako naviknuta na arktičke i antarktičke hladnoće u dvorani u kojoj se nalaziš u ovom trenutku, gde te je glas tvoje ogavne dužnosti pozvao, dužnosti da ubiješ čoveka kome je, dok je spavao, izgledalo da se na licu ocrta gorak ukočen osmeh nekoga koga čitavom svom životu nikada nije imao istinsko ljudsko društvo u krevetu, ko je sklopio dogovor sa svojim psom da svaki od njih sanja onog drugog, pas čoveka, čovek psa, ko ustaje noću u svojoj prugastoj pižami da ode u kuhinju i utoli žeđ, svakako da bi bilo zgodnije odneti čašu vode u sobu kada se ode na spavanje, ali to ne čini, draža mu je njegova mala noćna šetnja hodnikom do kuhinje, usred mira i tišine noći, sa psom koji uvek ide za njim i ponekad traži da ide u dvorište, neki put ne, ti da kažeš, Ovaj čovek mora umreti.

Smrt je ponovo skelet umotan u mrtvački plašt, sa kapuljačom koja joj pada preko pola čela, tako da joj ono najgore od lobanje bude pokriveno, ali tolika smotrenost nije vredna truda ako je to bila briga, jer ovde nema koga da se uplaši jezivog prizora, tim više što se primećuju samo krajevi kostiju stopala i šaka, prvih koja počinjavaju na glatkom kamenu poda čiju ledenu hladnoću ne osećaju, drugih koje prelistavaju, kao da su strugalice, stranice kompletnog toma istorijskog planiranja smrti, od prvog među svim pravilnicima, onoga koji je bio napisan jednom i jednostavnom rečju, ubij, do dodataka i najnovijih aneksa, gde se nalaze prikupljeni svi dosad poznati načini i oblici umiranja, i za njih se može reći da listi nema kraja. Smrt se nije iznenadila negativnim ishodom istraživanja, zapravo, bilo bi neprikladno, ali iznad svega suviše, da se u jednoj knjizi u kojoj se za svakog i bilo kog predstavnika ljudske vrste određuje konačan kraj, svršetak, osuda, smrt, pojave reči kao što su život i živeti, živim i živeću. Tu ima mesta samo za smrt, a nikada za apsurdne pretpostavke kako je neko uspeo da od nje pobegne. To nikada nije bilo viđeno. Možda je, kada bi se detaljno tražilo, bilo moguće pronaći još jedanput, i samo jedan put, glagolsko vreme živeo sam u nekoj suvišnoj fusnoti, ali takva brižljivost nikada nije bila ozbiljno sprovedena, što dovodi do zaključka da postoje više nego čvrsti razlozi da ni okolnost što se nekada živelo ne zaslužuje da bude pomenuta u knjizi o smrti. Stvar je u tome što je drugo ime knjige o smrti, valja da znamo, knjiga o ničemu. Skelet odloži knjigu u stranu i ustate. Prošetao je, što je njegov običaj kada mu je potrebno da prodre do srži nekog pitanja, dva puta dvoranom, zatim otvorio fioku arhiva u kojoj se nalazio kataloški listić violončeliste i izvukao ga. Ovaj gest upravo nas je podsetio da je poslednji trenutak, zbog okolnosti o kojoj govorimo, da razjasnimo jednu važnu pojedinost u vezi

sa funkcionisanjem arhiva koji su postali predmet naše pažnje i o čemu se, zbog autorove osude koja nije vredna pažnje, sve do sada nije govorilo. Na prvom mestu, i suprotno onome što bi se možda očekivalo, deset miliona kataloških listića koji se nalaze složeni u ovim fiokama nije popunila sama smrti, nije ih ispisala ona. Samo bi još to trebalo, smrt je smrt, a ne tamo nekakvo piskaralo. Kataloški listići se pojavljuju na svojim mestima, to jest, alfabetski arhivirani, tačno u trenutku kad se osobe rode, i nestaju tačno u trenutku kad umru. Pre izuma pisama ljubičaste boje smrt se nije trudila čak ni da otvara fioke, ulazak i izlazak kataloških listića oduvek se odvijao bez greške, bez nepravilnosti, ne pamti se da je bilo žaljenja vrednih scena, kao, recimo, da jedni kažu da ne žele da se rode ili da drugi protestvuju kako ne žele da umru. Kataloški listići ljudi koji umru odlaze, a da ih niko ne iznosi, u jednu dvoranu koja se nalazi ispod ove, ili bolje rečeno, zauzimaju svoje mesto u jednoj od dvorana koje se nižu jedna ispod druge sve dublje pod zemljom i koji su već na putu ka užarenom jezgru zemlje, gde će sva ova papirologija jednoga dana završiti u plamenu. Ovde, u dvorani smrti i kose, bilo bi nemoguće uspostaviti kriterijum sličan onome koji je usvojio konzervator registra građana, odlučan da objedini u jednom arhivu imena i papire svih živih i svih mrtvih koje je imao pod svojim nadzorom, smatrajući da jedino zajedno mogu predstavljati čovečanstvo kako bi trebalo da bude shvaćeno, kao jedna apsolutna celina, nezavisno od vremena i mesta, i da to što ih čuvaju razdvojene predstavlja atentat na duh. To je ta ogromna razlika između smrti i razboritog konzervatora papirologije o životu o smrti, dok se istovremeno smrt diči olimpskim preziranjem onih koji su umrli, prisetimo se samo okrutne rečenice, toliko puta ponovljene, koja glasi šta je bilo, bilo je, dok je konzervator, nasuprot tome, zahvaljujući onome što u svakodnevnom jezičkom izrazu nazivamo istorijska svest, mišljenja da živi ne bi trebalo nikada da budu odvojeni od mrtvih i da, u suprotnom, ne samo da bi mrtvi bili zauvek mrtvi, nego bi i živi takođe samo delimično živeli svoj život, čak i kada bi on bio dugovečniji od metuzalemovog, o kome postoje sumnje da li je umro sa devetsto šezdeset i šest godina, kako kaže stari mazoretski zavet, ili sa sedamsto dvadeset, kako tvrdi samarićansko petoknjižje. Sigurno je da se neće svi složiti sa konzervatorovim smelim arhivističkim predlogom o svim postojećim imenima kao i onima koja će doći, ali zbog onoga što bi predlog mogao značiti u budućnosti ostavićemo ga ovde pomenutog.

Smrt pomno prouči kataloški listić i ne nađe u njemu ništa što već ranije nije videla, to jest, biografiju jednog muzičara koji je trebalo da bude mrtav još pre nedelju dana i koji, nasuprot tome, nastavlja mirno da živi u svom skromnom domu umetnika, sa svojim crnim psom koji se penje ženama u krilo, sa klavirom i violončelom, svojim noćnim žedima i svojom prugastom pižamom. Mora postojati način da se reši ova neprilika, pomisli smrt, poželjno bi bilo, naravno, da se stvar sredi bez velike galame, pa ako više instance nečemu služe, ako nisu tamo samo da primaju počasti i pohvale, sada imaju dobru priliku da pokažu da nisu ravnodušne prema nekome ko ovde ispod, dole, radi težak posao, neka izmene pravilnik, neka proglase vanredne mere, neka odobre, ako bude neophodno da se tome pribegne, i jednu akciju sumnjive legalnosti, bilo šta, samo da ne dozvole da se ovakav skandal ponovi. Zanimljivo je u ovom slučaju što smrt nema

pojma koje su konkretno te više instance koje bi navodno trebalo da reše pomenute probleme. Tačno je da je, u jednom od svojih pisama objavljenim u štampi, ako se ne varam u drugom, ona govorila o jednoj sveopštoj smrti koja će učiniti da nestanu ne zna se kad sve manifestacije života u vaseljeni do poslednjeg mikroba, ali to je, pored toga što se radi o filozofskoj datosti jer ništa ne može trajati večno pa čak ni smrt, praktično govoreći proizlazilo iz jednog zdravo razumskog zaključka koji već odavno kruži među smrtima po sektorima, premda je tu nedostajala potvrda saznanja potkrepljenog ogledima i iskustvom. Više instance već su mnogo učinile održavajući verovanje u jednu opštu smrt koja do danas još uvek nije pokazala ni najmanji znak svoje tobožnje moći. Mi, smrti po sektorima, jedine smo koje ozbiljno radimo i čistimo teren i, zapravo, ne bi nas nimalo iznenadilo ništa što bi, ukoliko vasseljene nestane, nastupilo kao posledica svečanog proklamovanja sveopšte smrti, odzvanjajući između galaksija i crnih rupa, ali bi to bilo i posledica nagomilavanja malih pojedinačnih i ličnih smrti koje su u našoj odgovornosti, jedne po jedne, poput kokoške iz poslovice, umesto da zrno po zrno pokljuca, zrno po zrno iskljuca, pre mi se čini da će se tako dogoditi i sa životom koji će sam pripremati svoj kraj, a da mi nećemo biti potrebne, da neće čekati da mi malčice pripomognemo. Više je nego razumljiva ova smetenost smrti. Dospela je na ovaj svet pre toliko vremena da više ne može da se seti ko je bio onaj od koga je dobila instrukcije neophodne za pravilno obavljanje zadataka za koje je bila zadužena. Tutnuli su joj pravilnik u ruke, nametnuli joj reč ubij kao jedinu zvezdu vodilju njenog budućeg delovanja i rekli joj, a da najverovatnije nisu bili primetili crnu ironiju, neka se nosi sa svojim životom. I ona je otišla u uverenju da će, u slučaju nedoumice ili neke malo verovatne zabune, uvek imati nekoga ko joj čuva leđa, da će uvek biti nekoga, šefa nadređenog u hijerarhiji, duhovnog vođe, od koga će tražiti šavet i smernice.

Nije verovatno, stoga, i ovde ćemo na kraju ući u hladno i objektivno ispitivanje koje situacija smrti i violončeliste zahteva, da je jedan informacioni sistem tako savršen kao što je ovaj, koji je održavao ove arhive u redu tokom milenijuma, neprestano ažurirajući podatke, starajući se da se kataloški listići pojavljuju i nestaju u skladu sa rođen si ili mrtav si, malo je verovatno, ponavljamo, da je jedan takav sistem primitivan i jednosmeran, da izvor informacija, gde god se nalazio, neprekidno ne prima i ne obrađuje podatke koji proizlaze iz svakodnevnih aktivnosti smrti na dužnosti. A, dabome, ako ih uistinu prima a ne reaguje na vanrednu vest o tome da neko nije umro kada je trebalo, jedna stvar je sigurna, ili ga, protivno našoj logici i prirodnim očekivanjima, ova epizoda ne zanima te se zbog toga ne oseća dužnim da interveniše kako bi neutralizovao poremećaj procesa, ili bi trebalo prihvatiti da smrt, protivno onome što je mislila, ima određene ruke da reši, kako najbolje zna i ume, bilo koji problem koji joj se pojavi u radnom okruženju. Bilo je potrebno da se reč nedoumica izgovara ovde s vremena na vreme pa da u pamćenju smrti najzad odzvoni izvesni odeljak pravilnika koji, zbog toga što je napisan sitnim slovima i u fusnoti, nije privlačio pažnju proučavalaca a još manje je zadržavao. Ostavivši kataloški listić violončeliste, smrt dogradi knjigu. Znala je da se ono što je tražila nije nalazilo u aneksima ni u dodacima, da je moralo biti u početnom delu pravilnika, onom najstarijem, i stoga slabije konsultovanom kao što se inače dešava

važnim istorijskim tekstovima, i upravo tamo je pronašla. Pisalo je ovako, U slučaju nedoumice, smrt koja dela trebalo bi da u što kraćem roku preduzme mere koje joj iskustvo bude nalagalo kako bi nepovratno bio ispunjen desideratum koji bi u svakoj prilici trebalo da rukovodi njenim postupcima, to jest, prekidanje ljudskih života kada im istekne vreme predodređeno na rođenju, čak i ako u tu svrhu bude neophodno pribеći manje ortodoksnim metodama u situacijama neprirodne otpornosti dotičnog lica na kobnu nameru ili u okolnostima ometajućih činilaca očigledno nepredvidljivih u vreme kada se ovaj pravilnik bude tumačio. Jasno da jasnije ne može biti, smrt ima odrešene ruke da postupi kako bude smatrala da je najbolje. Što, tako to pokazuje istraživanje koje sprovodimo, nije bila nikakva novost. A, ako ne, pogledajmo. Kada je smrt, prema svom nahođenju i na sopstveni rizik, odlučila da obustavi svoju delatnost počev od prvog januara ove godine, nije joj palo na šuplju pamet da bi joj neka viša instanca u hijerarhiji mogla zatražiti da položi račun o toj bizarnoj i velikoj gluposti, jednako kao što nije mislila na izuzetno veliku mogućnost da pomenuta instanca, ili neka još viša, rđavo primi njen slikoviti izum pisama ljubičaste boje. To su zamke automatizma u postupanju, uljuljkujuće rutine, zamorne prakse. Jedna osoba, ili smrt, svejedno ko za ovaj slučaj, savesno obavlja svoj posao, iz dana u dan, bez problema, bez nedoumica, usmeravajući svu svoju pažnju na ispunjavanje odozgo uspostavljenih normi, i ako joj se, nakon izvesnog vremena, ne pojavi neko da zabode nos u način na koji ova obavlja svoje obaveze, izvesno je i poznato da će dotična osoba, kao što se dogodilo i smrti, na kraju početi da se ponaša, a da to i ne primećuje, kao kraljica i gospodarica onoga što radi, i ne samo toga, nego i toga kada i kako to treba da se radi. Ovo je jedino razumno objašnjenje zašto smrti nije izgledalo neophodno da traži dopuštenje od hijerarhije kada je donela i sprovela transcendentalne odluke koje su nam poznate i bez kojih ova priповest, na sreću ili nesreću, ne bi mogla postojati. Čak nije ni pomislila na to. I sada, paradoksalno, uživa u trenutku dok skače od sreće jer je otkrila da je moć raspolaganja ljudskim životima, na koncu, jedino njena i da o njoj neće morati da polaže račune nikome, ni danas ni ikada, sada kad miris slave preti da je ošamuti, kad ne uspeva da izbegne ono osećanje neverice svojstveno nekom ko je, upravo u trenutku kada je pretilo da će biti uhvaćen u grehu, čudom izbegao u poslednji čas, Ono čega sam ja oslobođena.

Uprkos svemu, smrt koja je sada ustajala sa stolice bila je poput prave carice. Ne bi trebalo da obitava u ovoj ledenoj podzemnoj dvorani kao da je živa sahranjena, već da sa vrha najviše planine predsedava sudbinama sveta, gledajući blagonaklono na ljudsko stado, posmatrajući kako se ono komeša i pomera u svim pravcima i ne primećuje da svi oni vode ka istoj sudbini, da će ga jedan korak nazad približiti smrti jednako kao i korak napred, da je sve jednako svemu jer će sve imati jedan jedini cilj, o kome će jedan deo tebe uvek morati da misli i koji je mračni beleg tvoje nepopravljive ljudskosti. Smrt drži u ruci kataloški listić muzičara. Zna da će morati da učini nešto s njim, ali još uvek ne zna tačno šta. Na prvom mestu, trebalo bi da se smiri, da shvati kako sada smrt nije veća nego što je bila ranije, kako je jedina razlika između danas i juče u tome što je smrt samo sigurnija da predstavlja ono što predstavlja. Na drugom mestu, činjenica da će napokon moći da poravna račune sa violončelistom nije razlog da zaboravi da pošalje

pisma za taj dan. Čim je na to pomislila, dvesta osamdeset i četiri kataloška listića namah osvanuše na stolu, polovina su bili muškarci, polovina žene, i sa njima dvesta osamdeset i četiri lista papira i dvesta osamdeset i četiri koverta. Smrt ponovo sede, izdvoji na stranu kataloški listić muzičara i poče da piše. Peščani sat od četiri časa ispustio bi poslednje zrno peska kada je ona upravo potpisala dvesta osamdeset četvrto pismo. Sat kasnije koverta su bile zatvorene i spremne za slanje. Smrt potraži pismo koje je tri puta bilo poslato i tri puta vraćeno i stavi ga je na hrpu koverti ljubičaste boje, Daću ti još jednu šansu, reče. Mahnu levom rukom i pisma nestadoše. Ni deset sekundi ne brše prošlo kada se pismo muzičara, ispotiha, ponovo pojavi na stolu. Potom smrt reče, Što si tražio, to ćeš i dobiti. Precrtala je na kataloškom listiću datum rođenja i prepravila ga za godinu unapred, odmah zatim prepravila je godište, gde je bilo napisano pedeset, prepravila je na četrdeset i devet. Ne možeš to da uradiš, dobaci odande kosa, Već je učinjeno, Biće posledica, Samo jedna, Koja, Smrt, dakle, prokletog violončelište koji se zabavlja na moj račun, Ali on, jadan, ne zna da je već trebalo da bude mrtav, Što se mene tiče, kao da je znao, Bilo kako bilo, nemaš ni moć ni autoritet da prepravljáš kataloški listić, Varaš se, imam sve moći i svaki autoritet, ja sam smrt, i dobro zapamti da nikad to nisam bila toliko kao počev od ovoga dana, Ne znaš u šta ćeš se uvući, opomenu je kosa, Na čitavom svetu postoji samo jedno mesto u koje se smrt ne može uvući, Kakvo mesto, Ono koje nazivaju urna, sanduk, grob, škrinja, kovčeg, skif, tamo se ja ne uvlačim, tamo samo ulaze živi, nakon što ih ja ubijem, naravno, Toliko reči za samo jednu žalosnu stvar, Običaj je to ovih ljudi, na kraju nikada ne kažu ono što žele.

Smrť ima plan. Promena godine rođjenja muzičara bila je samo prvi korak u operaciji u kojoj će, već sada možemo nagovestiti, biti upotrebljena sasvim posebna sredstva, nikada ranije korišćena u čitavoj istoriji odnosa ljudske vrste prema svojoj zakletoj neprijateljici. Kao u partiji šaha, smrt je pomerila kraljicu. Još nekoliko poteza trebalo bi da otvore put za šahmat i partija će biti završena. Moglo bi se sada postaviti pitanje zašto se smrt nije vratila u prethodni status kvo, kada su ljudi umirali jednostavno zato što su morali umreti a ne da čekaju da im poštar donese pismo ljubičaste boje. Pitanje je logično, ali ni odgovor nije ništa manje logičan. Radi se, na prvom mestu, o ponosu, o oholosti, o profesionalnoj časti, jer bi u očima svih povratak smrti u ona naivna vremena bilo isto što i priznanje poraza. Pošto je aktuelni postupak koji je na snazi postupak koji uključuje pisma ljubičaste boje, onda će se on primeniti i na violončelistu. Dovoljno je da zamislimo da smo na mestu smrti pa da shvatimo valjanost njenih razloga. Jasno je da, kao što smo četiri puta imali prilike da vidimo, i dalje postoji grandiozan problem da već premoreno pismo stigne do primaoca, i upravo tu će, kako bi se ostvarila željena namera, stupiti na snagu vanredna sredstva koja smo nagovestili ranije. Ne pre nagljujmo, ipak, sa činjenicama, osmotrimo šta to smrt radi upravo u ovom trenutku, ne radi ništa više od onoga što je uvek radila, to jest izražava se na uobičajeni način, obilazi okolo, premda bi, iskreno, bilo tačnije reći da je smrt tu, da ne obilazi. U isto vreme je svuda. Nije joj potrebno da trči za ljudima da bi ih skoleptala, uvek će se naći tamo gde i oni budu bili. Sada, zahvaljujući metodi obaveštavanja putem prepiske, mogla bi mirne duše da ostane u podzemnoj dvorani i sačeka da se pošta pobrine za ostalo, ali njena priroda je jača od toga, potrebno joj je da se oseti slobodnom, nesputanom. Kao što kaže stara izreka, slobodna kao ptica. U figurativnom smislu, dakle, smrt je bila ptica. Neće joj se ponoviti ista glupost ili neobjašnjiva slabost da potisne ono najbolje u sebi, svoju neograničenu sposobnost širenja, dakle neće ponoviti bolni čin zgušnjavanja i održavanja na poslednjoj granici vidljivog a da ne pređe na drugu stranu, kao što beše učinila prethodne noći, sam

bog zna uz koliko truda, tokom sati koje je provela u muzičarevoj kući. Budući prisutna svugde, kao što smo već hiljadu puta rekli, takođe se i tamo našla. Pas spava u dvorištu, na suncu, čekajući da se gospodar vrati kući. Ne zna kuda je otišao ni šta je otišao da obavi, a pomisao da mu sledi trag, ako je ikada i pokušao, jeste nešto o čemu je već prestao da razmišlja, toliki su i tako dezorijentišući dobri i loši mirisi jednog glavnog grada. Nikada ne pomišljamo na to da ono što psi znaju o nama jesu neke druge stvari o kojima mi ne znamo ništa. Smrt itekako zna, ona zna da violončelista sedi u jednoj koncertnoj sali, desno od maestra, na mestu koje pripada instrumentu koji svira, gleda ga kako pomera gudalo desnom rukom, vidi levu ruku, koja, premda leva, nije manje vredna nego ona druga dok se uspinje i spušta duž žica, onako kako je sama činila napola slepa, uprkos tome što nikada nije učila muziku, čak ni najelementarniji solfedo, takozvani tročetvrtinski takt. Maestro prekida probu, kucka nekoliko puta palicom po ivici notnog stalka da bi dao komentar i izdao naređenje, on želi da postigne da se u ovoj donici za violončela upravo violončela čuju a da izgleda kao da ne daju zvuka od sebe, jedna vrsta akustičke šarade kojom muzičari pokazuju da su je odgonetnuli bez poteškoće, takva je umetnost, sadrži stvari koje izgledaju u potpunosti nemoguće amateru a da to zapravo nisu. Smrt, nepotrebno je reći, ispunjava dvoranu do vrha, čak do alegorijskih slika na svodu i do ogromnog lusteru sada ugašenog, ali tačkagledanja koju ona u ovom trenutku radije bira jeste loža iznad nivoa pozornice, naspram, premda blago iskosa, grupe žičanih instrumenata dubokog tonaliteta, viola koje su altovi iz porodice violina, violončela koji pripadaju basovima i kontrabasovima, i oštrog su zvuka. Tamo je, sedi u jednoj tesnoj stolici presvučenoj grimiznim somotom, i pažljivo gleda prvog violončelistu, onoga koga je videla kako spava u prugastoj pižami, koji ima psa što u ovo doba spava na suncu u dvorištu kuće, čekajući da se njegov gospodar vrati. To je njen čovek, muzičar, ništa više nego muzičar, kao što je to bilo skoro stotinu muškaraca i žena poredanih u polukrug ispred svog ličnog šamana, maestra, dakle čovek koji će jednog od ovih dana, jedne nedelje, jednog meseca ili godine što dolaze primiti na kućnu adresu pisamce ljubičaste boje i ostaviti praznu stolicu, sve dok neki drugi violinista, ili flautista, ili trubač, ne dođe da je ponovo zauzme, možda već sa drugim šamanom koji diriguje palicom kako bi uskladio zvukove, život je orkestar koji stalno svira, usklađen neusklađen, jedan titanik ambalaže koji uvek potone i uvek se vrati na površinu, i to je trenutak kada smrt pomišlja da neće imati šta da radi ako potonuli brod nikada više ne bude mogao da izroni izvodeći pesmu koja podseća na vodu dok se sliva niz padinu, kako je sigurno bilo, klizeći sa zvonkom ljupkošću niz talasasto telo boginje, telo amfitrite, u jedinstvenom času njenog rođenja, kako bi je pretvorio u boginju koja kruži morima, jer to je značenje imena koje su joj dali. Smrt se pita gde li je sada amfitrita, kći nereja i doride, gde li je onaj koji se, nepostojeći u stvarnosti, nastanio, premda na kratko vreme, u ljudskom umu s ciljem da u njemu stvori, takođe nakratko, pouzdan i osoben način da da smisao svetu, darazume istu tu stvarnost. I nisu je razumeli, pomislila je smrt, i ne mogu je razumeti šta god učinili, jer u njihovom je životu sve privremeno, sve nestalno, ni za šta nema leka, bogovi, ljudi, onaj koji je bio više nije, onaj koji jeste neće to zauvek biti, pa čak ću i ja, smrt, skončati kada ne budem više imala koga da ubijem, bilo na klasičan način, bilo putem prepiske. Znamo da ovo nije prvi put da jedna ovakva misao prolazi onim što u njoj misli,

Šta god to bilo, ali bilo je to po prvi put kako je činjenica da je mislila izazvala u njoj osećanje istinskog olakšanja, poput nekoga ko se, pošto je obavio posao, polagano naslanja kako bi se odmorio. Odjednom, orkestar utihnu, začu se samo zvuk violončela, naziva se to solo, jedan skroman solo koji neće trajati ni dva minuta, bilo je to kao da se iz sila koje je šaman prizvao uzdigao jedan glas govoreći možda u ime svih onih koji su začutali, sam maestro je nepokretan, zagledan u muzičara koji je ostavio otvorenu na stolici svesku sa svitom broj šest opus hiljadu i dvanaest u d-duru johana sebastijana baha, svitu koju on nikada neće svirati u ovoj sali jer je samo jedan violončelista u orkestru, makar i glavni u svojoj grupi, ne jedan od onih poznatih solista koji obilaze ceo svet svirajući i dajući intervju, primajući cveće, aplauze, počasti i odlikovanja, ima veliku sreću da mu je pokoji put zapalo nekoliko taktova da odsvira solo jer se neki velikodušni kompozitor setio i one strane orkestra gde se malo šta događa izvan rutine. Kada se proba završi, spremiće violončelo u futrolu i vratiće se kući taksijem, jednim od onih koji imaju veliki prtljažnik, i moguće je da ove noći, nakon što večera, otvori bahovu svitu na notnom stalku, udahne duboko i palicom okrzne žice kako bi mu prva nastala nota pružila utehu sred nepopravljivih banalnosti sveta, a druga učinila da ih zaboravi koliko može, solo se već završio, pa orkestar prekri poslednji eho violončela, i šaman se, jednim ostrim zamahom palice, vrati svojoj ulozi zazivača i vodiča zvučnih duhova. Smrt je ponosna na to kako je dobro svirao njen violončelista. Kao da mu je bila neki rod, majka, sestra, nevesta, ne supruga, ne, jer se ovaj čovek nikada nije ženio.

Tokom sledeća tri dana, izuzev vremena potrebnog da otrči u podzemnu dvoranu, ispiše pisma na brzinu i pošalje ih u poštu, smrt je bila više nego senka, vazduh koji je muzičar udisao. Senka ima jednu veliku manu, gubi joj se trag, nije moguće biti s njom čim nestane izvor svetlosti. Smrt je putovala sedeći pored njega u taksiju koji ga je odvezao kući, ušla je kada je on ušao, posmatrala blagonaklono sulude izlive sreće psa izazvane dolaskom gospodara, a zatim, kao što bi učinio bilo ko pozvan da provede neko vreme tamo, smestila se. Lako je nekome kome nije potrebno da se kreće, svejedno mu je da li sedi na podu ili na prašnjavom vrhu ormara. Proba orkestra bila se završila kasno, još malo i pašće noć. Violončelista je nahranio psa, zatim spremio sebi večeru od sadržaja dveju konzervi koje je otvorio, podgrejao ono što se moglo podgrejati, potom raširio jedan stolnjak preko kuhinjskog stola, postavio pribor i salvetu, ulio vino u čašu i, bez žurbe, zamišljeno, stavio prvi zalogaj viljuškom u usta. Pas je seo pored, neki ostatak koji gazda ostavi na tanjiru i koji mu može biti dat iz ruke biće njegova poslastica. Smrt posmatra violončelistu. Za početak, ne pravi razliku između ružnih i lepih ljudi, možda zato što ne poznaje na sebi ništa osim lobanje koja ima neodoljivu tendenciju da podseća na našu koja se ocrta ispod lica što nam služi kao izlog. U suštini, zapravo, istini za volju, u očima smrti svi smo jednako ružni, čak i u vreme kada smo bili kraljice lepote ili kraljevi onoga što bi u muškom rodu odgovaralo. Divi se njegovim jakim prstima, pretpostavlja da su jagodice leve ruke sigurno vremenom postajale sve tvrđe, možda čak blago žuljevite, život nosi svakakve nepravde, poput slučaja leve ruke koja nosi najveći teret violončela a dobija od publike mnogo manje aplauza nego desna ruka. Pošto se večera završila, muzičar je oprao sudove, pažljivo je duž prevoja složio stolnjak i salvetu,

stavio ih u jednu fioku u ormaru i pre nego što je izašao iz kuhinje pogledao unaokolo da vidi da štogod nije na svom mestu. Pas je otišao za njim u muzičku sobu, tamo gde ih je smrt čekala. Suprotno pretpostavci koju smo izneli u teatru, muzičar nije zasvirao bahovu svitu. Jednog dana, u razgovoru sa nekim kolegama iz orkestra koji su blagim tonom govorili o mogućnosti komponovanja muzičkih portreta, autentičnih portreta, ne tipova poput onih samuela goldenberga i šmujlea, ili onih musorgskog, setio se da kaže da njegov, violončelistin portret, u slučaju da on uistinu postoji u muzici, ne bi nikada našli ni u jednoj kompoziciji za violončelo, već u jednoj neobično kratkoj šopenovoj studiji, opus dvadeset i pet, broj devet, u ges-duru. Želeli su da znaju zašto i on je odgovorio da nije uspevao da vidi sebe ni u čemu što ne bi bilo napisano u jednoj notnoj liniji i da mu se činilo kako je to bio najbolji od razloga. I da je u pedeset i osam sekundi šopen rekao sve ono što je moglo biti rečeno o jednoj osobi koju nije mogao da upozna. Narednih dana, kao prijatna zabava, oni najšaljiviji zvali su ga pedeset i osam sekundi, ali nadimak je bio predugačak da bi opstao, već i zato što nije moguće voditi nijedan dijalog sa nekim ko je odlučio da kasni pedeset i osam sekundi kako bi odgovorio na ono što su ga pitali. Violončelista na kraju dobio u toj prijateljskoj raspravi. Kao da je bio osetio prisustvo nekog trećeg u svojoj kući, kome bi, iz neobjašnjenih razloga, govorio o sebi i, kako ne bi morao držati dugačak govor o sebi jer je čak i najjednostavnijem životu potrebna tirada da bi se reklo nešto o sebi što bi bilo vredno pomena, violončelista je seo za klavir i, nakon kratke pauze kako bi se publika smestila, bacio se na kompoziciju. Ležeći pokraj držala za note i već napola u snu, pas nije izgledao kao da pridaje važnost zvučnoj oluji koja se bila oslobodila iznad njegove glave, bilo zato što ga je čuo u drugim prilikama, bilo zato što to nije dodavalo ništa onome što je već znao o svom godpodaru. Smrt, pak, koja se zbog dužnosti profesije toliko drugih muzičkih numera bila naslušala, naročito posmrtni marš istog tog šopena i adađo asai treće betovenove simfonije, po prvi put u svom tako dugom životu stekla je predstavu u šta se može pretvoriti jedan savršeni sklad između onoga što se kaže i načina na koji se to govori. Nije marila što je to bio muzički portret violončeliste, najverovatnije je da je navedene sličnosti, činjenične kao i one zamišljene, izgradio u svojoj glavi, ono što je smrt impresioniralo jeste to što joj se učinilo da je u onih pedeset i osam sekundi muzike čula ritmičku i melodijsku transpoziciju čitavog i bilo kog ljudskog života, običnog ili posebnog, zbog njegove tragične kratkoće, zbog njegove očajničke dubine osećanja, i takođe zbog onog finalnog akorda koji je bio poput znaka tri tačke ostavljenog u vazduhu, u praznini, bilo gde, kao da je, na nepopravljiv način, nešto još bilo ostalo da se kaže. Violončelista je pao u jedan od grehova koji se najteže prašta, u greh umišljenosti, kada je zamislio svoj vlastiti i neotuđivi lik u jednom portretu u kojem su se na koncu nalazili svi, umišljenosti koja bi, u svakom slučaju, ako se dobro zagledamo, ako ne dopustimo da ostanemo na površini stvari, jednako tako mogla biti protumačena kao manifestacija njegove radikalne suprotnosti, to jest poniznosti, jer, budući da je ovo portret svijui, takođe bih i ja morao biti naslikan na njoj. Smrt okleva, ne uspeva da se odluči za umišljenost ili za poniznost i, kako bi rešila situaciju, kako bi otklonila sumnje, zanima se sada posmatrajući muzičara, čekajući na to da izraz njegovog lica otkrije ono što nedostaje, ili možda ruke, ruke su dve otvorene knjige, ne zbog razloga, pretpostavljenih ili autentičnih, hiromantije, sa svojim

linijama srca i života, života, gospodo draga, dobro ste čuli, života, već zato što govore kada se otvore ili zatvore, kada maze ili kuckaju prstima, kada brišu suzu ili prikrivaju osmeh, kada se polože na nečije rame ili kada mašu u znak pozdrava, kada rade, kada miruju, kada spavaju, kada se bude, i onda je smrt, pošto je završila sa posmatranjem, zaključila da nije istina da je antonim umišljenosti poniznost, čak i da se u to klade bez fige iza leđa svi rečnici sveta, siroti rečnici moraju da rukovode sobom i nama putem reči koje postoje, a ima ih još toliko koje nedostaju, na primer, ona koja je trebalo da bude ljutiti protivnik umišljenosti, premda ni u kom slučaju to nije pognuta glava poniznosti, nego reč koju vidimo jasno napisanu na licu i na rukama violončeliste, ali koja nije u mogućnosti da nam kaže kako se zove.

Dogodilo se da je sledećeg dana bila nedelja. Kao uvek kad je lepo vreme, kao što je bio slučaj danas, violončelista ima običaj da provede jutro u jednom od gradskih parkova u društvu psa i jedne ili dve knjige. Životinja se nikada ne udaljava previše, čak ni kada ga instinkt vodi od drveta do drveta da njuška mokraću pripadnika svoje vrste. Podigne nogu s vremena na vreme, ali na tome i ostane kada je reč o zadovoljenju njegovih fizioloških potreba. Onu drugu, takoreći komplementarnu, obavlja disciplinovano u dvorištu kuće gde boravi, zbog toga violončelista ne mora da ide za njim skupljajući njegov izmet u jednu plastičnu vrećicu uz pomoć štapića posebno napravljenog u tu svrhu. Radilo bi se o izuzetnom primeru lepog psećeg vaspitanja da se nije desila neverovatna okolnost da je to bila upravo ideja životinje, koja je bila mišljenja da jedan muzičar, jedan violončelista, jedan umetnik koji se trudi da dostojno odsvira bahovu svitu broj šest opus hiljadu i dvanaest u de-duru, bila je mišljenja, kako rekosmo, da nije u redu da jedan muzičar, jedan violončelista, jedan umetnik dođe na svet da bi podizao sa tla govance svoga ili bilo kog drugog psa koje se još uvek puši. Nije primereno, rekao je jednom u razgovoru sa svojim gospodarom, bah, na primer, to nikada nije činio. Muzičar je odgovorio da su se od tada vremena promenila, ali morao je priznati da bah, uistinu, nikada to nije činio. Premda je bio poštovalac književnosti uopšte, dovoljno je pogledati srednje police njegove biblioteke da bismo se u to osvedočili, muzičar je gajio osobitu naklonost prema knjigama o astronomiji i prirodnim naukama ili o prirodi, a danas se setio da ponese knjigu o entomologiji. Usled nedostatka prethodne upućenosti nije očekivao da će mnogo naučiti iz nje, ali zabavljao se čitajući kako na zemlji ima gotovo milion vrsta insekata i kako se oni dele na dva reda, na red pterygota, koji poseduju krila, i apterygota, koji ih nemaju, a koji se klasifikuju na oroptere, kao što su skakavac, blattodee, kao što je bubašvaba, mantodee, kao što je bogomoljka, neuroptere, kao što je zlatooka, odonate, kao što je vilin konjic, ephemeroptere, kao što su vodeni cvetovi, trichoptere, kao što je frigan, isoptere, kao što je mrav, aphaniptere, kao što je buva, anoplure, kao što je vaška, malofage, kao što je ptičja vaš, heteroptere, kao što je stenica, homoptere, kao što je lisna vaš, diptere, kao što je muva, hymenoptere, kao što je osa, lepidoptere, kao što je lobanja, coleoptere, kao što je balegara, i konačno thysnaure, kao što je srebrna ribica. Kao što se može videti na slici koja ide uz knjigu, lobanja je leptir, a njen latinski naziv jeacherontia atropos. Noćni je insekt, ističe se na leđnom delu grudnog koša šara slična ljudskoj lobanji, dostiže dvanaest centimetara u rasponu krila i tamno je obojen, sa

žutim i crnim zadnjim krilima. I nazivaju ga atropos, to jest smrt. Muzičar ne zna, i nikada ne bi to mogao zamisliti, da smrt gleda, očarana, preko njegovog ramena, fotografiju leptira u boji. Očarana ali i zbunjena. Podsetimo se da parka zadužena da se pobrine za prelazak iz života insekata u njihov neživot, to jest da ih ubije, jeste druga, ne ova smrt, ali, premda je u većini slučajeva modus operandi isti za obe, a izuzeci su brojni, dovoljno je reći da insekti ne umiru od uzroka tako uobičajenih kod ljudske vrste kao što su, na primer, zapaljenje pluća, tuberkuloza, rak, sindrom stečene imunodefijencije, u narodu poznat kao sida, nesreće na putu ili kardiovaskularna oboljenja. Dosad, svako bi razumeo. I dalje gledajući preko ramena violončeliste, smrt najmanje razume, najviše je zbunjuje što se ljudska lobanja, oslikana s izvanrednom preciznošću, pojavila, ne zna se u kom periodu stvaranja, na dlakavim slabinama jednog leptira. Istina je da se na ljudskom telu takođe ponekad znaju pojaviti leptirići, ali to nikada nije prevazišlo jednostavnu veštinu, to su samo tetovaže, koje nisu došle sa osobom na rođenju. Verovatno je, pomislila je smrt, postojalo vreme kada su sva živa bića bila jedno, ali kasnije, malo-pomalo, sa razlikovanjem po specifičnim obeležjima, našla su se podeljena na pet carstava, naime monere, protisti, gljive, biljke i životinje, u čijoj su se unutrašnjosti, o carstvu govorimo, bezbrojne makro podele i mikro podele nizale jedne za drugima tokom era, stoga nije nimalo začuđujuće što su se, usred takve konfuzije, takve biološke zbrke, neke osobenosti jednih pojavile ponovljene kod drugih. To bi, na primer, objasnilo ne samo uznemirujuće prisustvo jedne bele lobanje na leđima leptira acherontia atropos koji, zanimljivo, pored smrti ima u svom nazivu i ime jedne reke iz pakla, već i ne manje uznemirujuće sličnosti korena mandragore sa ljudskim telom. Ne zna čovek šta da misli pred tolikim čudom prirode, iznenađenjima tako uzvišenim. Ipak, misli smrti, koja i dalje pažljivo gleda preko ramena violončeliste, već su pošle drugim putem. Sada je tužna jer upoređuje kako bi bilo koristiti leptirove sa lobanjama kao glasnike smrti umesto onih glupih pisama ljubičaste boje koja su joj se u početku činila najgenijalnijom idejom. Nijedan od ovih leptirova nikada se ne bi dosetio da se vrati, on nosi zabeleženu svoju dužnost na leđima, upravo zbog toga se rodio. Osim toga, spektakularni efekat bio bi potpuno drugačiji, umesto nekog običnog poštara koji dolazi da nam uruči pismo, videli bismo dvanaest centimetara jednog leptira kako leprša nad našim glavama, anđela tame kako pokazuje svoja crna i žuta krila i, odjednom, pošto sleti na pod i obigra krug odakle više nećemo izaći, uspne se vertikalno pred nas i postavi svoju lobanju ispred naše. I više je nego očigledno da se ne bismo uzdržali da zapljeskamo takvoj akrobaciji. Iz ovoga se vidi da smrt koja se brine o ljudskim bićima ima još mnogo toga da nauči. Naravno da se, kao što veoma dobro znamo, leptiri ne nalaze u njenoj nadležnosti. Ni oni ni ostale životinjske vrste, praktično beskonačan broj. Morala bi da postigne neki dogovor sa kolegicom iz oblasti zoologije, koja ima pod svojom odgovornošću rukovođenje ovim proizvodima prirode, da zatraži od nje da joj pozajmi nekoliko leptirova acherontia atropos, premda je najverovatnije, nažalost, imajući u vidu nepremostivu razliku u udaljenosti između teritorija i odgovarajućih populacija, da bi joj odgovarajuća koleginica odgovorila jednim oholim, osornim i odlučnim ne, iz čega bismo mogli naučiti da nedostatak kolegijalnosti nije prazna reč, čak ni u vođenju poslova smrti. Pomislite samo na onaj milion vrsta insekata o kome je govorio priručnik iz osnova entomologije, zamislite, ako je tako nešto moguće,

broj pojedinaca koji postoje u svakoj od njih, i recite mi sad da nema više onih bubica na zemlji nego što ima zvezda na nebu, ili u nebeskom prostoru, ako bismo radije dali poetično ime nemirnoj realnosti svemira u kome smo samo jedna govijiva tanušna nit koja samo što se ne prekine. Smrt ljudi, u ovom trenutku smešnih sedam milijardi muškaraca i žena loše raspoređenih na pet kontinenata, jeste jedna smrt drugog reda, potčinjena, ona sama savršeno je svesna svog mesta na hijerarhijskoj skali tanatosa, što je imala čast da prizna u pismu za novine koje su joj napisale ime velikim početnim slovom. U međuvremenu, budući da je vrata snova tako lako otvoriti, tako su dostupna svakome da nam ni poreze na promet ne traže, smrt, ova koja je već prestala da gleda preko ramena violončeliste, nalazi zadovoljstvo zamišljajući kako bi bilo imati pod sobom bataljon leptirova postrojenih preko stola, kako ih ona proziva jednog po jednog i daje im uputstva, odeš tamo i tamo, potražiš tu i tu osobu, staviš pred nju lobanju i vratiš se ovamo. Tada bi muzičar mislio da je njegov leptir acherontia atropos poleteo sa otvorene stranice, bila bi to njegova poslednja misao i poslednja slika koju bi poneo uhvaćenu u mrežnjaču, a ne tamo neka debela žena odevena u crno koja najavljuje smrt, kakvu je tobože video marsel prust, nikakva pojava zamotana u beli čaršav, kako tvrde samrtnici prodornog pogleda. Jedan leptir, ništa više do nežni šum svilastih krila velikog i tamnog leptira sa belom šarom koja liči na lobanju.

Violončelista je pogledao na sat i video da je odavno prošlo vreme ručku. Pas, koji je već deset minuta mislio na isto to, bio je seo pokraj gospodara i, naslonivši glavu na njegovo koleno, strpljivo iščekivao da se ovaj vrati u realnost. Nedaleko odatle bio je jedan mali restoran koji je imao u ponudi sendviče i ostale prehrambene sitnice slične prirode. Svaki put kada je dolazio ujutro u ovaj park, violončelista je bio stalna mušterija i nije se razlikovao u porudžbini. Dva sendviča od tunjevine sa majonezom i čaša vina za sebe, jedan sendvič od napola pečenog mesa za psa. Ako je vreme bilo lepo, kao danas, seli bi na zemlju, u senci drveta, i jedući razgovarali. Pas je uvek čuvao najbolje za kraj, počinjao bi tako što bi na brzinu pojeo kriške hleba i tek nakon toga predao bi se užicima mesa, žvaćući bez žurbe, svesno uživajući u sokovima. Rastresen, violončelista je jeo redom, mislio je na bahovu svitu u d-duru, na preludijum, na izvestan odlomak, davno ga odneo, na kome mu se dešavalo da se zadrži nekoliko puta, da okleva, da sumnja, što je nešto najgore u životu što se može dogoditi jednom muzičaru. Pošto su završili sa jelom, pružili su se jedan do drugog, violončelista je zadremao, pas je već minut ranije zaspao. Kada su se probudili i vratili kući, smrt je pošla s njima. Dok je pas trčao do dvorišta da isprazni creva, violončelista je stavio bahovu svitu na notni stalak, otvorio je vratolomni odlomak, jedan apsolutno dijabolični pijanisimo, i neumoljivo oklevanje se ponovilo. Smrt se sažalila nad njim, jadničak, najgore je to što neće imati vremena da uspe, uzgred rečeno, nikada ga nemaju, čak i oni koji su stigli blizu uvek bi ostali daleko. Tada je po prvi put smrt primetila da u čitavoj kući nije bilo nijedne slike žene, izuzev jedne žene u godinama koja je po svemu izgledala kao majka i koja je bila u prisustvu jednog muškarca koji bi po svemu sudeći mogao biti otac.

Moram da te zamolim za jednu veliku uslugu, reče smrt. Kao i uvek, kosa nije odgovorila, jedini znak da je čula bilo je jedva primetno stresanje, opšti izraz fizičke uznemirenosti s obzirom da nikada pre nisu iz njenih usta izašle slične reči, da traži uslugu i još pritom veliku. Biću odsutna nedelju dana, nastavi smrt, i potrebna si mi da me zameniš u slanju pisama, očigledno da ne tražim od tebe da ih pišeš, samo da ih šalješ, da emituješ neku vrstu mentalnog naređenja i da učiniš da malčice zavibrira iznutra tvoja metalna oštrica, bilo šta što bi pokazalo da si živa, biće dovoljno da pisma nastave do svog cilja. Kosa je i dalje ćutala, ali tišina je bila jednaka pitanju. Stvar je u tome što ne mogu uvek da ulazim i izlazim kako bih se pobrinula za pisma, reče smrt, moram u potpunosti da se usredsredim na rešavanje problema sa violončelistom, da otkrijem način da mu predam proketo pismo. Kosa je čekala. Smrt nastavi dalje, Moja zamisao je sledeća, napisaću sva pisma za nedelju dana koliko ću biti odsutna, dopuštam sebi da pribegnem takvom postupku uzimajući u obzir izuzetan karakter ove situacije i, kao što sam već rekla, ti ćeš samo morati da ih pošalješ, nećeš čak morati da izađeš odavde, ostani naslonjena na zid, samo da znaš da ljubazno tražim od tebe prijateljsku uslugu iako bih podjednako dobro mogla, bez razmišljanja, da ti izdam jednostavno naređenje, a okolnost da sam u poslednje vreme dozvolila da se okoristim tobom ne znači da više nisi u mojoj službi. Tišina kojoj se kosa prepustila potvrđivala je da je tako. Dakle, dogovorile smo se, zaključi smrt, posvetiću ovaj dan pisanju pisama, računam da će ih biti oko dve hiljade i petsto, zamisli samo, uverena sam da ću kraj posla dočekati oteklih vena, ostaviću ti ih složena na stolu, u odvojenim svežnjevima, sleva nadesno, nemoj pogrešiti, sleva nadesno, dobro pazi, odavde dovde, napravila bi mi đavolsku komplikaciju kada bi ljudi počeli u pogrešno vreme da primaju svoja obaveštenja, bilo pre bilo kasnije. Kaže se, ko ćuti, pristaje. Kosa je ćutala, dakle, pristala je. Umotana u svoj čaršav, sa zabačenom kapuljačom kako bi bolje videla, smrt sede da radi. Pisala je i pisala, prošli su sati a ona je i dalje pisala, i pisma i koverta, trebalo je i savijati pisma i zatvarati koverta,

sigurno se pitate kako je to uspevala kad nema jezik niti odakle da joj izlazi pljuvačka, to je, draga moja gospodo, bilo u srećnim vremenima slabije razvijenih tehnologija, dok smo još živeli u pećinama modernog doba koje je tek počinjalo da sviće, sada su koverta samolepljive, strgne joj se papirna traka i gotovo, od mnogobrojnih upotreba koje je jezik imao, može se reći da je ova prešla u istoriju. Jedini razlog što smrt nije dočekala kraj tako velikog napora sa oteklim venama je, istinu govoreći, što ih ona nikad nije imala. Mnoge izraze koji uđu u svakodnevni govor nastavljamo da koristimo čak i pošto se udalje od izvornog značenja i ne primećujemo da je, na primer, u slučaju ove smrti koja se pojavljuje u formi skeleta, njen ručni zglobov ogoljen još od rođenja, dovoljno je pogledati radiološki snimak. Gest pozdrava doprineo je da brzinom svetlosti nestane dvesta osamdeset i nešto koverti za danas, jer će tek od sutra kosa započeti da obavlja zadatak poštanskog špeditera koji joj je upravo bio poveren. Ne progovorivši ni reč, ni zbogom, ni doviđenja, smrt ustade sa stolice, uputi se prema jedinim postojećim vratima u dvorani, onim uskim vratašcima koja smo toliko puta spomenuli a da nismo imali ni najmanju ideju o tome koja bi mogla biti njihova svrha, otvori ih je i ponovo zatvori za sobom. Uzbudjenje je bilo toliko da kosa čitavom dužinom svoje metalne oštrice, do samog vrha, do krajnje tačke, oseti naročito snažnu vibraciju. Nikada, u sećanju kose, ta vrata nisu bila korišćena.

Prošli su sati, svi sati neophodni da se tamo napolju rodi sunce, ne ovde u ovoj beloj i hladnoj dvorani gde su blede svetiljke, uvek upaljene, izgledale kao da su bile postavljene da bi odagnale seni kakvom pokojniku koji bi se plašio mraka. Još uvek je rano da kosa pošalje mentalno naređenje kojim će iz dvorane nestati drugi svežanj pisama, moći će, stoga, još malo da odspava. To je ono što znaju da kažu oni koji pate od nesanice i koji oka nisu sklopili cele noći, ali koji, siroti, misle da su u stanju da prevare san tako što će ga čekati još malo, još samo malo, oni kojima ni minut počinka nije bio udeljen. Sama tokom svih tih sati, kosa je tražila objašnjenje za neuobičajenu činjenicu da je smrt izašla kroz jedna slepa vrata koja su, od trenutka kada su ih tamo postavili, izgledala zamandaljena za sva vremena. Najzad je prestala da se opterećuje tom mišlju, pre ili kasnije moraće da sazna šta se događa tamo iza, jer praktično je nemoguće da ima tajni između smrti i kose kao što ih nema ni između srpa i šake koja ga drži. Nije morala dugo da čeka. Na satu beše prošlo najviše pola sata kada su se vrata otvorila i na pragu se pojavila jedna žena. Kosa je čula priču da bi se ovo moglo dogoditi, da se smrt pretvori u ljudsko biće, radije u ženu zbog gramatičkog roda, ali mislila je kako se radilo o anegdoti, mitu, o jednoj legendi poput tolikih drugih, na primer, feniks ponovno rođen iz sopstvenog pepela, čovek na mesecu koji tegli naramak cepanica na leđima zbog toga što je radio na dan ognjene marije, baron minhauzen koji je, uhvativši se za vlastitu kosu, izvukao i spasao od smrti davljenjem u jednoj močvari sebe i konja koga je jahao, drakula iz transilvanije koji ne umire koliko god ga ubijali, osim ako mu ne zabodu kolac u srce, a čak i da je tako, uvek će biti nekoga ko će sumnjati, slavni kamen, u drevnoj irskoj, koji je vikao kada bi ga istinski kralj dotakao, izvor iz epira koji je gasio zapaljene baklje i palio ugašene, žene koje su puštale da im se menstrualna krv razliva po njivama da bi se povećala plodnost useva, mravi veličine pasa, psi veličine mrava,

vaskrsnuće trećeg dana jer nije moglo biti drugog. Veoma si lepa, oglasi se kosa, i istina je, smrt je bila veoma lepa i bila je mlada, imala bi trideset šest ili sedam godina ako bi antropolozi računali, Progovorila si, napokon, uzviknu smrt, Činilo mi se da imam dobar razlog, ne može se svakog dana videti smrt pretvorena u primerak one vrste čija je neprijateljica, Hoćeš da kažeš da to nije bilo zbog toga što si mislila da sam lepa, I zbog toga, takođe, ali jednako bih govorila i da si mi se prikazala u liku debele žene odevene u crno kao mesjeu marselu prustu, Nisam ni debela ni odevena u crno, a ti nemaš pojma o tome ko je bio marsel prust, Iz očiglednih razloga, kose, kao ja koja žanjem narod, i kao one druge, obične, koje žanju travu, nikada nisu mogle naučiti da čitaju, ali sve smo bile obdarene dobrim sećanjem, one na sok, ja na krv, čula sam nekoliko puta da se pomenulo ime prusta i povezala činjenice, bio je veliki pisac, jedan od najvećih koji su ikada postojali, i njegov kataloški listić morao bi se naći u starim arhivima, Da, ali ne u mojim, nisam ja bila ta smrt koja ga je ubila, Onda nije bio iz ove zemlje, zar ne, taj marsel prust, pitala je kosa, Ne, bio je iz jedne druge, iz jedne koja se zove francuska, odgovarila je smrt, i primećivao se izvestan prizvuk tuge u njenim rečima, Neka te od neugodnosti što ga nisi ti ubila uteši to što si mi tako lepa, bog te blagoslovio, pripomogla je kosa, Oduvek sam te smatrala prijateljicom, ali moja neugodnost ne potiče od toga što ga nisam ja ubila, Nego, Ne bih znala da objasnim. Kosa je začuđeno gledala u smrt i odlučila da je poželjno promeniti temu, Gde si otišla da potražiš to što nosiš na sebi, zapita, Ima mnogo toga da se bira iza onih vrata, ono tamo je poput skladišta, kao jedna ogromna pozorišna garderoba, na stotine ormara, na stotine manekena, na hiljade čiviluka, Hoćeš li da me odvedeš tamo, zamoli je kosa, Bilo bi beskorisno, uopšte se ne razumeš ni u modu ni u stilove, Na prvi pogled čini mi se da se ni ti ne razumeš mnogo više, mislim da se različiti delovi ovoga što imaš na sebi ne slažu baš jedni s drugim, Kako nikada ne izlaziš iz ove dvorane, ne znaš šta se danas nosi, Pa moram ti reći da mi ova bluza mnogo liči na druge koje pamtim iz vremena kada sam vodila aktivan život, Moda se vrti u krug, odlazi i vraća se, vraća se i odlazi, kad bih ti samo ispričala šta sve vidim na ovim ulicama, Verujem, tako da mi ne moraš ni reći, Zar ne misliš da se bluza uklapa sa bojom čarapa i cipela, Verujem da se uklapa, odobri kosa, A sa ovim šeširom koji imam na glavi, Takođe, A sa ovom kožnom jaknom, I sa njom, A sa ovom torbom na ramenu, Ne kažem da se ne slaže, A sa ovim mindušama na ušima, Predajem se, Neodoljiva sam, priznaj, Zavisi od tipa muškarca koga budeš želela da zavedeš, U svakom slučaju, stvarno ti se čini da sam lepa, Ja sam bila ta koja je na prvom mestu to i rekla, Kad je već tako, ostaj zdravo, vratiću se u nedelju, najkasnije u ponedeljak, nemoj zaboraviti da pošalješ poštu za svaki dan, pretpostavljam da to neće biti previše posla za nekoga ko provodi svoje vreme naslonjen na zid, Nosiš li pismo, upita kosa, koja je odlučila da ne odreaguje na ironiju, Nosim, tu unutra je, odgovorila je smrt dodirujući torbu vrhovima tankih negovanih prstiju, koje bi svako pozeleo da poljubi.

Smrt je izašla na svetlost dana u jednoj uskoj ulici, sa zidinama s obe strane, gotovo izvan grada. Ne vide se nikakva vrata kroz koja je mogla izaći, takođe nije moguće primetiti nikakav znak koji bi nam omogućio da rekonstruišemo put koji ju je od hladne podzemne dvorane doveo dovde. Sunce ne škodi praznim očnim dupljama, zbog toga

lobanje pronađene prilikom arheoloških iskopavanja nemaju potrebu da spuste kapke kada im iznenadna svetlost udari u lice a srećni arheolog najavi da je kostur koji je pronašao po svemu sudeći neandertalac, čak i kada naknadno ispitivanje pokaže da se radilo o običnom homo sapiensu. Smrt, pak, ova koja se načinila ženom, vadi iz torbe tamne naočari da njima sačuva svoje sada ljudske oči od više nego verovatne opasnosti upale, oči kojima će tek morati da se privikne na odbleske letnjeg jutra. Smrt se spušta ulicom, tamo gde se završavaju zidine i uzdižu prve zgrade. Odatle nadalje nalazi se na poznatom terenu, nema ni jedne jedine kuće od svih koliko ih se prostiru pred njenim očima sve do krajnjih granica grada i države u koju nije bar jednom kročila, čak će i na ono gradilište morati za dve nedelje da uđe da bi gurnula sa jedne skele nepažljivog zidara koji neće paziti gde stavlja nogu. U slučajevima poput ovih naš je običaj da kažemo takav je život, iako bismo bili daleko precizniji kada bismo rekli takva je smrt. Ovoj ženi s tamnim naočarima koja ulazi u taksi ne bismo dali takvo ime, verovatno bismo mislili da se radi o samom životu lično, i trčali bismo dašćući za njom, naredili bismo vozaču drugog taksija, ako bi ga bilo, Sledite ona kola, iako bi bilo beskorisno jer je taksi koji je vozi već je skrenuo iza ugla a ovde nema drugoga koga bismo mogli zamoliti, Molim vas, sledite ona kola. I sada već da, ima i te kako smisla da kažemo takav je život i prepušteni sudbini slegnemo ramenima. Bilo kako bilo, i neka nam to bar posluži kao uteha, pismo koje smrt nosi u svojoj torbi nosi ime nekog drugog primaoca i drugu adresu, naše vreme da padnemo sa skele još uvek nije došlo. Suprotno od onoga što bi se razumno moglo predvideti, smrt vozaču taksija nije dala adresu violončeliste ali mu je dala adresu koncertne sale gde on svira. Istina je da je nakon onih uzastopnih poniženja odlučila da igra na sigurno, ali nije tek slučajno odlučila da se preobrazi u ženu niti, kako bi neki gramatički duh mogao biti naveden da pomisli, zbog argumenta o rodovima koji smo pomenuli ranije, jer obe imenice, u ovom slučaju smrt i žena, ženskog su roda. Uprkos potpunom nedostatku iskustva iz spoljašnjeg sveta, naročito u pogledu osećanja, želja i iskušenja, kosa je bila pogodila tačno u metu kada je, u određenom delu razgovora sa smrću, napomenula o tipu muškarca koga bi ova želela da zavede. To je bila ključna reč, zavesti. Smrt je mogla otići pravo u kuću violončeliste, pozvoniti i, kad bi on otvorio vrata, uputiti mu prvi mamac u vidu jednog umiljatog osmeha pošto skine tamne naočari, predstaviti se, na primer, kao prodavačica enciklopedija, arhipoznat je to izgovor ali gotovo uvek daje rezultate, dakle dve bi mogućnosti preostale, ili bi je on pozvao da uđe da porazgovaraju o ponudi uz šoljicu čaja, ili bi joj već s vrata rekao da nije zainteresovan i počeo da zatvara vrata dok bi se istovremeno ljubazno izvinjavao zbog odbijanja, Kada bi se bar radilo o muzičkoj enciklopediji, obrazlagao bi sa stidljivim osmehom. U bilo kojoj od situacija predaja pisama bila bi laka, recimo besramno laka, i upravo je to bilo ono što smrti nije bilo drago. Ovaj čovek nju nije poznao, ali je zato ona poznavala čoveka, provela je jednu noć u istoj sobi u kojoj je bio i on, čula ga je kako svira, to su stvari koje, hteli mi to ili ne, stvaraju veze, uspostavljaju jednu harmoniju, zacrtavaju jedno načelo odnosa, a reći mu iznebuha, Umrećeš, imaš osam dana da prodaš violončelo i pronađeš za psa drugog vlasnika, bila bi brutalnost nedolična zgodnoj ženi u kakvu se bila pretvorila. Imala je drukčiji plan.

Na plakatu izloženom na ulazu u teatar cenjena publika obaveštavala se da će ove nedelje biti održana dva koncerta nacionalnog simfonijskog orkestra, jedan u četvrtak, to jest prekosutra, drugi u subotu. Prirodno je da znatiželja nekoga ko je pratio ovu pripovest pomno i sa sitničavom pažnjom, u potrazi za protivrečnostima, omaškama, propustima i nedostatkom logike, zahteva da joj se objasni kojim će to novcem smrt platiti ulaznicu za koncerte kada je tek pre nešto manje od dva sata izašla iz jedne podzemne dvorane gde se ne zna za bankomate niti bankarske ekspoziture. I kad ste već u prilici da pitate, zacelo želite i da vam se kaže da li su vozači taksija počeli odnekud da ne naplaćuju vožnju ženama koje nose tamne naočari i imaju prijatan osmeh i lepo građeno telo. E sad, pre nego što zlonamerna pretpostavka počne da pušta korenje, požurimo da razjasnimo da smrt ne samo da je platila onoliko koliko je taksimetar pokazivao, već nije zaboravila ni da taksisti da bakšiš. Što se tiče porekla novca, ako ono i dalje predstavlja brigu za čitaoca, dovoljno je reći da je on izašao odakle su izašle i tamne naočari, dakle iz torbe o ramenu, jer za početak, i neka se to zna, ništa ne sprečava da jedna stvar izađe odakle je izašla i druga. Ono što bi se možda moglo dogoditi jeste to da novac kojim je smrt platila vožnju taksijem i kojim će platiti ulaznice za koncerte, osim hotela u kome će biti smeštena narednih dana, bude izvan optičaja. Ne bi bilo prvi put da ležerno u krevet s jednom valutom i budimo se s drugom. Treba stoga zaključiti da je novac dobrog kvaliteta i da je pokriven važećim zakonima, osim ako, poznajući mistifikujuće talente smrti, vozač taksija nije, ne shvatajući da je prevaren, primio od žene sa tamnim naočarima novčanicu koja nije od ovoga sveta ili, barem, ne iz ovog doba, s likom nekog predsednika republike umesto likom obožavanog i poznatog njegovog veličanstva kralja. Biletarnica se upravo otvorila, smrt ulazi, smeši se, naziva dobar dan i traži dve lože u prvom redu, jednu za četvrtak, drugu za subotu. Odlučna je pred službenicom da traži istu ložu za obe predstave i da, što je od presudnog značaja, bude smeštena sa desne strane i što je moguće bliže pozornici. Smrt je ne gledajući stavila ruku u torbu, izvukla novčanik i dala onoliko novčanica koliko je smatrala da je potrebno. Službenica je vratila kusur, Izvolite, rekla je, nadam se da će vam se svideti naši koncerti, pretpostavljam da vam je ovo prvi put, bar se ne sećam da sam vas videla ovde a odlično pamtim lica, nijednomi ne promakne, takođe je istina da naočari izmene naše lice, pogotovo ako su tamne poput vaših. Smrt je skinula naočari, Kako vam se čini sada, pitala je, Posve sam sigurna da vas nikada ranije nisam videla, Možda zbog toga što osoba koja se nalazi pred vama, ova koja sam sada, nikada nije morala da kupuje ulaznice za koncert, pre samo dva dana imala sam zadovoljstvo da prisustvujem jednoj probi orkestra i niko nije primetio moje prisustvo,

Ne razumem, Podsetite me da vam jednom objasnim, Kada, Jednoga dana, onog dana koji uvek dođe, Nemojte me plašiti. Smrt je pokazala svoj divan osmeh i pitala, Iskreno govoreći, mislite li da imam izgled koji bi uterao nekome strah u kosti, Svašta, nije to ono što sam htela da kažem, Onda radite što i ja, smešite se i mislite na prijatne stvari, Sezona koncerata trajaće još čitav mesec, E to je već dobra vest, možda ćemo se ponovo videti iduće nedelje, Stalno sam ovde, skoro da sam već komad nameštaja u ovom teatru, Opustite se, našla bih ja vas sve i kada ne biste bili ovde, Onda vas ovde

očekujem, Neću izostati. Smrt je na trenutak začutala i potom pitala, Kad smo već kod toga, da li ste primili, ili neko iz vaše porodice, pismo ljubičaste boje, Pismo od smrti, Da, pismo od smrti, Hvala bogu ne, ali osam dana moga komšije navršiće se sutra, siroti čovek je tako očajan da mi ga je žao, Šta mi tu možemo, takav je život, Imate pravo, uzdahnula je službenica, takav je život. Srećom, drugi ljudi su pristizali da kupe ulaznice inače ko zna kuda je ovaj razgovor mogao odvesti.

Sada je trebalo pronaći hotel koji ne bi bio predaleko od muzičareve kuće. Smrt se prošetala do centra, ušla u jedan turistički biro, zamolila da pogleda mapu grada, brzo našla teatar, odatle je njen kažiprst putovao po papiru do kvarta gde je živio violončelista. Taj deo je bio poprilično udaljen, ali bilo je hotela u okolini. Službenik joj je preporučio jedan od njih, ne toliko luksuzan ali udoban. On sam ponudio se da obezbedi rezervaciju telefonom, a kada ga je smrt pitala koliko mu je dužna za to, odgovorio je, sa osmehom, Stavite na moj račun. Takav je običaj, ljudi govore stvari bez razmišljanja, ne štete reči pa šta bude, i ne pada im na pamet da se zaustave i razmisle o posledicama, Stavite na moj račun, reče čovek, najverovatnije zamišljajući, sa onom nepopravljivom muškom taštinom, nekakav ugodan susret u skorijoj budućnosti. Izložio se riziku da mu smrt odgovori jednim hladnim pogledom, Budite oprezni, ne znate s kim razgovarate, ali ona se samo blago nasmeši, zahvali i izađe ne ostavivši ni broj telefona ni vizitkartu. U vazduhu je ostao rasplinut miris u kome su se mešale ruža i hrizantema, Zaista, tako se čini, delimično ruža a delimično hrizantema, promrmlja službenik dok je polako savijao mapu grada. Na ulici, smrt je zaustavila taksi i dala taksisti adresu hotela. Nije bila zadovoljna sobom. Prestrašila je ljubaznu gospođu iz biletarnice, našalila se na njen račun, a to je bila neoprostiva uvreda. Ljudi se već ionako dovoljno plaše smrti da bi im bilo potrebno da im se ona pojavi sa osmehom i kaže, Čao, ja sam, što je običnija verzija, takoreći familijarna, onog zlosutnog latinskog memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris, a odmah zatim, kao da to nije bilo dovoljno, bila je na korak od toga da uputi onom simpatičnom službeniku koji joj je činio uslugu pitanje kojim takozvane više društvene klase ispoljavaju bezočnu umišljenost da provociraju one koje su ispod njih, Znate li vi s kim razgovarate. Ne, smrt nije bila zadovoljna svojim ponašanjem. Bila je sigurna da joj se u stanju skeleta nikada ne bi dogodilo da se ponaša na ovakav način, Možda je to zbog toga što sam uzela ljudski oblik, takve stvari mora da idu jedna s drugom, pomislila je. Sasvim slučajno pogledala je kroz prozor taksija i prepoznala ulicu kojom su prolazili, tu živi violončelista a ono je prizemlje u kome stanuje. Smrti se učini da je osetila snažan grč u predelu solarnog plexusa, jednu iznenadnu uznemirenost nerava, mogao bi to biti nemir lovca koji je spazio plen dok ga drži na nišanu puške, mogla bi biti neka vrsta opskurnog straha, kao da je počela da oseća strah od same sebe. Taksi se zaustavio, Ovo je hotel, reče vozač. Smrt plati kusurom koji joj je blagajnica u teatru vratila, Zadržite ostatak, reče, ne opazivši da je ostatak bio veći od onoga što je taksimetar pokazivao. Imala je opravdanje, tek je danas počela da koristi usluge javnog prevoza.

Dok se približavala šalteru recepcije, setila se da je službenik u putničkoj agenciji nije pitao kako se zove, samo je obavestio hotel, Poslaću vam jednu klijentkinju, da, jednu

klijentkinju, već stiže, i ona se tamo našla, klijentkinja koja nije mogla reći da se zove smrt, malim slovom molila bih vas, koja nije znala koje ime da uzme, ah, torba, torba koju nosi na ramenu, torba odakle su izašle tamne naočari i novac, torba odakle će morati da izađe nekakav lični dokument, Dobar dan, kako vam mogu pomoći, pitao je recepcioner, Pozvali su iz jedne putničke agencije pre četvrt sata da rezervišu sobu za mene, Da, gospođo, ja sam primio poziv, Pa evo me, Hoćete li popuniti ovaj formular, molim vas. Sada smrt zna koje ime ima, rekao joj je to lični dokument koji je bio otvoren na šalteru, zahvaljujući tamnim naočarima moći će diskretno da prepíše podatke a da recepcioner ne primeti, ime, datum rođenja, državljanstvo, bračno stanje, profesija, Izvolite, rekla je, Koliko dana ostajete u našem hotelu, Nameravam da izađem sledećeg ponedeljka, Dozvolite mi da fotokopiram vašu kreditnu karticu, Nisam je ponela sa sobom, ali mogu već sad da platim, unapred, ako želite, A ne, nije potrebno, rekao je recepcioner. Uzeo je lični dokument kako bi uporedio podatke unesene u formular i sa izrazom čuđenja na licu podigao pogled. Slika koju je pokazivao dokument bila je slika starije žene. Smrt je skinula tamne naočari i osmehnula se. Zatečen, recepcioner je ponovo pogledao u dokument, slika i žena koja se nalazila pred njim bile su sada kao dve kapi vode, potpuno jednake. Imate li prtljag, pitao je dok je rukom prelazio preko orošenog čela, Nemam, došla sam u grad u šoping.

Ostala je u sobi čitav dan, ručala je i večerala u hotelu. Gledala je televiziju do kasno. Nakon toga uvukla se u krevet i ugasila svetlo. Nije spavala. Smrt nikad ne spava.

U svojoj novoj haljini, tek kupljenoj prethodnog dana u jednoj radnji u centru, smrt prisustvuje koncertu. Sedi sama u prvom redu lože i, kao što je to činila tokom probe, posmatra violončelistu. Pre nego što su svetla dvorane utrnula, dok je orkestar čekao maestrov ulazak, on je zapazio ovu ženu. Nije bio jedini od muzičara koji je uočio njeno prisustvo. Na prvom mestu zato što je bila sama u loži, mada budući da to nije redak slučaj, takođe nije bio ni čest. Na drugom mestu zato što je bila lepa, možda ne najlepša među ženskom publikom, već lepa na jedan neodređen način, osoben, neobjašnjiv rečima, poput stiha čiji krajnji smisao, ako nešto takvo zaista postoji u stihu, uporno izmiče prevodiocu. I, na kraju, zato što njen lik, usamljen tamo u loži, okružen prazninom i odsustvom, kao da je boravio u ničemu, izgledala je kao izraz beskonačne samoće. Smrt, koja se toliko i tako opasno osmehivala od kada je izašla iz svog ledenog podzemlja, sada se nije smešila. Iz publike, muškarci su je posmatrali sa sumnjičavom znatiželjom, žene sa ljubomornom nelagodom, ali ona, poput hitrog orla koji se ustremljuje na jagnje, gledala je samo u violončelistu. Sa jednom razlikom, ipak. U pogledu orla koji hvata svoje žrtve ima nečeg poput tankog vela samilosti, orlovi su, kao što znamo, prisiljeni da ubijaju, tako im nameće njihova priroda, ali ovaj ovde, u ovom trenu, možda bi radije, pred bespomoćnim jagnjetom, u naglom pokretu raširio krila i iznova poleteo u visine, ka hladnom vazduhu prostranstva, ka nedosežnim stadima oblaka. Orkestar utihnu. Violončelista počeo da svira svoj solo kao da je samo zbog toga bio rođen. Ne zna da ona žena iz lože drži u svojoj nedavno prvi put upotrebljenoj tašni jedno pismo ljubičaste boje čiji je on primalac, on to ne zna, i kako bi mogao znati, a ipak svira kao da se oprašta od sveta, da, najzad ispoljava sve ono što je držao u sebi, okrnjene snove, uskraćene žudnje, život najzad. Ostali muzičari gledaju ga zapanjeni, maestro iznenađeno i sa poštovanjem, publika uzdiše, podrhtava, veo samilosti koji je zaklanjao oštro oko orla sada je jedna suza. Solo se već bio završio, orkestar je, poput velikog i tromog mora, krenuo napred i nežno preplavio pesmu violončela, upio je,

proširio, kao da je hteo da je povede na mesto gde se muzika sublimira u tišinu, u sen treperenja koje prožima kožu poput poslednjeg i nečujnog odjeka timpana ukrašenog leptirom. Svilenkasti i zloslutni let acherontia atropos sevnu kroz sećanje smrti, ali ona ga odbi jednim pokretom ruke koji je ličio na gest odmahivanja kojim je činila da pisma nestanu sa stola, kao i na mahanje u znak zahvalnosti upućeno violončelisti koji je upravo okretao glavu u njenom pravcu otvarajući time put očima u toploj tami sale. Smrt ponovi pokret i bilo je to kao da su njeni tanki prsti sišli da pomiluju ruku koja je pokretala gudalo. Premda je njeno srce činilo sve što je moglo kako bi se to dogodilo, violončelista nije pogrešio nijednu notu. Prsti ga neće ponovo dodirnuti, smrt shvati da nikada ne treba ometati umetnika u njegovoj veštini. Kada se koncert završio i publikom se prolomio pljesak, kada su se upalila svetla i maestro poručio orkestru da ustane i, zatim, kada je znakom pokazao violončelisti da ustane sam kako bi primio svoj deo aplauza koji mu je s pravom pripadao, smrt je, stojeći u loži i osmehujući se, prekrstila ruke preko grudi, u tišini, i gledala, samo gledala, druge kako pljeskaju rukama, kako uzvikuju, kako ponovo traže deset puta maestra, samo je gledala. Potom, lagano, kao protiv svoje volje, publika je počela da izlazi, u isto vreme kada se orkestar povlačio. Kada se violončelista okrenuo ka loži, nje, žene, više nije bilo. Takav je život, promrmljao je.

Varao se, život nije takav uvek, žena iz lože čekaće ga ispred vrata prostorije za umetnike. Nekolicina muzičara koji izlaze gledaju je sa pažnjom, ali osećaju, ne zna se kako, da je zaštićena nekim nevidljivim bedemom, nekim visokonaponskim kolom kojim bi se opekli poput sićušnih noćnih leptirova. Onda se pojavio violončelista. Videvši ga, ostala je nepomična, čak je krenula da uzmakne, kao da je, gledana izbliza, žena bila nešto drugo a ne žena, nešto sa druge planete, iz drugog sveta, sa mračne strane meseca. Pognuo je glavu, pokušao da se pridruži kolegama koji su izlazili, da pobegne, ali futrola s violončelom, obešena o jedno njegovo rame, otežala mu je manevar izbegavanja. Žena je bila pred njim, govorila mu je, Nemojte mi bežati, došla sam samo da vam zahvalim na ushićenju i zadovoljstvu što sam imala prilike da vas čujem, Mnogo vam hvala, ali ja sam samo muzičar iz orkestra, ne neki slavni koncertni umetnik, od onih koje obožavaoci čekaju čitav sat samo da bi ga dodirnuli ili zamolili za autogram, Ako je u tome stvar, ja mogu da vam ga zatražim, nisam sa sobom ponela album autograma, ali imam ovde jednu kovertu koja bi mogla savršeno da posluži, Niste me razumeli, ono što sam hteo da kažem je da, premda sam počastvovan vašom pažnjom, ne osećam da je zaslužujem, Ne izgleda kao da je publika bila takvog mišljenja, Takav je dan, Upravo tako, takav je dan i, sasvim slučajno, dan kada sam vam se ja pojavila, Ne bih želeo da u meni vidite nezahvalnu osobu, nevaspitanu, ali vrlo je verovatno da će vas već sutra proći ostatak tog ushićenja i, kao što ste se pojavili, tako ćete i nestati, Ne poznajete me, veoma sam postojana u svojim namerama, A kakve su one, Jedna je samo da upoznam vas, Već ste me upoznali, sada možemo jedno drugom reći zbogom, Plašite me se, zapita smrt, Uznemiravate me, ništa više, A zar je mala stvar osetiti se uznemirenim u mom prisustvu, Uznemiriti se ne znači nužno plašiti se, moglo bi to biti samo upozorenje na oprez, Opreznost služi samo da se ono neizbežno odgodi, pre ili kasnije se preda, Nadam da to neće biti moj slučaj, A ja sam sigurna da hoće. Muzičar premesti futrolu s

violončelom sa jednog ramena na drugo, Umorni ste, upita žena, Samo violončelo nije toliko teško, ono najgore je futrola, pogotovo ova, od onih starinskih, Moram da razgovaram sa vama, Ne vidim kako, skoro je ponoć, svi su već otišli, Još uvek je nekoliko ljudi tamo, Ti ljudi čekaju maestra, Razgovarali bismo u nekom baru, Zamislite me kako ulazim sa violončelom na leđima u jedno mesto prepuno ljudi, nasmeši se muzičar, zamislite kada bi sve moje kolege išli tamo i nosili instrumente, Mogli bismo prirediti još jedan koncert, Mogli bismo, zapita muzičar zaintrigiran množinom, Da, izvesno vreme sam svirala violinu, postoje i moji portreti u kojima se pojavljujem, Čini se da ste odlučili da me iznenađujete svakom rečju koju kažete, U vašim je rukama da saznate do koje sam mere sposobna da vas iznenadim, Ne biste li mogli biti određeniji, Grešite, nisam htela da kažem ono na šta ste pomislili, A na šta sam ja to pomislio, ako se može znati, Na krevet, i na mene u tom krevetu, Oprostite, Ja sam kriva, da sam muškarac i da sam čuo reči koje sam vam rekla, sigurno bih pomislila isto, dvosmislenost se plaća, Zahvaljujem vam na iskrenosti. Žena načini nekoliko koraka i reče, Pođimo, Kuda, zapita violončelista, Ja u hotel a vi, pretpostavljam, svojoj kući, Neću vas opet videti, Da li vas je prošla uznemirenost, Nisam ni bio uznemiren, Ne lažite, U redu, bio sam, ali sada više nisam. Na licu smrti pojavila se jedna vrsta osmeha u kome nije bilo ni tračka radosti, Baš sada, kada bi trebalo da imate najviše razloga, reče, Rizikovaću, stoga ponavljam pitanje, Koje, Da li ću vas opet videti, Doći ću na koncert u subotu, biću u istoj loži, Program je drugačiji, nemam nijedan solo, Već sam to znala, Po svemu sudeći, na sve ste mislili, Jesam, A kraj ovoga, kakav će biti, Tek smo na početku. Približavao se slobodan taksi. Žena mu dade znak da stane i okrenu se prema violončelisti, Odvešću vas kući, Ne, odvešću ja vas u hotel, zatim ću produžiti kući, Biće kako ja kažem, u suprotnom ćete morati uzeti drugi taksi, Navikli ste da bude po vašem, Jesam, uvek, Mora da neki put i niste uspeli, samo je bog svemoguć, Mogla bih vam već sad pokazati da uvek uspevam, Spreman sam da mi pokažete, Ne budite glupi, reče iznenada smrt i u njenom glasu odzvoni jedna grobna pretnja, mračna, strašna. Violončelo je stavljen u prtljažnik. Tokom čitavog puta dvoje putnika nisu progovorili ni reč. Kada se taksi zaustavio na prvom odredištu, violončelista pre nego što je izašao reče, Ne uspevam da shvatim šta se to događa između nas, mislim da je najbolje da se više ne vidimo, Niko to neće moći sprečiti, Čak ni vi, koji uvek uspevate da bude po vašem, upita muzičar trudeći se da bude ironičan, Čak ni ja, odgovori žena, To znači da ćete pogrešiti, To će značiti da neću pogrešiti. Vozač je izašao da otvori prtljažnik i čekao da dođu da izvade futrolu. Muškarac i žena se nisu oprostili, nisu rekli do subote, nisu se dotakli, bilo je to poput nekog sentimentalnog raskida, jednog od onih dramatičnih, od onih brutalnih, kao da su se bili zakleli krvlju i vodom da se neće više nikada videti. S violončelom obešenim o rame muzičar se udalji i uđe u zgradu. Nije se osvrnuo, čak ni onda kada se na pragu, na trenutak, zaustavio. Žena je gledala u njega i snažno rukom stiskala tašnu. Taksi je krenuo.

Violončelista je ušao u kuću gundajući, iznerviran, Luda je, luda, luda, jedini put u životu neko dođe da me sačeka na izlazu da mi kaže kako sam dobro odsvirao i ispostavi se da je u pitanju neka ludakinja, a ja, poput kakvog glupana, pitam je da li ću je ponovo videti,

sam sebe uvalim u probleme, postoje mane u kojima još ima nečega vrednog poštovanja, barem dostojnog pažnje, ali nerazumnost je smešna, zaludenost je smešna i ja sam bio smešan. Pomazio je zamišljen psa koji je dotrčao da ga dočeka na vratima i ušao u sobu s klavirom. Otvorio je kutiju postavljenu pamukom, brižljivo izvukao instrument koji je još trebalo da naštимуje pre nego što ode u krevet, zato što mu vožnje taksijem, čak i kratke, nisu činile nikakvog dobra za zdravlje. Otišao je u kuhinju da uspe malo hrane psu, pripremio sebi jedan sendvič uz koji je popio čašu vina. Ono najgore od njegove razdraženosti bilo je već prošlo, ali osećanje koje ga je malo-pomalo zamenjivalo nije bilo umirujuće. Prisećao se reči koje je žena rekla, aluzija na dvosmislenosti koje se uvek plaćaju, i uviđao da su se sve reči koje je ona izgovorila, iako prikladne u kontekstu, pokazivale kao da nose u sebi jedan drugi smisao, nešto što se nije dalo uhvatiti, nešto tantalovsko, poput vode koja se povlači kada pokušamo da je popijemo, poput grane koja se odmiče kada posegnemo da uberemo plod. Neću reći da je poremećena, ali ovo je neka čudna žena, u to nema sumnje. Završio je sa jelom i vratio se u muzičku sobu, ili sobu s klavirom, svejedno, jer smo je do sada tako već okarakterisali, iako bi bilo mnogo logičnije nazvati je sobom s violončelom, zato što je to instrument kojim ovaj muzičar zarađuje za život, u svakom slučaju mora se priznati da ne bi zvučalo lepo, bilo bi to kao da se mesto degradira, kao da gubi jedan deo svog dostojanstva, dovoljno je pratiti lestvicu naniže kako biste shvatili naše rasuđivanje, muzička soba, soba s klavirom, soba s violončelom, dovde bi čak i bilo prihvatljivo, ali zamislite gde bismo završili kada bismo počeli govoriti soba s klarinetom, soba s frulom, soba s bubnjem, soba sa činelama. Reči takođe imaju svoju hijerarhiju, svoj protokol, svoje plemićke titule, svoje pučke žigove. Pas je pošao sa vlasnikom i legao pored njega čim se tri puta okrenuo oko sebe, što je bilo jedino sećanje preostalo iz vremena kada je bio vuk. Muzičar je naštимovao violončelo duž H žice prolazeći celu skalu, ponovo je pun ljubavi uspostavljao harmoniju instrumenta nakon onog grubog postupanja koje mu je drndanje taksija po kaldrmi priredilo. Na trenutke je uspevao da zaboravi na ženu iz lože, ne toliko nju koliko uznemirujući razgovor koji su vodili ispred vrata prostorije za umetnike, premda se nasilna razmena reči u taksiju i dalje čula u pozadini, poput prigušenog udaranja u bubnjeve. Na ženu iz lože nije zaboravljao, na ženu iz lože nije želeo da zaboravi. Video ju je kako stoji, sa rukama prekrštenim preko grudi, osetio da ga je prožimao njen snažan pogled, čvrst kao dijamant i poput njega blešteći kada se osmehnula. Mislio je kako će je u subotu ponovo videti, hoće, videće je, ali ona više neće ustati, neće prekrstiti ruke preko grudi, neće ga ni gledati iz daljine, taj magični trenutak bio je progutan, raspršen trenutkom koji je usledio kada se okrenuo da je vidi poslednji put, tako je mislio, a nje tamo više nije bilo.

Skala se vratila u tišinu, violončelo je ponovo bilo naštimovano i telefon je zazvonio. Muzičar je poskočio, pogledao na sat, skoro je pola dva. Koji li je đavo u ovo doba, pomislio je. Podigao je slušalicu i narednih nekoliko sekundi čekao. Bilo je apsurdno, očigledno, on je taj koji bi trebalo da progovori, da kaže svoje ime ili broj telefona, verovatno bi sa druge strane odgovorili, Greška, izvinite, ali glas koji je progovorio radije je pitao, Da li se to pas javio na telefon, ako jeste, neka bar izvoli da zalaje. Violončelista

je odgovorio, Jesam, ja sam pas ali sam još odavno prestao da lajem, takođe sam izgubio naviku da ujedam, osim ako ne samoga sebe kada mi se život ne mili, Nemojte se ljutiti, zovem vas da mi oprostite, naš razgovor je odmah krenuo opasnom prečicom, i rezultat se video, prava propast, Neko ga je skrenuo u tom pravcu, ali ne ja, Krivica je bila u celosti moja, generalno sam jedna uravnotežena osoba, smirena, Nije mi se činilo da ste ni jedno ni drugo, Možda patim od podvojene ličnosti, U tom slučaju mora da smo jednaki, ja sam sam pas i čovek, Ironija ne zvuči dobro iz vaših usta, pretpostavljam da vam je vaše uvo muzičara već to reklo, Disonance su takođe deo muzike, gospođo moja, Ne zovite me gospođo moja, Nemam drugog načina da vam se obratim, ne znam kako se zovete, čime se bavite, šta ste, Saznaćete u svoje vreme, žurba je loš savetnik, upravo smo se sada upoznali, U većoj ste prednosti od mene, imate moj broj telefona, Tome služe službe informacija, recepcija se pobrinula da proverim, Šteta je što je ovaj aparat zastareo, Zašto, Da je neki od onih savremenih, ja bih već znao odakle me zovete,

Zovem vas iz hotelske sobe, Velike li novosti, A što se tiče zastarelости vašeg telefona, moram vam reći kako sam računala da će tako biti, ništa me ne iznenađuje, Zašto, Zato što sve u vama izgleda zastarelo, kao da umesto pedeset imate petsto godina, Kako znate da imam pedeset godina, dobra sam u pogađanju godišta, nikada ne pogrešim, Izgledate mi kao da previše uobražavate da nikada ne grešite, U pravu ste, danas sam, na primer, pogrešila dva puta, mogla bih se zakleti da mi se to nikada nije dogodilo, Ne shvatam, Imam jedno pismo da vam predam a nisam vam ga predala, mogla sam to učiniti na izlasku iz teatra ili u taksiju, Kakvo je to pismo, Pretpostavimo da sam ga napisala nakon što sam prisustvovala probi vašeg koncerta, Bili ste tamo, Bila sam, Nisam vas video, Prirodno, niste me ni mogli videti, U svakom slučaju, nije to moj koncert, Uvek tako skromni, I pretpostavimo ne isto što i iskreni, Ponekad jeste, Ali u ovom slučaju ne, Čestitam, osim što ste skromni, i oštromni ste, Kakvo je to pismo, Takođe ćete u svoje vreme saznati, Zašto mi ga niste predali kad ste imali priliku za to, Dve prilike, Insistiram, zašto mi ga niste dali, To je ono što očekujem da saznam, možda ću vam ga predati u subotu, posle koncerta, u ponedeljak bi već trebalo da odem iz grada, Ne živite ovde, Živeti ovde, šta je to živeti, ne živim, Ne razumem ništa, razgovarati s vama je isto kao i upasti u lavirint bez izlaza, E to je već odlična definicija života, A vi niste život, Ja sam daleko manje komplikovana nego što je on, Neko je napisao da je svako od nas u životu samo na trenutak, Da, na trenutak, samo na trenutak, Kamo sreće da se ova zbrka prekosutra razjasni, pismo, razlog zbog koga mi ga niste dali, sve, umoran sam od zagonetki, To što nazivate zagonetkama često je jedna zaštita, ima onih koje nose oklop, ima onih koje nose zagonetke, Zaštita ili ne, želim da vidim to pismo, Ukoliko ne pogrešim treći put, videćete ga, A zašto biste pogrešili treći put, Ako se tako nešto dogodi, biće moguće jedino iz razloga zbog koga sam pogrešila ranije, Ne šalite se sa mnom, kao da se igramo mačke i miša, U igri u kojoj mačka uvek na kraju uhvati miša, Izuzev ako miš ne uspe da stavi praporac mački oko vrata, Odgovor je dobar, nego šta, ali ne prevazilazi beznačajan san, jednu fantaziju iz crtanih filmova, čak i kada bi mačka spavala, zvon bi je probudio i onda, zbogom mišu, Ja sam taj miš kome govorite zbogom, Ako smo već u toj igri, jedno od nas dvoje to će nužno morati da bude, a ja vas ne vidim

ni po stasi niti po lukavstvu srodnim mački, Stoga sam osuđen da budem miš čitavog života, Dok on bude trajao, da, jedan miš violončelista, Još jedan crtani lik, Još uvek niste primetili da su ljudska bića crtani likovi, Vi takođe, pretpostavljam, Imala sam prilike da vidim kako izgledam, Jedna lepa žena, Hvala, Ne znam da li ste već primetili da ovaj razgovor preko telefona liči na flert, Ako se telefonistkinja hotela zabavlja dok sluša razgovore gostiju, sigurno je već došla do istog tog zaključka, Čak i da je tako, ne treba se plašiti ozbiljnih posledica, žena iz lože čije mi ime i dalje nije poznato, odlazi u ponedeljak, Da se nikada više ne vrati, Sigurni ste, Teško da će se ponoviti isti motivi koji su me naveli da ovoga puta dođem, Teško ne znači i nemoguće, Preduzeću neophodne mere kako ne bih morala ponoviti putovanje, Uprkos svemu vredelo je truda, Uprkos svemu šta to, Izvinite, nisam bio obazriv, hteo sam reći da, Ne zamarajte se time da budete ljubazni prema meni, nisam navikla, osim toga lako je pogoditi šta ste hteli da kažete, ali ako smatrate da mi morate dati potpunije objašnjenje, možda bismo mogli nastaviti razgovor u subotu, Neću vas videti do tada, Nećete. Veza se prekide. Violončelista je gledao telefonsku slušalicu koju je i dalje držao u ruci, znojavo od treme, Mora da sam sanjao, promrmlja, ovakva zgoda se ne događa meni. Spustio je slušalicu na bazu i pitao, sada glasno, klavir, violončelo, police, Šta od mene hoće ova žena, ko je ona, zašto se pojavljuje u mom životu. Probuđen glasovima, pas podiže glavu. U njegovim očima nalazio se odgovor, ali violončelista nije na njega obratio pažnju, prolazio je sobom uzduž i popreko, nerava uznemirenih više nego ranije, a odgovor je bio ovakav, Kad već govoriš o tome, kao da se sećam da sam spavao u krilu jedne žene, možda je to bila ona, Kakvo krilo, kakva žena, pitao bi violončelista, Spavao si, Gde, Ovde, na krevetu, A ona, gde je bila, Tu negde, Dobra šala, gos'n psu, koliko vremena je prošlo da jedna žena nije ušla u ovu kuću, u onu sobu, hajde, recite mi, Kao što sigurno znaš, poimanje vremena pseće vrste nije jednako onom koje imaju ljudi, ali stvarno verujem da je mnogo vremena prošlo od poslednje dame koju si primio u svoj krevet, i to kažem bez ironije, jasno, Dakle sanjao si, Najverovatnije je tako, psi su nepopravljive sanjalice, sanjamo čak i otvorenih očiju, dovoljno je da vidimo nešto u tami pa da odmah zamislimo da je to krilo jedne žene i da skočimo u njega, Pseća posla, rekao bi violončelista, Čak i da nije istina, odgovorio bi pas, ne žalimo se. U svojoj sobi u hotelu, smrt, razgolićena, stoji ispred ogledala. Ne zna ko je.

Tokom čitavog narednog dana žena nije zvala. Violončelista nije izlazio iz kuće, čekao je. Noć je prošla i ni reči. Violončelista je spavao još lošije nego prethodne noći. U subotu ujutro, pre nego što je otišao na probu, sinula mu je prolazna ideja da ode i raspita se po hotelima u neposrednoj blizini da li je tamo odsela jedna žena tog stasa, te boje kose, te boje očiju, tih usta, tog osmeha, tih pokreta ruku, ali odustao je od te zaludne namere, bilo je očigledno da bi odmah bio odbijen sa prizvukom neprikrivene sumnjičavosti i jednim suvim, Nismo ovlašćeni da pružimo informaciju koju tražite. Proba mu nije protekla ni dobro ni loše, ograničio se na to da svira ono što je bilo napisano na papiru, bez druge brige osim da ne izgreši previše. Kada je završio, ponovo je požurio kući. Shvatio je da ako je zvala dok je bio odsutan nije mogla da na njegovom bednom aparatu ostavi poruku, Nisam ja čovek od pre petsto godina, ja sam jedan troglodit iz kamenog

doba, svi koriste telefonsku sekretaricu osim mene, progundao je. Ako mu je bio potreban dokaz da nije zvala, dali su mu ga nastupajući sati. Za početak, onaj ko je zvao i kome nije odgovoreno pozvaće opet, ali prokleti aparat ostao je tih čitavog popodneva, otporan na sve beznadežnije poglede koje mu je upućivao violončelista. Malo strpljenja, sve ukazuje na to da neće zvati, možda joj iz nekog razloga nije bilo moguće da to učini, ali otići će na koncert, vratiće se oboje u istom taksiju kao što se dogodilo nakon onog koncerta, i kada stignu ovde, pozvaće ga da uđe pa će moći u miru da porazgovaraju, ona će mu napokon dati to željeno pismo i zatim će se oboje smeјati preteranim pohvalama koje je ona, ponesena umetničkim entuzijazmom, bila napisala posle probe na kojoj je on nije video, on će reći da nije nikakav rostropovič, ona će reći ko zna šta vam budućnost sprema, i kada više ne budu imali šta da kažu ili kada reči počnu da idu na jednu stranu a misli na drugu, tada će se videti da li će biti moguće da se desi nešto čega će biti vredno setiti se kad ostarimo. Upravo u takvom duševnom stanju bio je violončelista kada je izašao iz kuće, takvo duševno stanje ga je odvelo do teatra, sa takvim duševnim stanjem popeo se na pozornicu i otišao da sedne na svoje mesto. Loža je bila prazna. Zakasnila je, rekao je sam sebi, trebalo bi svakog časa da uđe, još uvek ima ljudi koji ulaze u salu. Bilo je tačno, moleći za izvinjenje zbog neprijatnosti što su morali da podižu na noge sve one koji su već bili posedali, oni koji su kasnili zauzimali su svoja sedišta, ali žena se nije pojavljivala. Možda u pauzi. Ništa. Loža je ostala prazna do kraja koncerta. Povrh svega toga, još je bilo razumne nade da će ga, budući da joj je bilo nemoguće da dođe na koncert zbog razloga koje bi već navela, čekati tamo ispred vrata prostorije za umetnike. Nije je bilo. I kako nade imaju tu sudbinu da ispunjavaju, da se rađaju jedna iz druge, zbog toga ih, uprkos svim razočaranjima, još uvek nije ponestalo na svetu, moglo bi se dogoditi da ga čeka na ulazu u teatar sa osmehom na licu i pismom u ruci. Izvolite, kao što je i obećano. Takođe je nije bilo. Violončelista je ušao u kuću mehanički, poput neke zastarele sprave, neke od onih iz prve generacije, takvih koje su morale da traže dozvolu od jedne noge da bi pokrenule drugu. Odgurnuo je psa koji je prišao da ga pozdravi, nepažljivo je ispustio violončelo i otišao da se ispruži na krevet. Nauči, razmišljao je, nauči već jednom, glupane jedan, poneo si se kao pravi imbecil, dao si značenja koja si priželjkivao rečima koje su na kraju krajeva imale drugi smisao, a on ti nije poznat niti će ti ikada biti poznat, poverovao si osmesima koji su bili tek namerne mišićne kontrakcije, zaboravio si da na plećima nosiš petsto godina uprkos tome što su te na to milostivo podsetili, i sad evo te ovde, poput krpe, ležiš na krevetu gde si se nadao da ćeš je primiti, dok se ona smeje tužnom liku koji si napravio od sebe i svojoj neizlečivoj gluposti. Već zaboravivši na uvredu što je bio odgurnut, pas je došao da ga uteši. Stavio je prednje šape na dušek, privukao telo dok nije došao do mesta na kome je bila leva ruka njegovog gospodara, napuštena kao nešto zaludno, beskorisno, i na nju, nežno, položio glavu. Mogao je da je liže i oblizuje kao što običavaju obični psi, ali ovog puta naklonjena priroda sačuvala je za njega jednu tako posebnu osećajnost da mu je čak dozvoljavala da smišlja različite pokrete kako bi izrazio uvek iste i jedinstvene emocije. Violončelista se okrenuo prema psu, pomerio je i savio telo sve dok njegova glava nije bila na dlan od glave životinje i tako su ostali, gledajući se, razgovarajući bez potrebe za rečima, Kad bolje razmislim, nemam pojma ko si ti, ali to nema veze, ono što je važno je to da volimo

jedan drugog. Ogorčenost violončeliste malo-pomalo jenjavala je, uistinu, svetu je i više nego dosta epizoda poput ove, on je čekao a nje nije bilo, ona je čekala a on nije došao, duboko u sebi, i ovo neka ostane među nama, skeptični i nepoverljivi kakvi smo, pre bismo na to pristali nego da slomimo nogu. Lako je bilo to reći, ali još bi bolje bilo prećutati jer mnogo puta reči imaju posledice suprotne onima koje su bile na umu, u tolikoj meri da nije redak slučaj da ti muškarci i te žene prvo kunu i proklinju, Prezirem je, Prezirem ga, i onda brižnu u plač nakon izgovorenih reči. Violončelista je seo na krevet, zagrlio psa koji mu je stavio šape preko kolena u krajnjem gestu solidarnosti, i rekao je, kao da je sam sebe prekorevao, Barem malo dostojanstva, molim, dosta je više žalopojki. Zatim psu, Gladan si, naravno. Mašući repom pas je odgovorio da naravno da jeste, bio je gladan, već ima dobrih nekoliko sati kako nije jeo, i obojica su otišla u kuhinju. Violončelista nije jeo, nije imao želju. Osim toga, knedla koju je imao u grlu ne bi mu dozvolila da guta. Nakon pola sata već je bio u krevetu, bio je popio jednu tabletu da mu pomogne da zaspi, ali malo je koristilo bilo od toga. Budio se i tonuo u san, budio se i tonuo u san uvek sa idejom da mora da trči za snom kako bi ga uhvatio i sprečio da nesanica dođe i zauzme drugu stranu kreveta. Nije sanjao ženu iz lože, ali bio je jedan trenutak u kome se probudio i video je kako stoji, nasred muzičke sobe, sa rukama prekrštenim preko grudi.

Sledećeg dana bila je nedelja, a nedelja je dan da se pas izvodi u šetnju. Ljubav se ljubavlju plaća, činilo se da mu je govorila životinja, već sa povocem u ustima i spreman za šetnju. Dok se, već u parku, violončelista približavao klupi gde je imao običaj da sedne, video je izdaleka da se jedna žena već nalazila tamo. Klupe u parku su slobodne, javne i uglavnom besplatne, ne može se reći nekome ko je stigao pre nas, Ova klupa je moja, budite ljubazni i idite da potražite drugu. Nikada to ne bi učinio čovek lepog vaspitanja kakav je bio violončelista, a još manje da mu se učinilo da u toj osobi prepoznaje čuvenu ženu iz prvog reda lože, ženu koja nije došla na sastanak, ženu koju je video nasred muzičke sobe sa rukama prekrštenim preko grudi. Kao što se zna, sa pedeset godina oči više nisu pouzdane, počinjemo da škiljimo, napola ih zatvaramo kao da želimo da oponašamo junake sa dalekog zapada ili moreplovce iz davnina, na konju ili pramcu karavele, sa rukom iznad očiju, kako osmatraju daleke horizonte. Žena je drugačije odevena, u pantalone i kožnu jaknu, sigurno je to neko drugi, to govori violončelista srcu, ali ono, koje ima bolje oči, kaže ti da otvoriš svoje, da je to ona, i sad dobro pazi kako ćeš se poneti. Žena podiže glavu i violončelista prestade da sumnja, bila je to ona. Dobar dan, reče kada se zaustavio pored klupe, danas bih mogao sve da očekujem ali ne i da sretnem vas ovde, Dobar dan, došla sam da se pozdravim i da vas zamolim za izvinjenje što se nisam juče pojavila na koncertu. Violončelista sede, skide povodac psu i reče mu, Idi, i ne gledajući ženu odgovori, Nemam šta da vam oprostim, to je nešto što se stalno dešava, ljudi kupe kartu i posle, zbog ovog ili onog, ne mogu da dođu, prirodno je, A o našem rastanku nemate mišljenje, upita žena, Prevelika je ljubaznost sa vaše strane što smatrate da bi trebalo da dođete da se oprostite od nekog nepoznatog, premda ne mogu ni da zamislim kako ste mogli saznati da nedeljom dolazim u ovaj park, Malo je toga što ja o vama ne znam, Molim vas, ne vraćajmo se na apsurdne

razgovore koje smo vodili u četvrtak pred vratima teatra i kasnije telefonom, ne znate ništa o meni, nikada se ranije nismo videli, Setite se da sam bila na probi, I ne shvatam kako ste to uspeli, maestro je prilično strog što se tiče prisustva nepoznatih, i nemojte mi sada reći da poznajete i njega, Ne onoliko koliko vas, ali vi ste izuzetak, Bolje bi bilo da nisam, Zašto, Hoćete da vam kažem, uistinu hoćete da vam kažem, upita violončelista sa žestinom koja se graničila sa očajanjem, Hoću, Zato što sam se zaljubio u jednu ženu o kojoj ne znam ništa, koja se zabavlja na moj račun, koja će sutra otići ko zna gde i više je neću videti, Odlazim danas, ne sutra, Još i to, I nije istina da se zabavljam na vaš račun, Ako se ne zabavljate, izvrsno se pretvarate, Što se tiče toga da ste se zaljubili u mene, nemojte očekivati da ću vam odgovoriti, ima reči koje su zabranjene mojim ustima, Još jedna zagonetka, I neće biti poslednja, Sa ovim pozdravom sve će biti rešene, Druge bi mogle nastati, Molim vas, ostavite me, ne mučite me više, Pismo, Nipošto ne želim da čujem za pismo, Čak i kada bih htela da vam ga dam, ne bih mogla, ostavila sam ga u hotelu, rekla je žena osmehujući se, Onda ga pocepajte, Razmisliću šta ću učiniti s njim, Ne morate da razmišljate, pocepajte ga i tačka. Žena ustade. Već idete, upita violončelista. Nije ustao, držao je glavu pognutu, imao je još nešto da kaže. Nikada vas nisam dodirnuo, prošaputao je, Ja sam bila ta koja nije želela da me dodirnete, Kako ste to uspeli, Za mene to nije teško, Čak ni sada, čak ni sada, Barem jedan stisak ruke, Ruke su mi hladne. Violončelista podiže glavu. Žene više nije bilo.

Čovek i pas otišli su rano iz parka, sendviči su kupljeni da budu pojedeni kod kuće, nije bilo popodnevnog odmora na suncu. Popodne je bilo dugo i tužno, muzičar je uzeo jednu knjigu, pročitao pola strane i bacio je na pod. Seo je za klavir da malo svira, ali ruke ga nisu slušale, bile su nespretno, hladne, kao mrtve. A kada se okrenuo prema voljenom violončelu, sam instrument ga je odbijao. Odremao je na jednoj stolici, poželeo je da utone u neprekinut san, da se nikada više ne probudi. Ležeći na podu, u iščekivanju nekog znaka koji nije dolazio, pas ga je gledao. Možda je razlog utučenosti njegovog gospodara žena koja se pojavila u parku, pomislio je, osim toga, zar nije istinita ona poslovice koja kaže daleko od očiju, daleko od srca. Poslovice nas stalno varaju, zaključio je pas. Bilo je jedanaest sati kada se zvono na vratima oglasilo. Neki komšija koji ima problem, pomislio je violončelista, i ustao je da otvori vrata. Dobro veče, rekla je žena iz lože prelazeći preko praga, Dobro veče, odgovorio je muzičar trudeći se da savlada grč koji mu je stezao grlo, Nećete me pozvati da uđem, Naravno da hoću, izvolite. Odmaknuo se kako bi je propustio, zatvorio vrata, sve to polako, sporo, kako mu srce ne bi eksplodiralo. Drhtavim nogama otpratio ju je do muzičke sobe, rukom koja je drhtala pokazao joj stolicu. Mislio sam da ste već otišli, rekao je, Kao što vidite, odlučila sam da ostanem, odgovorila je žena, Ali idete sutra, Na to sam se obavezala, Pretpostavljam da ste došli da donesete pismo, da ga niste pocepali, Da, imam ga ovde u torbi, Dajte mi ga onda, Imamo vremena, sećam se da sam vam rekla kako je žurba loš savetnik, Kako želite, na raspolaganju sam vam, Rekla sam to ozbiljno, To je moja najveća mana, sve govorim ozbiljno, čak i kada zasmehavam, naročito kada zasmehavam, U tom slučaju usuđujem se da vas zamolim za uslugu, Kakvu, Nadoknadite mi to što nisam juče bila na koncertu, Ne vidim kako, Imate klavir, Nemojte ni pomišljati na to, ja sam jedan osrednji

pijanista, Onda violončelo, To je već nešto drugo, da, mogao bih vam odsvirati jedan ili dva komada ako već insistirate, Mogu li da biram, Da, ali samo ono što je unutar mojih mogućnosti. Smrt je dohvatila notnu svesku sa bahovom svitom broj šest, reče, Ovo, Veoma je dug, traje više od pola sata, a već počinje da biva kasno, Ponavljam vam da imamo vremena, Ima jedan deo u preludijumu s kojim imam poteškoće, Nema veze, preskočite ga kada do njega dođete, rekla je žena, a možda i neće biti potrebno, videćete da ćete svirati i bolje nego rostropovič. Violončelista se nasmeši, Moguće je da ste u pravu. Otvorio je notnu svesku na stalku, duboko uzdahnuo, stavio levu ruku na držalo violončela, desna ruka približila je gudalo gotovo uz žice, i započeo. Predobro je znao da nije rostropovič, da nije bio ništa više od jednog soliste iz orkestra kada je prilika iz programa to zahtevala, ali ovde, pred ovom ženom, sa svojim psom koji mu leži kraj nogu, u ovo doba noći, okružen knjigama, notnim sveskama, partiturama, bio je sam johan sebastijan bah dok komponuje u ketenu ono što će kasnije biti nazvano opus hiljadu i dvanaest, dela su to gotovo tolikakolika su bila dela postanja. Teški deo bio je preden a da nije bio svestan podviga koji je učinio, radosne ruke činile su da violončelo šapuće, govori, peva, gundā, eto šta je bilo nedostajalo rostropoviču, ova muzička soba, ovaj čas, ova žena. Kada je završio, njene ruke nisu više bile hladne, njegove su gorele, zbog toga su seruke dale rukama i nisu se čudile. Bilo je više od jednog sata u zoru kada je violončelista pitao, Želite li da pozovem taksi da vas odveze u hotel, a žena je odgovorila, Ne, ostaću s tobom, i ponudila mu usta. Ušli su u sobu, razodenuli se i ono što je bilo zapisano da će se dogoditi na kraju se dogodilo, i opet, i još jedanput. On je zaspao, ona nije. Zatim je ona, smrt, ustala, otvorila torbu koju je bila ostavila u muzičkoj sobi i izvukla pismo ljubičaste boje. Pogledala je unaokolo kao da je tražila mesto gde bi ga mogla ostaviti, na klavir, između žica violončela, ili ipak u sobi, ispod jastuka na kome je počivala glava muškarca. Nije to učinila. Krenula je prema kuhinji, kresnula šibicu, skromnu šibicu, ona koja je mogla uništiti taj papir pogledom, svesti ga na neopipljivu prašinu, ona koja bi ga mogla zapaliti samo jednim dodirom prstiju, ali je uzela jednu puku šibicu, običnu šibicu, svakodnevnu šibicu da bi spalila pismo smrti, ono koje je samo smrt mogla da uništi. Nije ostao ni pepeo. Smrt se vratila u krevet, privila se uz muškarca i, ne shvatajući šta joj se to dešavalo, ona koja nikada nije spavala, osetila kako joj san nežno spušta kapke. Sledećeg dana niko nije umro.

O autoru

Žoze Saramago (1922, Azinjaga - 2010, Kanarska ostrva), portugalski pisac, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1988. godine, rodio se u siromašnoj seljačkoj porodici bezemljaša, mukotrpno se školovao i završio mašinbravarski zanat u srednjotehničkoj školi u Lisabonu, gde se njegova porodica preselila kad je Saramagu bilo dve godine. U toj školi je, „za divno čudo, u nastavnom planu u to vreme, iako orijentisanom na tehničke nauke, bio pored francuskog i predmet portugalski jezik i književnost. Pošto kod kuće nisam imao knjiga (sopstvene knjige, koje sam sam kupio, od para koje sam pozajmio od prijatelja, stekao sam tek u svojoj 19. godini), udžbenik portugalskog jezika, sa svojim antologijskim karakterom, otvorio mi je vrata književnog stvaralaštva“ (Autobiografija). Radio je kao automehaničar, referent u Zavodu za socijalno osiguranje, novinar, prevodilac, književni kritičar, kolumnista i urednik u više portugalskih dnevnih listova. Kao zamenik direktora jutarnjeg dnevnika „Diario de Noticias“ smenjen je posle vojnog puča 1975. i otad se potpuno posvetio književnosti. Posle napada i cenzure portugalskih konzervativnih vlasti na njegov roman Jevanđelje po Isusu Hristu 1991. godine, koje su sprečile njegovu kandidaturu za Evropsku književnu nagradu, preselio se na španska Kanarska ostrva, gde je umro 2010. godine od posledica upale pluća.

Svoj prvi roman Zemlja greha objavio je 1947. Posle toga, do 1966, nije prisutan na portugalskoj književnoj sceni. Od 1955. do 1981. bavio se novinarstvom i prevođenjem (Per Lagerkvist, Žan Kasu, Mopasan, Andre Bonar, Tolstoj, Bodler, Anri Fosijon, Žak Romen, Hegel, Rejmond Bajer i dr.). Kao urednik u jednoj lisabonskoj izdavačkoj kući, upoznao je i sprijateljio se sa najznačajnijom savremenim portugalskim piscima toga doba, pa je objavljivanje zbirke Moguće pesme 1966. označilo njegov povratak u književnost. Otad slede brojne njegove zbirke pesama, romani, zbirke priča, kritike i politički tekstovi koje je objavljivao kod najznačajnijih izdavača i u poznatim portugalskim

književnim i dnevnim novinama: Verovatno radost (pesme, 1970), Priče s ovog i s onog sveta (1971), Putnička torba (priče, 1973), Godina 1993 (poema, 1973), Beleške (politički članci, 1974), Gledišta izvesnog DL (političke polemike protiv diktature, 1974), Kvaziobjekat (zbirka priča, 1978), Putovanje kroz Portugaliju (putopis, 1981) i romani Priručnik slikarstva i kaligrafije (1977), Samonikli (1980), Baltazar i Blimunda (1982), Godina smrti Rikarda Reisa (1984), Kameni splav (1986), Povest o opsadi Lisabona (1989), Jevanđelje po Isusu Hristu (1991), Esej o slepilu (1995), Sva imena (1997), Pećina (2001), Udvojeni čovek (2003), Esej o vidovitosti (2004), Smrt i njeni hirovi (2005) i Kain (2009). Napisao je i drame Noć (1979), Šta da radim sa ovom knjigom? (1980), Drugi život Franje Asiškog (1987) i In Nomine Dei (1991).

Pristupio je Portugalskoj komunističkoj partiji 1969. ali je sebe smatrao pesimistom i ateistom. Saramagov anarhokomunizam i oštra kritika monarhizma i katolicizma, kao i njegov politički angažman, kritika Evropske Unije i Međunarodnog monetarnog fonda podstakli su neke kritičare da ga uporede sa Orvelom: „Orvelova odbojnost prema Britanskoj imperiji istovetna je sa Saramagovim krstaškim ratom protiv imperije u vidu globalizma.“

Pre dodeljivanja Nobelove nagrade 1998, dobio je 1995. Kamojšovu nagradu, najprestižniju nagradu za pisce portugalskog književnog izraza.

U ponoć 1. januara, u jednoj neimenovanoj zemlji, na misteriozan način smrt prestaje posećuje njene stanovnike. Od tog trenutka niko više ne umire i odgovor na ovu neverovatnu pojavu nisu u stanju da daju ni naučni, ni državni, ni crkveni autoriteti. Preko noći propadaju osiguravajuća društva, preti bankrot penzijskog sistema, a i hrišćansko učenje o vaskrsenju ozbiljno je dovedeno u pitanje... Kako obični ljudi doživljavaju smrt u ovim okolnostima, šta su, uprkos prvobitnom ushićenju, spremni da bi je se ponovo domogli - pripoveda ovom romanu baroknog stila i raskošne imaginacije, još jednoj Saramagovoj alegoriji dotiče večna pitanja čovekovog postojanja i njegove sudbine.

Saramagova proza je glas koji obuhvata sve glasove, kao univerzalni unutrašnji žamor. Oni koji nisu čitali Saramaga ranije biće zaprepašćeni već od prve stranice romana, čim pripovest otpočne rečima: „Sledećeg dana niko nije umro.“

Stiven Pul, Guardian

Na početku romana, kada smrt prestane da ubija, obični ljudi su ushićeni. Shvataju da su domogli „najvećeg sna čovečanstva od njegovog prapočetka“. S vremenom, za trezvenije umove, kraj umiranja pretvara se u pretnju: „Ako ne počnemo ponovo da umiremo, za nas nema budućnosti!“

D. T. Maks, The New York Times

Saramago preobraća smrt u ljudsko biće, ona postaje žena, i to, prema piščevoj zamisli, dama tridesetih godina, dezorijentisana, prelepa, pomalo sita svog drevnog zanata, štaviše, ako se tako može reći, pomalo tužna.

La Revelación

Smrt i njeni hirovi preispituje niz teoloških i metafizičkih pitanja o poželjnosti utopije, mogućnosti raja i pravih osnova religije.

Džejms Vud, The New Yorker

Briljantna satira koja zadire u prirodu smrtnosti.

Ben Bolig, The Observer

Sadržaj

[naslovna](#)

[1](#) [2](#) [3](#) [4](#) [5](#) [6](#) [7](#) [8](#) [9](#) [10](#) [11](#) [12](#) [13](#) [14](#) [15](#) [16](#) [17](#)

www.balkandownload.org